

Adrian JICU

(Nona)Genaru

pagina 3

Interviu cu **Dinu Flămând**:

„Bacovia
este adevăratul
punct de cotitură
în poezia românească
de după Eminescu“

paginile 10–11

Carmen MIHALACHE

Cehov,
într-o nouă viziune

pagina 13

Interviu cu **Bianca ROTARU**:

„La Tescani e ca și cum
am voie să pictez în muzeu
fără griji că îmi cade
culoare pe jos“

paginile 20–21

• Marcel LUPȘE – *Cărare-n cer III*

(din albumul „Tescani, locul împărăției“, editat de Chromatic Bacău, 2024)

• sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar • sumar •

• **Alin Sebastian POPA** – Simpozionul Național „Vasile Pârvan“, ediția 2024 (p. 2) • **Emil NICOLAE** – Omul, opera și caracterul... (p. 4) • **Dan PETRUȘCĂ** – Constantin Călin: câteva momente neconvenționale (p. 4) • **Ioan DĂNILĂ** – „De la Casa Alecsandri, la Casa Zeletinilor“ (p. 5) • **Leo BUTNARU** – Localitate (p. 6) • **Marius MANTA** – Sergiu Grapă – utopii, distopii (p. 7) • **Oana GOIA** – Autobuzul 35 (p. 8) • Poezii de **Mihók TAMÁS** și **Silvia PĂTRĂȘCANU** (pp. 8-9) • **Elena CIOBANU** – Când Ulise este doar Percy Jackson (p. 9) • **Cornel Simion GALBEN** – Personalități băcăuane: Diana Lupescu (p. 11) • **Cecilia MOLDOVAN** – S-a întors poetul la casa părintească! (p. 12) • **Vasile-Bogdănel ANTOCHI** – Dintotdeauna acasă (p. 12) • **Carmen MIHALACHE** – Tamara Constantinescu și bulgării ei de timp teatral (p. 13) • **Gheorghe IORGA** – Conjuncturi, prejudecăți, inerții (p. 14) • **Ozana KALMUSKI-ZAREA** – Vise înaripate, înflăcărare: Liviu Dănceanu – 70 (p. 14) • **Petre ISACHI** – Bogdan-Petriceicu Hasdeu sau viața măsurată în înfrângeri (p. 15) • **Violeta SAVU** – Locul perfect unde să nu faci un podcast (p. 16) • **Liviu FRANGA** – Fulgurații și irizări (p. 16) • **Daniel-Ștefan POCOVNICU** – În deplină lumină (p. 17) • **Violeta SAVU** – Un rebel senzitiv (p. 17) • **Ion FERCU** – Proiectul de viață și sensul vieții (p. 18) • **Tudor CICU** – Scrierea din întoarcerea, între „pană și penel“ (p. 19) • **Constantin ȚINTEANU** – Ascuns în văzul lumii (p. 21) • **Ionel SAVITESCU** – Cei zece Cezari romani (p. 22) • **Dan PETRUȘCĂ**: „Exista în târgul Bacăului o viață boemă“ (p. 23) •

Fragmentarium

DE LA NORD DE NORD. Gheorghe Pârja ne prezintă în mensualul baimărean „Nord literar” tipărituri de la Cernăuți ale românilor „care își strigă menirea istorică”: „Mesager bucovinean” (publicație), „Opera poetică”, de Ilie Motrescu, „Punctul omega”, de Mircea Lutic, din nou „Opera poetică”, de Arcadie Suceveanu (volume de versuri) și „Oglinzile Nordului”, de autorul însemnărilor.

UN REPER. „Aici, în Bacău, am înțeles care este rostul unui centru de cultură din România” (Maria Bilașevschi, președinta filialei Iași a U.A.P.). Pe aceeași linie, Florina Breazu, președinta U.A.P. din Republica Moldova: „Mulțumiri băcăuanilor pentru cultivarea spiritului românesc comun, prin Saloanele Moldovei în primul rând”.

LECTURI... PARALELE. Aceeași pagină (14), același loc (al treilea alineat), același cuvânt-cheie, *citit*, preamărit de doi autori într-o publicație culturală pe septembrie.

UN TITLU EXPLICIT. „Testamentul din strada Nisipuri: alcătuit și rânduit Mai-Prejos-de-Infern, în Infern, Purgatoriu, Paradis și Mult-mai-Presus odată cu oculta dezordine a inscripțiilor de la o poartă la alta pe vremea grozavei călătorii”, de Șerban Codrin (București, Editura Ideea Europeană, 2024)

CINSTE CUI TE-A SCRIS! Dumitru V. Marin a organizat un reușit Simpozion Internațional „Omăgiu presei și culturii vasluiene”.

DA! Leo Butnaru a strâns „Yes-EU”-urile din *Ateneu* într-o carte care denotă „prospețimea privirii și acuitatea observației” (Carmen Mihalache).

OLTENIA CULTURALĂ. Nicolae Marinescu și Tudor Nedelcea ne-au pus la dispoziție, la Craiova, prețioase date despre actul cultural românesc, cuprinse și în lucrările „Urmele nevăzute care rămân”, respectiv „Printre cărți și oameni”.

MEDALION. Este dedicat sinologului Constantin Lupeanu, semnat de Ștefan Dumitrescu în Revista „Plumb” și intitulat „Exotica și fascinantă Asia și literatura română”.

NOAPTEA, CA ZIUA. Este cât se poate de clar (ca lumina zilei) că lectura publică/în public este o insuficiență a școlii românești. Ne-a convins întâmplarea cultural-didactică de la „Noaptea cercetătorilor europeni”, pusă în scenă de Facultatea de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău pe 27 septembrie, printr-o dublă interogație: „Mai citim? Dacă da, cum?”

DECIZIE ONORANTĂ. Beneficiar – un universitar sascutean: „Academia de Studii Economice din București conferă titlul științific de doctor în economie, cu distincția *magna cum laude*, domnului Antohe S. Radu-Gheorghe”. Felicitări!

DE 6 ORI A4. Profesorul Constantin E. Ungureanu publică în revista „Interfluvii” nu mai puțin de trei file față-verso despre noutățile din DOOM³ (2021), cu comentarii pertinente.

DE LA LUCIAN BLAGA, LA VASILE ALECSANDRI. Pasul a fost făcut de Ana Iorga la rubrica ei de educație lingvistică, mult gustată, de la Antena 3. Blaga spunea că e „mut ca o lebădă”, iar Alecsandri găsea o cheie testamentară: „Mă voi duce spre moarte ca lebăda, cântând”.

IN MEMORIAM. Victor Mitocaru – scriitor, publicist, redactor al Revistei „Ateneu”; Mircea Coloșenco, istoric literar; Eleonora Stamate, scriitoare și publicistă

AI. IOANID

Simpozionul Național „Vasile Pârvan”, ediția 2024

„Dacă e septembrie, e Bacovia”... „Dacă e octombrie, e sigur Pârvan”. Parafrazând titlul unui cunoscut film american din anul 1969, aceste asocieri au căpătat tot mai mult sens în spațiul cultural autumnal al Bacăului, având ceva din valența „gesturilor reflexe” prin intermediul unor programe culturale de anvergură națională, așa cum sunt *Bac-Fest* și Simpozionul Național „Vasile Pârvan”. Despre acesta din urmă, o scurtă prezentare aici.

Organizat în zilele de 3 și 4 octombrie 2024 de Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, în parteneriat cu Arhivele Naționale Bacău, evenimentul a oferit participanților cadrul ideal de dezbateri și de dialog între generații, la această manifestare fiind prezenți istorici, cercetători și cadre universitare cu o carieră recunoscută în domeniu, precum și tineri aflați la început de drum. Programul a avut în deschidere cuvântul managerului instituției, urmat de conferința științifică „*Divina pulchritudo*. Frumusețea împăratului în scrieri antice târzii”, susținută de prof. univ. dr. Nelu Zugravu, de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” Iași, Facultatea de Istorie.

Tot în deschiderea simpozionului, au fost lansate cunoscutele reviste de istorie editate de instituțiile organizatoare: *anuarul* Complexului Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău – „Carpica”, vol. LIII, 2024, pre-

zentat de dr. Elena-Lăcrămioara Istina, șef secție Arheologie-istorie la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău, și *anuarul* Arhivelor Naționale Bacău – „Acta Bacoviensia”, nr. XIX, 2024, prezentat de prof. Vilică Munteanu. Cele două prezentări au fost urmate de vernisarea expoziției de fotografie etnografică „Locul unde s-a născut Pârvan”, prezentată de Iulian Bucur, șef secție Etnografie la Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” Bacău. Ulterior, cei peste 70 de specialiști prezenți în cadrul simpozionului: universitari, cercetători, muzeografi, arhiviști și profesori din Bacău, București, Iași, Buzău, Bârlad, Botoșani, Huși, Onești, Roman, Ploiești, Caraș-Severin, Arad, Focșani, Pitești, Timișoara, Giurgiu și Constanța și-au prezentat rezultatele studiilor și cercetărilor științifice, prelege-

rile fiind susținute și repartizate pe cele patru secțiuni: Arheologie, Istorie, Personalități – Muzeografie, Istorie și arhivistică. Pentru Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, salutare și radioase au fost prezența la acest eveniment a studenților de la Universitatea „Alexandru Ioan Cuza” din Iași, Facultatea de Istorie, coordonați de prof. dr. Andrei Asăndulescu, precum și participarea doamnei muzeografe Eugenia Antonescu, care a donat Bibliotecii Complexului Muzeal lucrări fundamentale: „Cercetări de istoria artei românești (1967-2020)”, „Cercetări de istoria artei străine (1967-1999)” și „Din trecutul Muzeului de Artă Bacău” (I-II).

Prin intermediul acestei manifestări științifice, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu” duce mai departe o tradiție culturală ce se apropie în curând de granița jubiliară a celor 50 de ediții, în numele modelului moral și profesional impus de Vasile Pârvan lumii științifice românești, în numele fastuoasei moșteniri intelectuale lăsate nouă de marele academician băcăuan, „părintele arheologiei românești”.

La realizarea simpozionului au colaborat Asociația Arhiviștilor din România – filiala Bacău și Fundația Cultural-Științifică „Iulian Antonescu” Bacău.

Cordiale mulțumiri colaboratorilor, invitaților și partenerilor media!

Alin Sebastian POPA

Centrul de Cultură „George Apostu” Bacău

Simpozionul Național de Estetică

În zilele de 17 și 18 octombrie 2024, la Centrul de Cultură „George Apostu” din Bacău, a avut loc cea de-a XXIX-a ediție a Simpozionului Național de Estetică, având ca temă **Artele vizuale și inteligența artificială**. Manifestarea a inclus, în deschidere, o interesantă expoziție de pictură, intitulată *Multivers*, aparținând artistei Florina Breazu din Republica Moldova. Despre expoziție, personalitatea artistei și parcursul ei creator au vorbit Petru Bejan și Maria Bilașevski. Cu acest prilej a fost lansat și albumul de artă *Multivers*, o frumoasă realizare a Centrului „George Apostu”.

La Conferința Națională de Estetică au susținut comunicări prof. univ. dr. Petru Bejan, Universitatea „Al. I. Cuza”, dr. Maria Bilașevschi, președinte, Uniunea Artiștilor Plastici din

România, Filiala Iași, dr. Florina Breazu, președinte, Uniunea Artiștilor Plastici din Republica Moldova și dr. Daniel Ștefan Pocovnicu, poet, eseist, cronicar literar. În cadrul simpozionului a fost prezentat și numărul recent, 61, al revistei *Vitaliu*.

Recitalul oferit de pianista italiană Federica Iacovelli, care a avut în program lucrări de Sergei Prokofiev, Franz Liszt, Pyotr Tchaikovsky, Karol Szymanowski, a încheiat încă o ediție reușită a Simpozionului Național de Estetică, parte importantă a programului cultural al Centrului de Cultură „George Apostu” pentru anul 2024, derulat sub genericul „Patrimoniul – valoare și valorizare”. (A.)

d'ale lui Ciosu

Revista de Cultură ATENEU

Inițiator al seriei noi (1964): Radu CÂRNECI

Director: Carmen MIHALACHE

Redactori: Marius MANTA, Dan PERȘA, Violeta SAVU, Ștefan RADU (secretar general de redacție)

Redactori asociați: Ioan DĂNILĂ, Adrian JICU

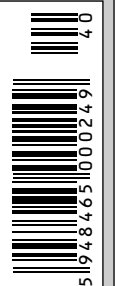
• Contabilitate: Alina GRIGORAȘ • Culegere texte: Mădălina Olaru •

• Redacția: Bacău, Str. Caișilor, nr. 7 • Tel./Fax: 0234-512497 •

• e-mail: ateneubc@gmail.com • Materialele nepublicate nu se restituie. •

• Tipărită la Tipografia ELENA Bacău • www.tipografiaelena.ro • ISSN 1221-5813 •

• Citiții se pot abona direct, la redacție, sau cu plata prin virament la Trezoreria Bacău, cont: RO42 TREZ 0612 1G33 5000 XXXX

(Nona)Genaru

Ovidiu Bibire. Zis și Ovidiu Genaru. Cititor. Redactor. Gimnast. Muzeograf. Profesor. Pictor. Artist. Globe-trotter. Traducător. Seducător. Publicist. Dramaturg. Prozator. Poet. Om. Născut în Bacău, în 1934, unde bate mătăhălele, învață și iubește. Debutază editorial, în 1966, cu *Un șir de zile*. Face gimnastică. De performanță. Intră în redacția revistei „Ateneu” (1966). Schițează *Nuduri*, călătorește în *Țara lui pi*, își petrece un weekend în oraș, pătimește după Bacovia, gonește după fericire, încearcă fidelitatea, pictează Madona cu lacrimi, trăiește Iluzia cea mare la Cafeneaua subiectelor, scrie poeme rapide și culege Flori de câmp, primește Diverse cereri în căsătorie, cărora le răspunde Orient, pardon!, plantează Trandafiri cu venele tăiate, iar mai nou colorează zidurile lumii cu Graffiti. Afixe. Insomnii. Încearcă apoi terapia cu ingeri. La opt, se uită pe gaura cheii și trăiește alte patimi, ajungând, pe urmele lui Mircea, la Canal.

viață, el se refugiază într-un trecut primitiv, deși iluzoriu: „O târg izraelit cu mari flori de balebă pe / caldarâm / singurele adevăratele / creiere ale metabolismului proștilor și suficienților / Târg / cu bordeluri și bodegi acre unde bei ca să uiți / sau bodogănești fiindcă / nu poți lega o vorbă cu nimeni / Eu / într-o mahala bârfitoare crăcănată și hâtră bocitoare / sarcastică / virgină ofticoasă în care laptele s-a covăsit / curvă alcoolică hoată / batjocoritoare / înstelată cu coji de semințe de bostan / ortodoxă / până-n prăsele cu sâni lățiți / pe burtă șireată vulpe / sieși fidelă / cu mii de fețe și / eternă / în bunătatea ei ca un covrig cald”. Regresia în copilărie devine o formă de apărare în fața unui prezent agresiv și a unui viitor improbabil: „Cât de în urmă poți să te uiți / până unde bate memoria Măicuță Soartă / când tu / abia mergând înainte pipăi viitorul / cu vârful bastonului / și îngrijorată te uiți înapoi / să vezi dacă reușesc să țin pasul cu tine.”

Inaderența la actualitate se vede și

într-un text intitulat *Ne cam încurci moșule*, în care Genaru se ia peste picior, ironizând și ironizându-se, în egală măsură: „Am ieșit în oraș pe la orele 7 / am ieșit din bătrânețea mea să dau și eu cuiva / Bună seara / Între Catedrală și Primărie / Cât ține centrul / Încerc să recunosc chipuri și voci / de altădată / Poate în catacombele din mătăhăli să mai reziste / cineva acolo unde mai latră câinii / ca niște bieți gorniști care dau stingerea / Nici unul ca mine absolvent de Liceu în anii 50 / nu mai pătrunde sâmbăta în Centru ca să primească / la Bună seara lui / Bună seara altuia fiindcă / orașul lor s-a scufundat ca Atlantida în viitor / Nu-i cunosc pe acești găligani efeminați / cu trotinetele lor zburătoare / Nici un pardon moșule ne cam încurci stai acasă / Scheletele din pantalonii unisex / anunță vremuri hermafrodite / tro-tuarele emit un vuiet lingvistic / Păzea moșule stai acasă ne cam încurci nu-i nevoie / de dumneata pe-aici Am spus O.K. / Am ieșit în oraș pe la orele 7 să dau și eu Cuiva / Bună seara / și Cuiva din Atlantida mea nu mai există”.

A nu se crede însă că avem de-a face cu un volum dominat de tristețe. Ovidiu Genaru nu se dezmințe și păstrează ceva din histrionismul care îl caracterizează, jucându-se, în continuare, în versuri situabile între alint și cochetărie: „La 40 de ani am abandonat fanatic alcoolul / și de nicotină m-am lepădat la 80 / împotriva voinței mele / Oooo da m-am învins / Am câștigat războiul cu condimentele literaturii / O da m-am învins fiindcă / poezia fumează și trage în piept / poezia bea și vine târziu acasă / poezia e somnambulă poezia te bagă-n spital / și acolo te uită / Acum sunt și un antial-

coolic de geniu / Nici tu ficat gras nici diskinezie / nix ebrietate nix alcoolemie sau toxicomanie / Doar apă pură de izvor fiindcă nu-i așa / Măicuță Soartă noi amândoi pledăm / Pentru un mormânt curat cu flori de Nu mă uita / Dar azi ca umanoid nu se recomandă să fii / un antialcoolic profesionist // Habar nu am când și cum am ajuns o rușine / socială / Lumea Nouă mă ocolește contrariată / ospătării mă privesc chiorâș / Sunt un Ciudat Moșneag anti-alcoolic / probabil că mă trag dintr-o altă maimuță / Epoca cere glorie”. Însă dincolo de pojghița ludică, e o afirmare bățos-orgolioasă a unei dezamăgiri pe care i-o provoacă actualitatea. Ca unul care a trăit câteva dictaturi și democrații, Ovidiu Genaru se desparte zâmbind de un prezent golit de sens, cu care nu se identifică. Nu pentru că nu poate, ci pentru că nu vrea. Pentru că nu se regăsește în această minunată lume nouă, pe care o privește cu detașare de ins înțelepțit.

Cartea unui nonagenar e, pe celălalt versant, o carte senină, de om care a trăit. De om care a știut să se bucure și să sufere, să dea și să ia, să stea și să plece. De aici, ușoara nostalgie care învâluie texte eterogene, în care sunt revizitate/reuate mai vechi preocupări și obsesii. Grăitoare în acest sens este *Domnișoara nu se poate*, definiție lirică a unei vieți pline: „Cu 70 de ani în urmă / Când mi-a venit vremea / Am iubit-o și eu pe domnișoara Nu se poate / era blondă era brună șatenă era înaltă / scundă subțire și avea ochii ah / ochii verzi negri căprui / și purta rochii dureroase ca o armură / Hai să fugim într-un roman / o imploram Să fugim dincolo de grădina / publică / departe în veșnicie / Să nu ne ajungă din urmă Tribunalul / Zăpăceala mea roză lasă-mi-te mie și te voi / conduce acasă fericită cum este / un măr cu urme de dinți / Pe una doar pe una anume / s-o țin minte / A ieșit dintr-o florărie și / s-a scufundat în memorie / Singură singură și părea să nu ascundă nimic / și doar era destul de / îngustă în șolduri / ca egiptienele desenate pe morminte”.

Însă dincolo de toate aceste căutări, *Cartea unui nonagenar* nu-i altceva decât o încercare de împăcare cu lumea și cu sine: „Abia acum spre sfârșit când merg pe muchie / deasupra prăpastiei / fără plasă Abia acum Măicuță Soartă / am ajuns să cred că l-am dibuit pe ascunsul Eu Însumi / ca pe o tentativă de a percepe timpul / îmbătrânirii / Pentru ca Eu Însumi / să lase o umbră umană în poemul atât / de proaspăt nonagenar.”

„Cu nouă decenii în rucsac”, Ovidiu Genaru își continuă călătoria către sine.

*
Am scris, nu o dată, despre Ovidiu Genaru și despre poezia sa, închipuindu-mi că-i pot surprinde esența și că-i pot defini specificul. M-am înșelat, desigur, așa cum te înșeli în fața oricărui poet important, care nu se lasă încorsetat de limbajul clișeic al criticii literare. Mereu altul (și totuși același), Genaru a fentat cu grație clasificările istoriei literare, sustrăgându-se, rând pe rând, șazecismului și optzecismului, douămiismului și post-umanului, printr-o lirică elastică, suficient de profundă cât să nu fie banală, dar și suficient de relaxată cât să nu devină crispată. E imposibil & inutil să-l fixezi într-o formulă anume. Am încercat să-l descriu, într-o cronică, acum câțiva ani, propunând ideea unor vârste lirice: vârsta căutărilor, vârsta afirmării, vârsta livrescului, vârsta moralismului, vârsta sintezei, vârsta reinventărilor, vârsta fără vârstă. Când credeam că am reușit, a recidivat cu *Cartea lui Mircea. Canal*, un volum atipic, exorcist și obsesional, iar acum, de curând, a tipărit *Cartea unui nonagenar* (Editura „Junimea”, 2024). Și cine știe ce ne mai pregătește...

Citind-o, m-am întrebat, înainte de toate, Cui prodest? Care-i miza unei asemenea cărți? Este ea o carte-sinteză? Un rezumat liric? Un volum testamentar? Un cântec de lebedă? Și da, și nu, fiindcă supratema cărții, asumată explicit, este înfruntarea cu moartea. Despre care Ovidiu Genaru vorbește curajos, expunându-și temerile și îndoielile, într-o tentativă dramatică de a-și lămuri, sieși, încotro. Din acest unghi, cartea unui nonagenar e o carte a ezitărilor și a băjbăirilor, a căutărilor și a întrebărilor fără răspuns. De aici tonul elegiac, aparent resemnat, îndărătul căruia se ghicește o nemulțumire abia strunită. Nu-i de mirare, câtă vreme Ovidiu Genaru trăiește, lucid, sentimentul dureros al singurătății. Străin în propria casă, străin în propriul oraș, străin în propria

• Ovidiu Genaru, în 2020, la decernarea Premiului Național „Mihai Eminescu” – Opera Omnia

Emil NICOLAE

Omul, opera și caracterul...

În rarele și scurtele noastre întâlniri face to face, sub presiunea timpului, discutăm cu Domnul Constantin Călin mai degrabă despre lucruri mărunte, detalii de ultimă oră, circumstanțiale și perisabile. În schimb, în lungile convorbiri telefonice lunare (câteodată săptămânale chiar), desfășurate de-a lungul deceniilor, ne permiteam să abordăm teme „serioase”, consistente, mai ales despre oameni și cărți. Porneam, de obicei, de la un eveniment ocazional și, ușor-ușor, intram pe teritoriul vast al reflecției, cu numeroase referințe bibliografice.

Domnul Constantin Călin nu era un „călător de profesie”, se știe; nu ținea să se arate publicului cu tot dinadinsul, după moda actuală. Evita mijloacele de transport și (cu mici excepții) se rezuma la deplasările din lăuntrul arealului băcăuan, între biblioteca de acasă și biblioteca publică, universitate și câteva instituții de cultură (adăugând aici și anumite locuri îndrăgite, precum bătrânul parc „istoric”). Pe aceste itinerare se întâlnea cu

prieteni și colegi, cei mai mulți din generația sa, ori cu foști studenți care au preferat să rămână în oraș. De aceea, informațiile pe care le avea din viața literară îi parveneau cu parcimonie, cu întârziere și mai curând mediate de radio, TV sau reviste. În consecință, deseori convorbirile noastre începeau cu întrebarea: „La ce lucrați, pe unde ați mai fost, cu cine v-ați întâlnit?” Nefiind un „umblăreț” din fire, nu știam nici eu multe lucruri, dar îi transmiteam informațiile sumare pe care le aveam. Desigur, insuficiente ca să ne atragă spre miezul toxic al unei bârfe – care, oricum, nu era domeniul nostru –, însă de ajuns ca să declanșeze o „problemă” legată de viața literară, în special, sau culturală, în general.

• Constantin Călin, împreună cu Emil Nicolae

Astfel am ajuns să vorbim, în repetate rânduri, despre „caracterul” artistului român, fie el scriitor sau altceva... Despre tradiție, educație, influența mediului, obligațiile ș.c.l.

Oricum, am constatat că Domnul Constantin Călin nu era de acord deloc – dar deloc! – cu opinia recurentă conform căreia „omul e una, și opera lui e alta”. În nici un caz, îmi

spunea Domnul Călin, performanța profesională nu scuză/nu justifică/nu acoperă „stâlcirea” caracterului. Argumentele veneau din istorie și mergeau până la exemple din viața personală. Zicerea lui Miron Costin („Nu sânt vremile sub cărma omului, ci bietul om sub cărma vremii”) trebuie luată ca o simplă constatare și nu ca o „învățătură”, îmi spunea Domnul Constantin Călin, profesorul de literatură română veche... „Toți avem slăbiciuni și putem greși la un moment dat, dar conștientizarea slăbiciunilor și ținerea lor sub control dau tăria caracterului...”

Pe de altă parte, aș adăuga aici precizarea că, în pofida acestor convingeri și scrutând lumea din jurul său, Domnul Călin a fost totuși o persoană tolerantă. Adică a avut înțelepciunea să accepte oamenii așa cum sunt, în limitele unui comportament civilizată. Și era foarte atent ca prezența sa în comunitate să nu contrazică profilul moral pe care opera sa îl conține, explicit sau implicit. Reușea asta sprijinindu-se pe lecturi solide; de pildă, „Eseurile” lui Montaigne, la care se referea adesea în discuțiile noastre din ultimii ani...

Nu știu ce vor scrie unii și alții despre istoricul și criticul literar Constantin Călin, cel despre care câțiva dintre prietenii noștri, precum regretatul Mircea Dinutz, apoi Adrian Jicu și Marius Manta, de pildă, afirmă că le-a fost un adevărat mentor. Și vor fi și alții, desigur, fiindcă acribia cercetătorului și demnitatea olimpică a intelectualului care a trăit până mai ieri printre noi trebuie să-i fi inspirat pe mulți. Sunt două perioade în relația mea cu Constantin Călin. Prima are legătură cu adolescența mea (și a altora), cam de pe când, prin anii '70 ai secolului trecut, după ce debutasem în „Ateneu”, treceam pe la redacția Revistei. Despre momentele acelea a amintit, cu vreo 20 de ani în urmă, Constantin Călin, într-un comentariu, din care am înțeles că pe noi, care eram cam bezmetici pe-atunci, nu prea ne avea la inimă. O a doua perioadă are legătură cu ultimii 10-15 ani când, așa cum mi-a deconspirat cândva Mircea Dinutz, lui Constantin Călin i se părea că, scriind, „mă iau în serios”. Era primul semn că istoricul și criticul mă primise, în sfârșit, în suflul său. Iar întâmplările neconvenționale din ultimul deceniu și mai bine mi-au confirmat această bănuială... Și, ca un semn că ceva se schimbă, pentru că locuim aproape unul de altul, în ultimii ani, când îi apărea o carte, îmi dădea un telefon să cobor la o anumită oră, peste drum de blocul meu, să mi-o dăruiască...

În ultimul deceniu, Jachi, prietenul nostru, adică prozatorul Iacob Florea, când venea prin Bacăul său, de trei-patru ori pe an, ne convoca la cârciu-

Constantin Călin: câteva momente neconvenționale

mă, de obicei la una dintre cele două din Parcul „Cancicov”, și asta pentru că, pe lângă noi, adică Adrian Jicu, Gheorghe Iorga și Dan Petrușcă, trebuia să vină și Constantin Călin, zilnic trudnic, până mai ieri, în sala de lectură a Bibliotecii Județene. Arareori ciugulea din ceea ce mâncam noi, dar întotdeauna ducea până la capăt un pahar de vin roșu, în timp ce vorbeam (despre ce altceva?!) despre cărți, autori, dar și despre politică și, aparent neașteptat, despre sport. Era, oricare ar fi fost subiectul, atent la detalii, „drămluindu-și” cu atenție cuvintele.

Dar ceea ce urmează să consemnez are legătură cu bucuria sa de a spune sau de a gusta glume, o dimensiune pe care noi, cei „tineri”, nu i-am identificat-o decât târziu. Așa se face că într-o zi, cu mulți ani în urmă totuși, la masă fiind cu toții, dar trebuind să părăsesc locul pentru câteva minute, le-am spus: „Băgați bine de seamă cât timp lipsesc, fiindcă știți că domnul Călin are obiceiul să ne bea vinul din pahare când nu suntem atenți!” Nouă ni s-a părut că nu puteai face o astfel de glumă cu Constantin Călin în urmă cu câteva decenii. E posibil ca această

presupunere să fi fost greșită. Cine mai știe!?... Însă Constantin Călin, în momentul acela, nu numai că a zâmbit larg, dar se vedea bine că era bucuros de faptul că suntem împreună. Iar la multele întâlniri discret bahice care au urmat, când eu părăseam masa pentru câteva minute, îl întrebam: „Știi ce vreau să spun, domnule profesor?”, iar el, zâmbind larg, răspundea: „Știu, știu! Trebuie să mă abțin...” Iar după aceea, discuțiile despre cărți, autori, amănunte „picante” de istorie literară, dar și despre multe alte lucruri, continuau încă un ceas sau două. Noi ne bucuram că suntem cu el, iar el, se vedea de la o poștă, se bucura că este cu noi... Recunosc că în momentele acelea am învățat să cred că istoricul și criticul avea o mare disponibilitate pentru prietenie.

Dan PETRUȘCĂ

S-a dus și poetul Victor Mitocaru, la puțin timp după ce a plecat dintre noi criticul Constantin Călin. Suntem profund întristați. Este anul în care sărbătorim 60 de ani de apariție neîntreruptă a revistei și am fi vrut să-i avem alături pe seniorii *Ateneului* și să ne bucurăm împreună. Victor Mitocaru a iubit mult revista, a fost foarte atașat de ea câtă vreme a fost redactor, dar și când a avut alte ocupații, funcții, dintre care una înaltă, de demnitate publică. A scris poezie, proză, a fost un publicist activ și un memorialist înzestrat, cu un stil suplu, atrăgător. A debutat cu volumul *Intonații* (Iași, Editura Junimea, 1969) și a continuat cu lucrări notabile precum *Viața lui Criste Cristoveanu* (1998), *Pedagogia muzeală* (1999), *Un muzeu – O lume* (1999) și *Cu Ion Borcea, prin veacul frământat* (2004). Au urmat alte volume de poezie, printre care *Corabie în derivă* (2010), *Călător prin Utopia Felix* (2011), *Tăcerile târziului* (2021). Îi datorăm excelenta monografie „O istorie vie a revistei Ateneu” (în două ediții), scrisă într-o manieră originală, empatică. Victor, care avea delicatețea inimii, a fost un minunat coleg, cald, deschis, calm, plin de bunătate și de umor. Moldoveanul hâtru care era neînveselea întotdeauna cu câte vreo anecdotă și cu istețele sale epigrame. L-am invocat de multe ori în întrunirile noastre de redacție; ne lipsea. Plecarea lui dintre noi este o grea pierdere pentru cultura română.

Ne luăm acum cel mai lung rămas-bun, și-l vom regăsi, oricând, în cărțile sale.

pentru limba noastră

Ioan DĂNILĂ

Bacăul (pre)primar* (LXV)

Profesorul Vasile Voinescu (n. 1954, Băcești, jud. Vaslui), după absolvirea cursurilor de cinci ani (1969-1974) ale Liceului Pedagogic „Ștefan cel Mare” Bacău și de patru ani (1976-1980) ale Facultății de Filosofie – Istorie de la Universitatea „Al. I. Cuza” Iași, a predat științele sociumane la Colegiul Național Pedagogic „Ștefan Velovan” din Craiova. Inspector de specialitate (1998-2012) și director (1994-1998, 2016-2020) al colegiului unde era profesor, domnia-sa a coordo-

nat proiecte educaționale (un exemplu: *Performanță și calitate – debut în cariera didactică*) și a semnat lucrări monografice (Vasile Voinescu, Lucian Amon, Dan Milotinescu, „Aniversar 125. Școala Normală «Ștefan Velovan» Craiova”, Craiova, Editura Aius, 1995) sau didactice (Gheorghe Alexandru, Vasile Voinescu, Ion R. Popa, Maria Napruiu, Claudia Gheorghe-Cârțu, „Metodica predării istoriei în învățământul preuniversitar”, Craiova, Editura Gheorghe Alexandru, 1999).

Limitele unui CDȘ

Am fost solicitat să-mi exprim opinia în legătură cu oportunitatea reintroducerii limbii române ca disciplină autonomă în planul-cadru pentru specializarea învățător – educatoare din structura liceelor/colegiilor pedagogice și constat că-mi este imposibil să argumentez în vreun fel respectiva omisiune curriculară. Elevul care vine în clasa a IX-a la un liceu pedagogic a parcurs, în gimnaziu, conceptele fundamentale ale gramaticii normative, alături de alte elemente ale limbii (lexic și semantică, fonetică, stilistică), dar toate acestea trebuie îmbogățite, rafinate, precizate în anii următori. Beneficiarii acestei reparații curriculare sunt învățătorii și educatoarele care, la rândul lor, vor forma, la elevii lor, abilități de utilizare corectă a limbii române, atitudinea de respect pentru limba și cultura română. Este ca și cum eu

as fi predat filosofie sau logică, de-a lungul carierei didactice, fără să fi studiat, la facultate, filosofie și logică. Iar aspectele de limbă studiate la liceu (analiza stilistică, lexicul, semantică) sunt, evident, insuficiente pentru aprofundarea problemelor de limbă.

Pe de altă parte, pedagogia modernă solicită învățătorilor să realizeze demersuri didactice bazate pe integrare curriculară (inter-, transdisciplinaritate etc.), cerință realizabilă în contextul unei bune utilizări a limbii române. Gramatica te învață să gândești clar, să te exprimi logic, să ordonezi ideile și faptele comunicate într-o manieră

coerentă, pentru că este expresia gândirii. Și nu inventăm roata! Acum circa un secol și jumătate, Titu Maiorescu, în contextul grijii pentru aspectul cult al limbii naționale, milita pentru introducerea studiului limbii române, ca disciplină separată, în gimnaziu și liceu. Greșea oare?

S-ar putea contraargumenta cu observația în conformitate cu care planurile-cadru pentru liceu conțin ore de curriculum la decizia școlii (CDȘ), care ar putea fi alocate, la specializarea învățător – educatoare, studierii gramaticii. Orele din curriculum la decizia școlii nu pot asigura însă studierea limbii române la toate clasele din cadrul specializării învățător – educatoare, chiar dacă într-o școală sau alta s-ar realiza acest deziderat. În perioada 2016-2020, în calitate de director al unui liceu pedagogic, am avut ca responsabilitate încadrarea personalului didactic și alocarea orelor de curriculum la dispoziția școlii. Planurile-cadru pentru specializarea învățător – educatoare prevăd

doar 2 ore de CDȘ pentru toate ariile curriculare. Școala prezintă oferta de CDȘ în funcție de nevoile și interesele de învățare ale elevilor, de resursele umane și materiale ale școlii, de contextul cultural, social și economic local. În condițiile în care elevii nu au solicitat, prin cerere scrisă, CDȘ la gramatică, iar profesorii aveau norme complete, nu am reușit să asigur acest curs opțional la clasele cu specializarea învățător – educatoare. Cred totuși că o reușită în acest sens ar fi, evident, sporadică și efemeră.

În calitate de elev al Liceului Pedagogic Bacău, promoția 1974, am beneficiat de disciplină separată pentru română (cu manuale, teză și medie trimestrială), ceea ce mi-a asigurat o bună pregătire în utilizarea corectă a limbii române, grație eforturilor dascălilor mei. Nu pot să nu menționez aici pe profesorul de limbă și literatură română Aurel Jâmneală, dascăl cu alege calități pedagogice și cu noblețe umană. Omnul dirigit de a avut puternice și consistente implicații în formarea noastră, dar și în viața culturală a Bacăului. Un pios omagiu și pedagogului școlar din perioada în care am fost elev, eminenta personalitate literară de mai târziu Eugen Budău, pentru eforturile de a ne familiariza cu exigentele limbii române (pronunțare literară, nuante, vocabular), în timpul repetițiilor pe care le regiza la formația de teatru a școlii. Ca urmare, interlocutorii mei din Oltenia nu aflau că, de fapt, sunt moldovean decât dacă le comunicam eu acest adevăr.

* Serie de materiale menite a pleda pentru reintroducerea limbii române în programa de specialitate a liceelor/claselor cu profil pedagogic, inclusiv la bacalaureat

Teleșcoala „Ateneu”

Eveniment editorial-științific

Așteptat de 29 de ani, noul „Îndreptar ortografic, ortoepic, morfologic și de punctuație” (București, Editura Univers Enciclopedic, 2024), lucrarea normativă destinată publicului larg, având „destinație predilect didactică”, urmează o succesiune cu variații temporale. Versiunile anterioare au apărut în 1960 (ediția I), 1965 (a II-a), 1971 (a III-a), 1983 (a IV-a) și 1995 (a V-a). Punctul de plecare al acestora este „Îndreptar și vocabular ortografic pentru uzul învățământului de toate gradele”, alcătuit de Sextil Pușcariu și Teodor Naum în 1932 (Editura Cartea Românească), concretizând reforma ortografică din același an, a Academiei Române.

Noutatea ediției a șasea este cuprinsă chiar în titlu. Pentru prima oară apare compartimentul morfologic, vizând „punerea de acord cu normele din DOOM³ (2021)” (p. 11). Pentru consecvență, colectivul de elaborare (coordonator, Gabriela Pană Dindelegan) propune să „păstrăm sigla anterioară a îndreptarelor, ÎOOP, la care adăugăm un indice nou pentru ediție: ÎOOP⁶” (ibidem).

Conținutul rubricii noastre se va raporta la descrierile din lucrarea recent apărută.

Litere și cifre băcăuane

A-ul (n. 1818)... și B-ul (n. 1881)

Conturând „O istorie vie a revistei Ateneu”, Victor Mitocaru (1942-2024) consideră că băcăuanul Alecsandri „este printre cei ce susțin atât în țară, cât și în străinătate modernizarea României”. Cu George Bacovia, convins de Grigore Tabacaru să ia parte la edificarea în 1925 a Ateneu-lui, s-au creat, împreună cu seria nouă „Radu Cârneți” din 1964, „aventuri care au impus în seninul spiritual constelații îngemănate”.

Veronica Bocăneț-Călin și-a onorat locul natal cu o expoziție și o carte

Născută la Târgu-Neamț acum trei sferturi de veac, plasticiana băcăuană Veronica Bocăneț-Călin a revenit pentru prima oară în orașul natal ca artistă, propunând concitadinilor de azi o inedită expoziție de tapiserie și o nouă carte de poezie. Inclusiv în programul Zilelor Orașului Târgu-Neamț, expoziția intitulată „Poem colorat” a fost vernisată sâmbătă, 7 septembrie 2024, la Casa Culturii „Ion Creangă” din localitate, în prezența unei asistențe selecte, din care nu au lipsit o parte dintre rudele și prietenii de ieri și de azi. Momentul plastic a fost însoțit de lansarea volumului „Starea de grație a cuvântului”, apărut la Editura Babel și prezentat publicului de criticul literar Cornel Simion Galben și de profesoara Elena Preda, cea care a înlesnit întâlnirea fiicei orașului cu iubitorii de artă și frumos. Încântată de noua izbândă, artista a declarat, între altele: „Demersul meu artistic în contextul Zilelor orașului Târgu-Neamț a fost un vis împlinit. Orașul în care m-am născut, locul de unde-mi trag rădăcinile și unde m-am format ca om, a declanșat trăiri esențiale. Îmi doream de mult să realizez o expoziție de tapiserie aici și momentul a fost minunat. Acum, când evenimentul s-a derulat și a intrat în capitolul amintiri, păstrez în suflet senzația aceea de împlinire și bucurie. Mulțumesc tuturor celor prezenți la vernisaj și la lansarea de carte și sper ca expoziția să fie vizitată de iubitorii de frumos nu doar din localitate”.

C. HANGANU

„De la Casa Alecsandri, la Casa Zeletinilor”

(Bacău – Răchitoasa, sept.-dec. 2024)

Este titlul proiectului cultural-educational inițiat de Universitatea „Vasile Alecsandri” din Bacău și realizat prin asociere cu Consiliul Județean Bacău, constând în asigurarea de exponate pentru viitoarea Casă-Muzeu „Vasile Alecsandri” Bacău (sunt șanse de a fi achiziționat pașaportul lui Vasile Alecsandri, din 1855), pe de o parte, și realizarea unui documentar privind personalitățile comunei Răchitoasa și promovarea acestora prin valorificarea construcției Casa Zeletinilor, pe de altă parte. Pentru componenta administrativă, se va colabora cu Primăria și Consiliul Local ale comunei Răchitoasa (inclusiv cu liceul și școlile din comună), iar pentru obiectivele de ordin strict cultural, cu Biblioteca Județeană „C. Sturza”, Complexul Muzeal „Iulian Antonescu”, Centrul Județean pentru Conservarea și Promovarea Culturii Tradiționale, Așezământul Cultural „Bacău”, redacția Revistei de Cultură „Ateneu”, Biblioteca Comunală Răchitoasa, filialele locale ale Uniunii

Scriitorilor din România, Uniunii Ziariștilor Profesioniști din România, Societății de Științe Filologice din România, cu Despărțământul ASTRA „Vasile Alecsandri” Bacău, iar pe linie de învățământ, cu Facultatea de Litere a Universității „Vasile Alecsandri” din Bacău, cu Inspectoratul Școlar al județului Bacău și Casa Corpului Didactic „Grigore Tabacaru”, licee și școli gimnaziale. Coordonarea va fi asigurată și de Societatea Cultural-Științifică „Vasile Alecsandri” Bacău.

Se intenționează punerea în valoare a casei natale (din satul Burdusaci, comuna Răchitoasa) a lui Constantin Dimoftache (C.D. Zeletin) – medic, scriitor, academician, cel mai activ urmaș al familiei Zeletinilor. După mai multe deplasări la fața locului, se va realiza un documentar audio-video, care va fi multiplicat și înscris ca produs editorial, precum și o ediție a revistei „Fântâna Blanduziei”. Activitățile finale vor fi circumscrise și Programului „Ateneu – 60”, menit a marca împlinirea a șase decenii de la apariția seriei noi a revistei de cultură băcăuane, dar și ca avangardă la centenarul înființării publicației (1925; fondatori: Grigore Tabacaru și George Bacovia).

Centenarele lunii

- Petre Mitroi (n. 2 oct. 1924, Ciuperceni, Teleorman), fost director al Direcției Comerciale a regiunii Bacău
- Valentin Silvestru (n. 20 oct. 1924, Vaslui), scriitor și publicist
- Margareta Fânaru (n. 22 oct. 1924, Războieni, Neamț), profesoară la Facultatea de Filologie a Institutului Pedagogic de 3 Ani și la liceele Pedagogic și „Vasile Alecsandri”, toate din Bacău

Pagină realizată de Ioan DĂNILĂ

Revista „Vatra” nr.9/2004 publică un substanțial dosar consacrat dramaturgiei feminine, temeinic documentat, interesant, în coordonarea Cristinei Tamaș. În prima secțiune citim o anchetă la care răspund Elise Wilk, Leta Popescu, Alexandra Felseghi, Crista Bilciu, Ioana Sileanu, Maria Manolescu, Alexandra Pâzgu, Sașa Pânzaru, Alina Nelega, Alexa Băcanu, Andreea Tănase. Întrebările sunt atent gândite, nuanțate, iar autoarele își spun povestea, se referă la subiectele, temele care le inspiră, la condiția femeii în societatea actuală, cât și la alte aspecte ale fenomenului teatral din zilele noastre, astfel încât îți poți face o idee despre cum se întâmplă lucrurile și despre starea dramaturgiei scrise de autoare. Care, în mai multe cazuri, au profesii legate de scenă: sunt actrițe, regizoare și lucrează eficient în echipe, teatrul fiind o artă colectivă.

Nu sunt uitați criticii de teatru, căroră li se cere opinia avizată despre tema dosarului, iar cei care au răspuns sunt Miruna Runcan, Doina Papp, Andrei Vornicu, Maria Zărnescu. Redau un fragment din intervenția Mirunei Runcan: „Alături (ba chiar umăr la umăr uneori) cu celelalte platforme dedicate dezvoltării dramaturgiei contemporane, ca DramAcum de la București sau Masteratul de scriitură dramatică coordonat de Alina Nelega la UAT Târgu Mureș, Programul Dramaturgia Cotidianului de la Cluj a deschis, cred eu, larg fereastra către creația autentică, colaborare, noi direcții: fie ele în formula clasică a pieselor de teatru de autor, fie în cea de dramaturgie de scenă, adaptare, scenariu performativ ș.a. Cât de „feministe” sunt operele autoarelor clujene (care, prin rezidența Drama5 a Reactorului de creație și experiment, s-au întărit deja cu noi și tinere talente) ar fi o altă discuție, pe care ar merita s-o deschidem în continuare, în viitorul apropiat”. Desigur, este încă un subiect care merită pus în dezbateră.

În total, o anchetă oportună, autoarele de teatru fiind mai puțin cunoscute publicului decât surorile lor poete sau prozatoare. De aceea, este binevenită includerea în acest număr al revistei a unei microantologii de texte dramatice inedite aparținând autoarelor participante la anchetă. (C.M.)

Leo BUTNARU

Localitate

Ce localitate prăpădită, ce oameni afoni la poezie și urâți la multe ale lor, de parcă ar continua să construiească cacofonic comunismul, ale cărui zile pe aici încă nu se știe că deja au intrat în istoria beznelor marilor gogomăanii. Pe aici, gogomănia sleită pare ca și cum e mereu proaspătă, de parcă ar fi ținută la frigider. Localnicilor încă nu li s-au subțiat bătăturile din palme cauzate de aplauzele furtunoase din comunism (vă amintiți *labele poc!*), iar măseaua de minte a multora dintre ei e măseaua de

prostie. A prostiei atât de fecunde. Să zicem, ca o scoafă.

Aici mulți inși mai sunt oameni ai străzii *Victoria socialismului* sau *Calea spre comunism*, repetând cu solemnitate bleagă mai multe dintre marile gogomăanii, trâmbițate pe timpul partiniciilor, una fiind (să mori de răs, nu alta!) că *viitorul luminos se află în mâinile noastre...* Așa se mai crede în localitatea asta cu busturi prin busturi, rămase de la partidul buldog. În acele vremuri, atare busturi rămase prin busturi erau considerate... opere monu-

mentale, pentru ca astăzi să se vadă că sunt... caricaturi monstruamente. Și dacă se spune despre și în limba de lemn, atare împielități caricaturale sunt „completate” de o limbă... de ghips. Ba și mai dur – se întâmplă să vezi limbă de lemn în granit, în marmoră. Ceea ce de fapt era la fel cu limba în ghips. Ca la traumatologie mădulele fracturate. În comunism, linia generală a partidului intrase până și în geometrie, mai că și aceasta, geometria, ajungând un fel de ideologie ca... miciurismul aplicat naturii umane încă din clasele primare.

Ce localitate prăpădită, străbătută de o uliță prăfuită ca firul mâncat de molii – firul de care dacă tragi, desfaci întregul pulover... La intrarea în atare localitate, câte vreun călător ghinionist, care se vede nevoit a o traversa, își zice cu năduf: *Nu e de ajuns că drumul vieții e scurt, ci te mai vezi nevoit să ocolești*

munți întregi de prostie ce-ți apar în cale... Și pentru a se debarasa de vreun gogoman săcâitor, călătorul îi spune că respectivul e deștept. Însă e și mai grav, pentru că gogomanul îi cere insistent și obraznic argumente că el e precum i s-a spus: deștept.

Populația de pe aici vorbește, trâncănește prostii și se ține de cuvânt: le aplică în practică. Prostiile ca niște comotii cerebrale obținute din interiorul cutiei craniene; mărețele prostii ale avânturilor comuniste intrate în istoria nopților marilor gogomăanii. Cu alte cuvinte fie spus, în această localitate, fir-ar să fie, prostia e ceva *en gros*. Iar dacă localnicii – și azi încă... protagoniștii comunismului! – și-ar scoate prostia din cap, vidul ar fi deplin pe aici, unde parcă ar dăinui un fel de... *comănism* – comunism în comă.

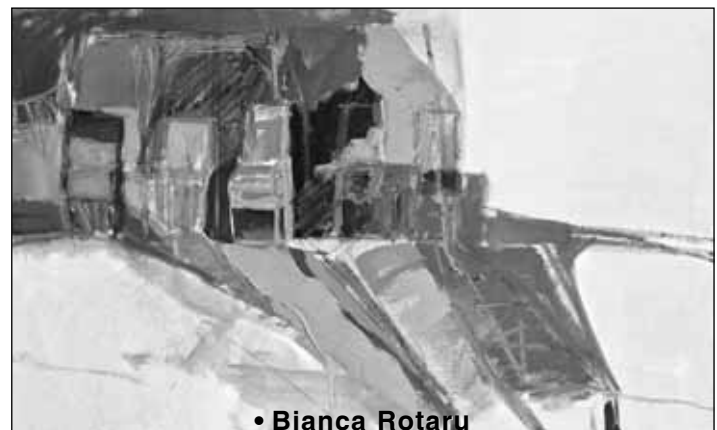
Ce localitate prăpădită – de aici, chiar de aici va începe sfârșitul lumii... Iar la judecata de apoi, pe aici se va vedea cum din mausolee ca din grote iese un ins, un altul, un faraon, un comunist...

Premiul „Radu Beligan”

Asociația „Radu Beligan”, în parteneriat cu Teatrul de Comedie și revista de artele spectacolului *Scena.ro*, a organizat a patra ediție a decernării Premiului „Radu Beligan”. Premiul a fost înființat la inițiativa fiicei actorului, scriitoarea Anamaria Beligan, pentru a celebra memoria acestuia. Tânărul actor premiat în 2024 este Ștefan Mihai, de la Teatrul de Stat din Constanța.

Născut la Iași în 1995, absolvent al Universității de Artă Teatrală și Cinematografică din București, Ștefan Mihai și-a început colaborarea cu Teatrul de Stat Constanța în 2019, unde joacă astăzi în majoritatea spectacolelor din repertoriu. În acest an a fost nominalizat la Premiile UNITER pentru cel mai bun rol secundar: Cristi, din spectacolul *10 lucruri pe care le-am pierdut la Festivalul Mamaia*, de Gabriel Sandu (regia, Elena Morar și Gabriel Sandu). Cu ocazia decernării din acest an a premiului a fost lansată *Monografia Marcel Anghelescu*, de Ion Moldovan, în prezența fiicei acestuia, doamna Eva-Maria Anghelescu.

Au participat la eveniment scriitoarea Anamaria Beligan, prof. dr. Ioana Crăciun (Universitatea București), Cristina Modreanu (Universitatea Babeș-Bolyai, Cluj-Napoca), Irina-Margareta Nistor, Mihai Mălaimare, Alexandrina Halic, Ion Moldovan, Raluca Tulbure, Florina Gleznea. (A)

• Bianca Rotaru

Locul central e ocupat în acest număr de ancheta *Ierarhii literare*, care merită parcursă pe îndelete. R.C. (Radu Constantinescu) a formulat câteva incitante întrebări – „Cum se construiește o ierarhie literară? / Comentați «inflația» unor formulări de genul «X este cel mai mare/important/valoros poet/prozator în viață» [...] / Până unde acceptați subiectivitatea criticului literar?” –, la care au răspuns Leo Butnaru, Gabriel Coșoveanu, Gellu Dorian, Radu Găvan, Vasile Igna, Alexandru Jurcan, Kocsis Francisko, Adrian Lesenciuc, Mihai Măniuțiu, Mihaela Mudure, Delia Muntean, Olimpiu Nușfelean, Ioan-Aurel Pop, Ioan F. Pop, Simona Popescu, Lucian Vasiliu. Nușfelean consideră că există vreo „cinci tipuri de ierarhii literare”: „o ierarhie literară a criticii de întâmpinare (fluctuantă, mereu în mișcare, [...]), una a istoricilor literari (înscriși într-o dinamică mai potolită, cu pretenții academice), a mentalului comun/obișnuit (cu o aglomerație de valori, generată de tot felul de atitudini), alta a persoanei implicate literar prin grila imaginarii creator (ca scriitor sau ca lector), apoi a mentalului orgolios, «național», care preia câte ceva din toate aceste aspecte și formează o «entitate» – și ea variabilă”. Delia Muntean: „Scriitorul nu este (doar) valoarea lui de

APOSTROF
revista a uniunii scriitorilor
anul XXXV, nr. 9 (412)

piată. Și nici nu evoluează neapărat spre genialitate. Traseul cunoaște fluxuri și refluxuri, ascensiuni blânde-violente și coborâri miezoase, de învățătură. Urmărește singularitatea, autonomia. Pretinde criterii anume de așezare în spațiu-timp”. Adrian Lesenciuc: „Pot înțelege subiectivitatea criticului, dar nu pot înțelege ideologiile care închid minuscule literaturi paralele românești, opace unele la altele, furnizând pseudoierarhii”. Ion-Bogdan Lefter oferă, pe o pagină întregă, o substanțială analiză; decupăm: „Oricât de mulți amatori și-ar da cu părerea, în istoriile tuturor artelor se constituie și se impun ierarhii: mari autori, mari opere, capodopere. Filtrarea valorilor e indispensabilă; altfel am privi în urmă către o enormă acumulare dezordonată de producțiuni de toată mâna [...]”.

Am mai citit cu deosebită plăcere eseul critic al lui Mircea Moț despre cartea de interviuri recent publicată de poeta Ileana Mălăncioiu, *Am reușit să rămân eu însămi* („Pentru a rămâne ea însăși, Ileana Mălăncioiu își stabilește ca repere cultura și literatura valo-

roasă, ceea ce nu înseamnă că ea se izolează de realitatea concretă, pe care o judecă și o sancționează necruțător tocmai din perspectiva valorilor autentice.”); paginile de beletristică – poezii de Letiția Ilea, Natalie Dian (traducere de George State), proză de Oana Goia, un fragment de Frédéric Boyer, în traducerea lui Dumitru Țepeneag.

Nu lipsesc cronicile de carte, articole eseistice, cele de istoria literaturii: astfel, Ioan Cristescu și Valeriu Tismăneanu semnează pagini memorialistice, Iulian Boldea comentează cel mai recent roman publicat de Varujan Vosganian (despre *Dublu autoportret. Memoria unei zile*, criticul concluzionează: „Este o măturie și o mărturisire puternică, a unui protagonist care caută adevărul, care are vocația adevărului, surprinzând, în succesiuni alerte de imagini filmice, istoria unei zile și profilul unui destin colectiv aflat la răscruce”); Ștefan Melancu comentează cartea *Aventura ideilor*, de Vladimir Tismăneanu. Esențial pentru iubitorii și cercetătorii operei eliadești (și nu numai!) este dosarul „Mircea Eliade” – în acest număr, Anca Mișuț se ocupă de corespondența dintre Mircea Eliade și Henri Duchene.

V. SAVU

Motto: „Credo quia absurdum“
Tertullian

vox humana

Marius MANTA

Sergiu Grapă - utopii, distopii

O lume prinsă în chingi, o lume care promovează valori mai mereu cu chip de import, neostoita dorință de a acumula fără opreliște, plasând individul prea puțin virtual în vârful oricărui top; o competiție acerbă cu timpul din care nimeni nu iese învingător, o „nouă societate“ care trebuie să bifeze repere social-politice ieșite din aburii unor afaceri transfrontaliere. Până la urmă, vorbim de „afacerea“ omului ultra-modern, care nu mai încapă în nicio paradigmă, dar care topește cu forțe crescânde în progresie geometrică ceea ce altădată constituia firescul, banalul, tihna, poate chiar frumusețea lumii. E priceput în deconstrucție, hibridizare, fragmentare, poate chiar într-un soi de coabitare cu aleatorul, hazardul. Dar e și omul-cu-chip-nou care e dispus să investească toată știința în redefinirea relației pe care o construiește cu tehnologia, de multe ori fără a ține seama de principii morale. Putem admite că până mai ieri cunoașterea era interconectată inevitabil cu comunicarea, puterea cu controlul, în timp ce evaluarea scopurilor umane presupunea compartimente etice, unele derivând din latura normativă a religiei. Astăzi, binele, frumosul, adevărul (implicit, de multe ori, legătura cu Divinitatea) sunt noțiuni instabile, aflate într-o continuă redefinire. Acest lanț de noi „prefigurări“ e apanajul unor specialiști care utilizează o altfel de limbă de lemn prin care implementează un „cadru legislativ“ cu rol de a conferi sens unor realități a căror apariție altădată putea fi doar intuită, în timp ce azi (acestea) reconfigurează întreaga existență. Sunt conștient că aș putea fi greșit înțeles, mai ales din pricina faptului că atitudinea pe care o manifest e un element recurent în ceea ce afirm – însă nu, nu sunt un paseist, nu mă opun noului cu orice preț, ci am o doză de rezistență care vine probabil din sentimentul că „democrația“ (cuvântul poate cel mai des invocată în prezent) nu mai poartă aceleași înțelesuri, că un asemenea concept a fost remodelat în așa fel încât să mențină doar câteva aparențe, dar să întunece libertatea reală.

Unde anume se află omul contemporan între utopie și distopie? Care îi este limbajul, ce anume și până unde își mai poate acesta conștientiza propria condiție? Asemenea întrebări și multe altele (mi-)au revenit odată cu vizitarea unei expoziții cu totul aparte, pe care artistul plastic Sergiu Grapă a propus-o în luna octombrie la Galeriile „Alfa“ în Bacău. Creațiile sale formează

• Artificial affection

un corpus unitar, interesat de a amplifica o supra-temă, aceea a jocului dintre Creator și creație, în accente preponderent suprarealiste. Criticul de artă Maria Bilașevschi arăta cu un alt prilej că lucrările lui Sergiu Grapă „te poartă în două mari călătorii, din care poveștile se ramifică și se intersectează“, o lume în care superficialitatea, măștile, lășitatea și lipsa umanității presupun metamorfoze, aproape în toate cazurile făpturi pseudo-umane, cât și un alt traseu, de-a lungul căruia „artistul își mărturisește grafic încorsețările, [...] luând pielea unor personaje care-ți indică, subtil, un moment în timp (un cod întipărit pe cămașa de piele) ori o năzuință“. Privind expoziția încerci sentimentul că Sergiu Grapă are șansa unei omnisciențe – el „privește“ deopotrivă din perspectiva celui care creează, cât și din perspectiva ființei create. Fără a fi explicit moralizator, există o doză de (auto)ironie, dublată de un ușor sarcasm în raport cu (im)posibilitățile unei lumi decăzute, închise, saturniene.

În general, distopia naște mai multă curiozitate, e legată indisolubil de chiar „realitățile zilei“. Trăim într-o lume distopică, obsedată de fenomenul dezumanizării tehnologice? Un romancier și eseist

englez, Samuel Butler (1835-1902), avertiza: „Omul va fi pentru mașini ceea ce sunt astăzi câinele și calul pentru om. El va continua să trăiască, bineînțeles, va cunoaște îmbunătățiri și probabil viața sa va fi mai agreabilă decât este astăzi, domesticită sub triumfală putere a mașinilor. [...] Dar în ferocitatea lor, mașinile câștigă teren pe zi ce trece, zilnic suntem tributari lor, există din ce în ce mai mulți oameni destinați să le servească

slavi. [...] Rezultatul final nu este decât o problemă de timp“. Industrializarea ființei trece către apariția transumanismului, a cyborgului. Părintele ciberneticii, Norbert Wiener, aprecia spre mijlocul secolului trecut că învățarea este o calitate pe care o atribuim exclusiv sistemelor conștiente de sine și aproape mereu sistemelor vii. În prezent, fără doar și poate, realitățile sunt altele. Dacă mașina (în ipostaza ei de traducător multi-input > multi-output) înlocuia doar forța umană, acum ea e în stare să parcurgă procese ale cunoașterii, să aibă inteligență (autonomă) – se înțelege că viitorul apropiat îi va da posibilitatea să analizeze și să producă serii de raționamente valide; până la urmă va fi în stare, probabil, să înțeleagă pentru ea însăși. Într-un fel, întâlnirea dintre nanotehnologii, biotehnologii, informatică și științele cognitive va conduce către modificarea omului, fie către augmentarea sa, fie către ameliorare (am putea deja admite că orice om vaccinat e un om augmentat). Condiția cyborgului înseamnă depășirea umanului în toate condițiile, dar în același timp cochetează și cu o „renunțare la sine“. Intuim deja cum dimensiunea morală a existenței are de suferit... Christopher J. Benek, un pastor din Florida, a născut multe controverse susținând un transumanism creștin, în sensul că roboții înzestrați cu inteligență ar putea primi botezul, dacă doresc. Dacă doresc. Pentru unii utopie,

• Tauromachie în Si bemol

pentru alții distopie! Ei bine, revenind la expoziție, toată această lume a unor posibilități și posturi aparte (adoratori ai dispozitivelor, relația stăpân-sclav, multiplicarea genurilor selecționate în urma decodării, eugenia liberală etc.) e perfect vizibilă în lucrările lui Sergiu Grapă. Între lumea nouă și lumea veche, artistul își îngăduie serii de nostalgii și memorii, iluzii optice ivite din dorința asumării depline a spațiului-cel-nou, simfonii ce amintesc de atonal și dizarmonie, dar și de eterna condiție a damnatului. Suita lucrărilor aduce în prim plan un întreg șir al erorilor, istoria post-recentă consumându-se cumva într-un viitor „întrevăzut“, dar care paradoxal pare să se fi consumat. „Blue prayer“, „Sirena“ și altele propun ființe bionice, augmentate, chipuri ce ne vorbesc dinspre ceea ce ne este dat să trăim; și aici, trasează un datum. Zborul imploziv din „Carantina îngerilor“ ori „The Last“, „Pray“ (imaginea iconică a unui robot cu mâinile împreunate, într-un joc de inversare a rolurilor grotesc-plauzibil), apoi „Cursa generațiilor“, „Geneza“, „Tree of life“, acompaniate de „Recycling“ (un fel de cerc vicios al răului și al politicilor absurde) dau măsura corectă a unor realități sumbre.

Suntem într-adevăr între utopie și distopie, între un soi de terra mirabilis cu plecare în texte aparținând lui Thomas Morus („Utopia“) ori Francis Bacon („O nouă Atlantidă“) și sumbrul unor viziuni de factura lui „1984“ (George Orwell), „Un nou început“ (Aldous Huxley), seriale, filme de tipul „Westworld“, „Black Mirror“ etc. L-aș adăuga pe bătrânul „Mad Max“, cu lumea sa plină de avertismente, ce scoate perfect în evidență caracteristicile unei societăți distopice: guvernare autoritară sau totalitară, supraveghere constantă, propagandă și manipulare, inegalitate socială extremă, lipsa libertății, tehnologie represivă, distrugerea mediului înconjurător.

Ce îi este specific lui Sergiu Grapă? O imaginație luxuriantă ce cochetează când cu suprarealismul, când cu postmodernitatea. Tușe fine, minuțioase, multiplicându-se continuu într-un joc „bitter sweet“ care alcătuiește fără doar și poate una dintre cele mai solide metanarațiuni. În cheie simbolică, posibilă cronică a unei transformări totale, în granițele căreia putem observa cum siliciul va fi depășit neuronul. Sergiu Grapă poate fi și „noul renascentist“, expertul în neurocultură, un homo comunicans care ne atrage atenția că ne aflăm doar aparent într-un *no man's land*. În fapt, „Utopie și distopie“ atestă noua paradigmă social-politică: *code is law*. The unknown!

Oana
GOIA

Autobuzul 35

Sunt un om al uzanțelor. Merg la aceeași biserică goală, o iubesc doar pe mama, întotdeauna mi-e dor de câinele meu bătrân și circul doar cu autobuzul 35. Pe Dumnezeu și pe acest autobuz mi s-a întâmplat să-i aștept în stații greșite. Doar când m-am trezit singură pe drumuri, m-am îndreptat spre locul lor. Nici El și nici el n-au venit după mine. Drumul l-am parcurs pe jos, cu greutatea unui cord ce iubește cu gropi în pupile. Tot din uzanță, nu cred în miracolele de la Dumnezeu, de asta nu merg niciodată la înmormântări. Nu cred nici în iertare, de asta fac lucruri pentru tata, să mă ierte că nu-l pot ierta.

Cercul doar cu 35-ul. Spre tata. Știu toți călătorii – sunt tăcuți de parcă ne-am vedea pentru prima dată. Mai mult, în sufletul acesta pe roți, niciodată n-am simțit că aș face traseul pentru ultima dată, așa cum mi se întâmplă cu tata, când nu mai pot să-l văd și-mi zic la plecare, numărând fiecare dală de dus, e pentru ultima dată, tată! O dată m-a scos printr-un geam și mama a ajuns cu noi la urgențe, desculță, dând nămeții de-o parte și alta ca lehoza două ape. Altă dată m-a scos pe ușă, tăcerile mele ce seamănă izbitor cu mama, le simte ca pe pumni în boașe. Spre deosebire de mama, eu m-am întors la el. Am ieșit din groapa comună și m-am dus ca un câine de pază, să-l apăr de neiertarea mea.

Doar în autobuzul cu singura rută pe care o cunosc,
nu mă mai întreb

cine-i păzește pe paznici
pot sta cu pleoapele prinse ca-n biserică
iar sângele să nu-mi taie jugulara
de atâta neiertare-n sinea mea

Sunt predispusă la nenorociri. Așa, urc în autobuz și plec ca-ntr-un somn din copilărie, cu mama parcă strângându-mă înapoi în pântec de prin nămeți. Pe acest traseu vorbesc doar cu controlorul. E același, vine rar. În loc de bilet, îi arăt ce scriu. Se așază lângă mine și-mi spune cu vocea mamei: respiră până ce eu citesc, și mă mângâie pe obrazul neiertării mele. E un personaj interesant și nu e imaginar. Am convingerea că mereu greșește stația, ca pe epocă. Urcă, privește călătorii ca pentru prima dată și pare că ar crede din tot sufletul că 35-ul e cel care ne duce pe toți într-un loc cu un Dumnezeu cumsecade. Ce om haios! Când îi spun că n-am bilet, nici bani să trec o vamă în cer, își lasă umerii ca un steag ce coboară în bernă. Are mustață ca tata, doar că a lui e modelată de zâmbet și nici n-ar putea-o urî pe mama, văd asta, n-are gropi în pupile. Controlorul e ca un pisoier ce încă nu știe să miaune. Așa și râde. Îi poartă chipiul de epocă exact ca pe o bască, ușor într-o parte, de parcă mereu ceva-l trage în jos, spre o groapă ce s-a făcut bine. E un controlor cumsecade și singurul pe ruta autobuzului 35. Nu mă amendează niciodată. Nici nu mă aruncă pe geam, nici nu mă dă afară pe ușă, doar mă mângâie pe obrazul cu cicatricea din copilărie și îmi pune în pumn un bilet compostat cu date viitoare. Cu acel bilet mă pot întoarce acasă, îmi amintesc drumu-napoi și stația lui 35.

mă întorc acasă
după ce mă asigur că dalele din curtea tatei
sunt la locul lor

mă întorc acasă doar după ce îi șterg tatei
cu lapte de mamă toate geamurile casei
le tot curge un sânge vechi
pe tata îl mângâi pe obraz, ca pentru ultima oară
și mă întorc acasă cu autobuzul 35
și cu pupilele pline de gropi cu neiertarea mea

kas man supa

fursecul din care am mușcat împreună în cantină
mi-a curbat gura în timp până la distopie.

la demisol, ștrand dezafectat: prietenele tale
săreau
în bazinele goale năpădite de pălămidă și mohor.

prietenii mei le așteptau. unele erau prinse în
brațe
și-atunci pornea din casetofoane folktronica,

altele sfârșeau deșirate pe fundul de faianță cyan
al bazinelor. groaza ne miecea, dar ne ajuta să
evităm implozia.

sub apa imaginară aveam disciplină. consemnam
meticulos
într-un carnețel numele foștilor vecini.

am găsit tutun în pământul unei glastre,
dar ei ne-au observat pe ecran și ne-au taxat:

ne-au dezlipit urechile de pereții de faianță
și traficul s-a sistat, marea noastră baltică a
secat.

skills & competencies

m-ai învățat să iubesc
cu cele mai hăde emojiuri
cu gifuri și avataruri de duzină
e și asta competența ta,
să iubesc cu mângâierea pisicilor stradale
să le chem la mine să le dezmiere
apoi să le trimit în story-uri
(nu sunt a cat person –
1k followers just have unsubscribed)
m-ai învățat să iubesc
cu aburii celor patru metri cubi de baie
și cu bătrânii cartierului,
seniori tabagiști și bucătărele clevetitoare,
și asta e competența ta
să iubesc cu praful tomurilor vechi,
cu citate din Pasolini și CP
(nu-s fan, nici hater)
cu cadre bizare cu tați surogat,
tați închipuiți, tați jucați
în filme europene low-budget
și asta tot competența ta e,
m-ai învățat să iubesc cu 600 km
de două ori pe lună
cu noxe supraetajate
și prăjituri turcești cu gust de trandafir,
ce-a fost în capul meu,
inimă?
să iubesc cu plânsul tău negaționist,
subțire,
cu perna ta decorativă dură,
cu prunul tău paravan,
e competența ta,
m-ai învățat să visez să ajung
într-un sat de câmpie aproape ireal,
impregnat de mituri și alcool,
într-o casă îmbăiată de soare infantil,
cu mamă bună trebăluind de zor
și câine bătrân și dedicat
păzind găinile,
am visat să ajung acolo
unde – mi-ai povestit –
când casa nașului tău a ars
sătenii au fost părtași
la artificii cu floricele de porumb,
ca mai apoi,
după intervenție,
să nu mai fie părtaș
nimeni la nimic.

Mihók
TAMÁS

celălalt regim afectiv

de unde începe memoria
salubritatea amintirilor-samizdat
capăt hașurat
și memoria crede că noaptea ne-am plimbat
deși aș putea jura
c-a fost în plină zi
că te strâmbai
recitând pasaje din Candide.
rujul carmin
se ținea bine pe buzele tale
rezista la intervale
de filozofie și french kiss
ignorând acel iz
de bloc nefamilist
nevăruit.
ești bine? ai trecut cu zece?
te-ai haladit?
motanul-căpcăun te mai recunoaște?
cum te mai înțelegi cu domnul administrator
pupător de moaște?
hașuri
și dincolo de ele
o gară
cu oameni cocoșați
fumând pe băncile
de-afară,
hașuri
și dincolo de ele
parc cu lac,
bărbați făcând exerciții
în parpalac.
aici stă Halep, mi-ai zis odată,
iar eu că,
de când dopată,
n-are de ce
tocmai ea să ne judece.
am cules măceșe pentru ceai
dar, mai departe, am ocolit
monstruosul monolit?
(printre hașuri
nu mai încape niciun pai.)

dacă-s bine? las-o așa. subzist.
ceea ce voi spune nu va fi romantic,
doar fckn trist:
pe corpul meu nostalgic,
subfebril,
viețuitoare mici.
Halep,
vino să mă contrazici.

Silvia
PĂTRĂȘCANU

vine un copil și face ordine

Theodorei

vine un copil și face ordine

întâi ne sperie, apoi ne uimește,
strălucește, deschide ochii mari,
se îndrăgostește de lumea aceasta,
e s t e
aici, în viața ta

(nu, nu te bucura, îi spui, lumina e înșelătoare,
nu, nu te speria, fața asta mare sunt eu!)

el ne vindecă de frustrări, înger-căpcăun
ne mănâncă toate tristețile, angoasele
toate iubirile vechi,
toate poftele, toate utopiile, toate sinergiile

na, acum știi ce ai de făcut, au pierit fără urmă
lenea, poeziile și închipuirile
nimic nu mai este al tău!
luminoase, delicate, străvezii ca aripile libelulei,
pe rafturile din inimă
stau visele lui

singurătate

uitată în câmp, sperietoare cu haina zdrențuită
pe care nici ciorile nu o mai bagă în seamă

fată ciudată niciodată pețită

pasăre care își găsește cuibul gol și nu înțelege
unde au plecat cântecul viața

tristă carte prăfuită

poezia vă duce la oglindă

poezia e ca femeia, ea spală răni, le pansează,
sparge buboae,
mângâie pe creștet îndrăgostiții fraieri
îi ușurează de lacrimi și le pune picături în ochi
apoi îi ia de braț și îi duce la oglindă

stă atârnată de grindă ca un liliac
și așteaptă noaptea
atunci vânează gemete și vă scapă de suferință

când sunteți înfrigurați și singuri
vine cu un ceai cald și cu o pălincă
se strecoară în sufletul vostru, se foiește,
se cuibărește și vă minte

teatru de umbre

e dimineață, ora 4 a.c.
în momentul acesta un bărbat aflat în trenul
de mare viteză
se gândește la copiii de care tocmai s-a despărțit,
altul la iubita care îl așteaptă nerăbdătoare
pe peron
John zboară cu avionul, Ion doar cu gândul
în estul Rusiei, Vanea taie lemne ca să fiarbă
laptele,

iar fiul trimis după apă bombăne
și se gândește cu speranță
că va primi o bursă de la universitate
un ziarist arestat pentru spionaj scrie o scrisoare
care nu va ajunge nicăieri
în estul Americii mii de oameni
se adăpostesc de furtuna anunțată încă de ieri
în Paris plouă blând, bătrânii visează aventuri,
tinerii chiar le trăiesc
vestele galbene pregătesc fumigene, iar jandarmii
furtunurile cu apă
la fereastra luminată de vizavi se văd
două corpuri dansând
în teatrul de umbre imaginația zburdă liberă
și umple golurile

piața durerilor

noi iubim rănilor voastre
ne ajută să arătăm bine să îmbrăcăm haina violet
frumos brodată a generozității...
iubim sicriile pentru că avem lacrimi
care pot străluci ca diamantele pe catafalc
așa se cuvine așa se cuvine
aflăm, oftăm și povestim dramele

intrăm în poveste repetăm istoria durerilor străine
și suferim
așa se cuvine așa se cuvine
asta ne salvează de tirania propriului eu
de irosire plictis singurătate...

în fiecare zi ne trezim goi ofiliți și căutăm
o nouă piață a durerilor

am adunat iubiri și fermentez

eu nu am vârste, am doar așteptări,
sunt curios și doldora de întrebări,
mă scutură fantasme și umori
și mă amână leneșe speranțe

cad frunzele pe mine și mă-ngroapă
o plapumă de verzi cuvinte
dar eu surâd și hibernez, nu mor

am adunat iubiri și fermentez

o vreme voi dormi cuminte

lumi anglo-saxone

Elena CIOBANU

Când Ulise este doar Percy Jackson

Într-un articol din ultimul număr al prestigioasei reviste de cultură americane *The Atlantic*, se fac auzite vocile mai multor profesori universitari din SUA care sunt deconcertați de scăderea semnificativă a capacității noilor generații de studenți de a citi și înțelege marile texte ale literaturii. Chestiunea nu mai surprinde pe nimeni și, cu atât mai mult, pe cei din breaslă. Știm cu toții că puștii de azi nu mai pot fi forțați, bieții de ei, să înghită romane întregi, darămite să le mai și interpreteze profund. La cursurile de literatură, bibliografiile se reduc, de la un an la altul, la texte cât mai scurte, care să nu le ia timp prețios adresanților. Aceștia din urmă nu le mai citesc nici pe acelea, preferând, în schimb, lectura de rezumate care au invadat internetul. Iar dacă citesc cărți mai substanțiale, acestea nu depășesc nivelul seriei Harry Potter.

Cu ani în urmă, spune un profesor, cărțile preferate de studenți includeau opere ca *Jane Eyre* sau *La răscruce de vânturi*. Astăzi însă, eroii favoriți sunt contemporani cu cititorii. Face furori, de pildă, un personaj pe nume Percy Jackson, inventat de Rick Riordan, tatăl unui băiețel dislexic, cu ADHD, la a cărui solicitare Riordan s-a apucat să inventeze aventurile fantasticului semizeu cu nume de cetățean obișnuit care interacționează cu zeii panteonului grec antic transportați direct în secolul XXI. Seria de romane rezultată a avut un succes comercial fulminant. S-au făcut chiar și romane grafice după ea.

Autoarea articolului, Rose Horowitz, își propune însă ceva mai mult decât să vorbească despre fenomenul deja banalizat al decăderii educației umaniste de azi. Ea atrage atenția asupra faptului că nici măcar la universitățile de elită nu se mai citește. Profesorii citați predau la Harvard, Columbia, Princeton, Stanford. Unii încearcă să salveze aparențele argumentând că studenții au capacitatea de lectură necesară, dar că refuză să o facă, dată fiind mutarea accentului pe alte „valori”, adică pe ideea de succes profesional, social și financiar rapid și de vânare a plăcerii, a senzațiilor tari, a gratificării cu orice preț. Un Nikolai Berdiaev ar spune că aceștia sunt adepții cultului vieții în afara sensului ei. Și nu ar greși prea mult, dacă ne uităm la creșterea alarmantă a incidenței bolilor psihice în rândul tinerilor din ultimele decade.

Dar trebuie spus că vina primară nu e a noilor generații de studenți decât într-o măsură secundară: ei nu fac decât să urmeze spiritul timpului și pulsionile lui. Vina este a ideologiilor educaționale de la sfârșitul secolului al XX-lea care au compromis încet, dar sigur tradiția umanistă construită de-a lungul veacurilor. Faptul nu a trecut neobservat de minți strălucite ca a unui Alan Bloom, el însuși universitar de elită, care, în 1987, publica o carte cu un titlu semnificativ: *Închiderea minții americane. Modul în care învățământul superior subminează democrația și sărăcește sufletele studenților de azi*. S-a vândut în jumătate de milion de exemplare, dar strigătul lui a rămas, cu toate acestea, un strigăt în deșert. O dovedește, printre altele, faptul că, în 2022, romanele din seria cu Percy Jackson s-au vândut în 180 de milioane de exemplare. Și, mai dramatic, o dovedește fenomenul despre care vorbește Horowitz în articolul ei: subțierea progresivă a elitelor până la limita de neconceput a dispariției lor complete.

Concluzia jurnalistei, oarecum disociată de conținutul textului, este că succesul lui Percy Jackson, ale cărui aventuri în compania zeilor olimpici sunt modelate după poveștile lui Homer, dovedește că, „în ciuda reinterpretărilor milenare, noi nu am uitat originalele”. Tușa de final are însă tonul pedagogic atât de detestat de studenții de azi: „Pentru a înțelege condiția umană și să-i apreciem marile realizări, trebuie să continuăm să citim *Iliada* în întregime”. Studenții la care face referire ar rămâne indiferenți la astfel de îndemnuri. Pentru ei, Ulise și Homer sunt doar niște nume egale în importanță cu numele eroilor din jocurile video care le ocupă timpul. Articolul lui Horowitz sau cartea lui Bloom există, pentru ei, în alte universuri, complet paralele. Alfred cel Mare, prin secolul al optulea, în Anglia lui germanică, avea cui cere să scrie *Cronicile anglo-saxone*, din care se vor hrăni istoricii până la sfârșitul veacurilor. Azi-măine, potențaii zilei s-ar putea să aibă surpriza că nu mai e nimeni în spate care să le facă treaba. Și, din păcate, asta nu e cea mai gravă consecință a degradării elitelor.

– Revista „Ateneu” din ianuarie 1967 a publicat aceste versuri de Dinu Flămând: *Internat/bolțile se arcuiesc peste suflet, / din zid, călăreții de var simulează / un gest a descălecat. / În coridorul rece a strigat / un băiat / ce desena păsări fără aripi / și le lipea pe geamuri crispat. / Oare pătratul din curte / o fi scăpat / dintre ziduri? Care este geneza poemului, căruia i-ați pus mottoul bacovian „Liceu cimitir / cu lungi corridoare / azi nu mai sânt eu”?*

Dinu Flămând: – Ați realizat o arheologie sentimentală care mă atinge. Da, e una dintre primele poezii scrise de mine, însă cu 2-3 ani înainte de publicare, când eram la liceu. Efectiv stăteam la un internat peste drum de Liceul „Emil Racoviță”; un internat într-o clădire cezaro-crăiască. Mă simțeam foarte apăsător, era o atmosferă sinistă, câte patruzeci de copii de pe la țară ținuți în dormitoare reci, ca niște hale de piatră, dar cu toții încâpățânați să facă școală la Cluj. Iar Bacovia îmi venea în ajutor. Îl înțelegeam fără să-mi fie explicat. Îl adoram deja pe Bacovia, printre puținii din liceu; mi se și spunea *micul Bacovia*. Evident că în acel poem aproape îl pastizez, dar tot atunci am avut o mare satisfacție: am citit mica mea poezie la cenaclul de la liceu, iar directorul școlii, pe care nu-l suferam, care venise însă la cenaclu, după ce a auzit textul, a avut o reacție de parcă se simțea dator să apere respectiva instituție, atins însă de puterea, să zicem, aceluși text... și a replicat: „Hai că nu-i chiar așa de rău la voi acolo”. Această reacție ne-a confirmat faptul că există o anumită putere a poeziei, a cuvintelor, care se transmite, și iată că l-a incomodat pe directorul respectiv. Mă simțeam din familia lui Bacovia, cum se simțise el în liceu; liceul, cimitir – nu știu de ce, evident – al tinereții mele, căci eu încă eram un puști. Mottoul poemului era „Liceu, – cimitir (fără „al tinereții mele”) / – cu lungi corridoare – / Azi nu mai sânt eu”; Bacovia. Probabil că din redacție cineva l-a modificat. Cei de la Bacău m-au publicat, la o distanță de 2-3 ani de când îl scrisesem. Debutasem deja în „Amfiteatru”, o revistă nou înființată, dar debutul absolut a fost în „Tribuna”, la începutul anului 1968. Deci dacă spuneți că textul meu *Internat* apăruse cu un an înainte, deși fusese scris prin '64-'65, înseamnă că am debutat la Bacău, unde nu mai știu când trimiseseam textul. Dar în memoria mea îl văd apărut după poemul *Febră*, din „Tribuna”... Va trebui să corectez textul biobibliografic despre parcursul meu!

– *Poezia dv. făcea parte dintr-un grupaj în care era plasat și articolul lui Mihail Petroveanu despre „Cromatică bacoviană”. Suntem în 1967, iar Revista „Ateneu” deschidea un proiect de marcă a 10 ani de la trecerea în eternitate a lui George Bacovia.*

– Evident că nu știam nimic despre acest lucru. Eu eram lipit de Bacovia, sufletește. Nu-mi explicam de ce (ce bine că nu-mi explicam!), dar îmi puneam întrebări care până la urmă s-au concretizat într-o carte, „Introducere în opera lui G. Bacovia”, apărută în 1979 la Editura Minerva. A fost primită destul de bine de critică, dovadă că figurează și astăzi în bibliografia obligatorie din noile manuale. Mă intrigau și faptul că nu era iubit Bacovia, dar și receptarea dominantă practică în școală (probabil că și în opinia publică), anume că un poet trist este ceva de care trebuie să te debarasezi. Am rezervat la un moment dat un capitol despre această degradare a tragicului, tocmai pentru a pune în evidență faptul că, probabil, Bacovia este primul care scrie despre suferința banală, nedramatizată, ca trăsătură definitorie a individului, deci

Dinu Flămând:

„Bacovia este adevăratul punct de cotitură în poezia românească de după Eminescu”

prioritate are omul, nu colectivitatea, iar prioritară este emoția lui, inclusiv tristețea lui mărunță, poate neînsemnată. Poezia încerca să scoată neliniștile din el, spaima de moarte și atâtea alte lucruri misterioase și necunoscute care ne locuiesc. Pentru aceasta este făcută poezia, înainte să servească instituțiile, eroismul, patria, steagul și așa mai departe. Fără să-mi explice nimeni, am simțit că sunt atras de acest om, care avea un limbaj de simboluri indefinite și un misticism difuz, dar și o simplitate ce nu se găsea la niciun alt poet român. Este un poet de cotitură în poezia românească și toți cei care reușesc să scrie despre ei înșiși, ca poeți, trebuie să se ducă mai întâi la Bacovia, pentru că Bacovia este un mare poet, nu doar european. I-am găsit similitudini cu poetul Augusto dos Anjos, un brazilian, cu Camilo Pessanha în Portugalia și cu alți poeți decadenți-simboliști absolut atipici față de dogmele estetice în care sunt încadrați. El face parte dintre câteva figuri între sfârșitul secolului XIX și începutul secolului XX, atipice în literatura mondială, pentru că în acel moment, când s-a format și Bacovia, simbolismul era ceva care-și definea conceptul cu propriile forțe, venind din spre ezoterism, dinspre un fel de misticism care se opunea pozitivismului și încerca să instituie legitimitatea reveriei, alta decât cea romantică. Era și o reacție împotriva răsfățatei Științe, despre care se credea deja că va rezolva toate problemele omenirii. Ori nu! Această fragilitate a poeziei și poezie a fragilității care depind foarte mult de mister erau ceea ce îi vorbea lui Bacovia, îl obseda în simplitatea și singurătatea individului, chiar dacă recurgea la o recuzită de simboluri menite să fie textura misterului.

– *Exact. Vorbeați despre degradarea tragicului, titlul unui eseu pe care l-ați publicat tot în Revista „Ateneu”, în septembrie 1977, deci după 10 ani, într-un număr omagial Bacovia. Permiteți-mi să redau începutul: „După Baudelaire, simbolismul francez este cel care, repudiind «trăirea» și emoția în sensul lor tradițional, dar elogiind ideea și incredințându-o sugestiei, eliberează eul din rețeaua antropocentrică. Bacovia este primul poet român care simte această nouă libertate. Prin descoperirea acesteia, el se împrumută, se atașează simbolismului francez înainte chiar de a-l cunoaște, cât de cât, prin teoriile lui doctrinare”. Așadar, un simbolism avant la lettre.*

– Intuitiv. Eu sunt convins că intuițiile lui au funcționat în contact cu artele vizuale și cu acest misticism al ezoterismului, care îi este familiar și lui Fernando Pessoa, un alt nume mare care mă atrage și pe care îl asociez cu Bacovia. Pentru mine sunt din aceeași familie oameni care încearcă să găsească o dimensiune metafizică dincolo de realitatea stupidă, fără ca acest lucru să fie un delir mistic. Este o curiozitate intelectuală care biciuiește și simțirea.

– *Practic e un act de complementari-tate, cu multe sugestii vizuale și muzicale, la Bacovia.*

– Cred că el a văzut multe reproduceri din pictura simbolistă, care este o perioadă foarte stranie în pictura occi-

dentală. Acea colecție „Les Hommes d’aujourd’hui”, la care-l abonase tatăl său, era pentru el o sursă de informație nu numai în domeniul literaturii, ci și în domeniul artelor și îl familiariza cu principiile unei estetici care propovăduia sinestezia, această îmbinare de senzații și de arte. Iar sinestezia pentru simbolismul meu să vă spun că nu era un fleac. Bunăoară, la Théâtre du Rond-Point des Champs-Élysées, prin 1950-'60, se dădea o simfonie simbolistă unde ei schimbau culorile în fundal, ca să ofere cât mai multe culori, iar în loje aveau niște tuburi care difuzau diverse parfumuri. Între timp orchestra interpreta o partitură... simbolistă, dar nu mă întrebați prin ce se definea ea! Astfel toate simțurile erau chemate să colaboreze, să creeze o sinteză de o artă foarte sofisticată, eterică, abstractă și în același timp să biciuiască senzațiile, deschizându-i individului porți spre o lume misterioasă, unde în mod normal acestea nu au acces. Pessoa își imagina un soi de extaz inițiativ care te putea transporta chiar dincolo de cerurile imaginate de ezoterismul masonic... Între lunecarea „baletistelor albe” și reveriile din „cubul negru”, Bacovia însuși urma un fel de „cale a șarpelui” spre un dincolo unde doar materia mai poate fi auzită plângând. Erau un fel de experimente senzual-spirituale.

– *Bineînțeles. Era un experimentalism epidemic, ca să zicem așa.*

– *Permiteți-mi să reproduc și finalul de la „Degradarea tragicului”, același text din Revista „Ateneu”: „O inteligentă combinare a metodelor de cercetare, de la cele stilistice tradiționale, până la situația poeziei bacoviene într-un spațiu translingvistic, ne-ar putea oferi căi nebănuite de pătrundere în această frumos misterioasă poezie a lui Bacovia”. Sunteți mulțumit de stadiul cercetărilor actuale?*

– Am văzut că au apărut cărți noi despre Bacovia și e clar că vine o nouă generație de interpreți, după ce deja Bacovia a fost poetul care s-a bucurat de cea mai spectaculoasă reactualizare în receptarea poeziei în general, devenită evidentă în ultimele decenii, deja chiar pe vremea comuniștilor. Eu am scris acea carte într-o perioadă când deja criticii dogmatici de genul lui Crohmălniceanu și parțial chiar Petroveanu o cam lăsaseră cu poetul proletar Bacovia, dar încă interpretau socializant această poezie metafizică. Nu-mi era chiar simplu să ocolesc o polemică cu respectivii, și din pricina cenzurii, plus din pricina colecției, care

se dorea oarecum didactică; deci am făcut-o mai mult aluziv (dar Crohmălniceanu m-a mirosit și a desființat cartea mea, lăudată însă de mulți alții). Abia într-o a doua ediție cu titlul *Ascunsul Bacovia*, publicată la Bistrița în 2007, revizuită și sporită cu pagini noi față de prima, am putut să spun limpede ce gândisem chiar de la început despre Bacovia. Iar cronicile au fost și mai entuziaste decât după prima ediție (Cistelean, Grigurcu ș.a.), încât bunăoară Gh. Grigurcu (el însuși autorul unui bun studiu despre Bacovia) a uitat ce-mi reproșase inițial, pentru a declara: „Scrierea lui Dinu Flămând reprezintă probabil cea mai substanțială contribuție critică de până acum la tema Bacovia, alături de paginile de-o patetică finețe ale lui Lucian Raicu și de cele de digresiuni împinse până la o halucinantă tensiune ale lui Ion Caraion”. Parcurusul exegezei bacoviene a fost reconstituit recent într-o foarte utilă sinteză de Paul Cernat, *Bacovia și noul regim al literaturii*, în 2022, unde autorul mi se alătură în grupul minoritar al celor care consideră foarte interesantă și poezia bacoviană din ultima parte a vieții sale, socotită însă de mulți alții ca fiind sub valoarea poeziilor inițiale. Minimalismul acelei poezii din *Stante și versete* pare să fi anunțat apariția generațiilor mai recente (se spune...). Teamă mi-e că din nou sunt ignorate dimensiunea ontologică și fervoarea metafizică din derutanta poezie a lui Bacovia și e reținută mai mult bizateria lui stilistică... În sfârșit, eu sunt fericit că pe noile generații – și de poeți, și de exegeți ai lui Bacovia – poezia lui continuă să le stimuleze. Mai multe studii interesante au apărut recent, ba chiar și un roman despre personajul „Iorgu”, al lui Adrian Jicu, pe care abia aștept să-l citesc. Suntem mai mulți care am afirmat deja, în diverse variante, că Bacovia este cea mai importantă cotitură în poezia românească după poezia lui Eminescu. Probabil că pedagogia manualelor ar trebui să fie mai nuanțată, să facă mai mult pentru a explica această poezie, dincolo de cromatismul schematizat *copacii albi, copacii negri* sau de simbolistica vagă a plumbului, adică ceva care te apasă greu pe suflet. Să știți că nu este simplu de înțeles Bacovia. Vă dau un exemplu: „Dormea întors amorul meu de plumb”. Cum întors? Cu ceafa la mine? Nu: revenit. E o ambiguitate ce derivă din modificarea semantică a cuvântului, prin timp, când poziția a luat mai multă importanță decât direcția, în acest caz de omonimie. Bacovia optează deseori pentru nuanța cea mai slabă a cuvântului și nu se teme dacă prevalează deja și o nuanță ușor ridicolă. Ca în „amor”, după ce fusese deja ridiculizat social. Bineînțeles că acel *amor* din *Plumb e revenit* în memorie. În mod ciudat, în faimosul poem subiectul principal nu este nici decorul de cimitir, nici recuzita funerară, nici presupusul individ întristat din cavou. Și nici cadavrul concret al vreunui. Subiectul este această iubire care se epuizase, dar care revine intempestiv în memoria celui ce încă este marcat de vitalitatea amintirii ei, dar totul se petrece deja în plan interpretativ. Mortul nu este cadavrul din acea criptă, ci sentimentul epuizat,

Personalități băcăuane

Diana Lupescu

comparat cu un cadavru sub lespede. Iar dialogul eului liric este dialogul cu spiritul sentimentului defunct, adică o proiecție dincolo de aparențe, dincolo de flori de plumb și de recuzita realistă care fac doar un fundal de contrast pentru dezolarea interioară. Trebuie să înțelegem clar că îi spunem „simbolistă” unei poezii nu pentru că utilizează simbolurile (o făceau de mii de ani picturile egiptene, poemele antice, iconografia bizantină sau cea catolică etc. – vezi și uriașele cataloage cu simboluri absolut obligatorii de amplasat în arhitectura sau interiorul unei biserici gotice!); poezia simbolistă este în primul rând o scenarizare a unei valori simbolice: viață, iubire, virtute, tinerețe, moarte, care nu sunt nici platonice, nici riguros dogmatice. Bacovia ne derutează fiindcă pare un poet realist (cu decoruri urbane, cu abatoare, cu peisaje provinciale, cu ploii care aduc boli umane etc.). Toată recuzita realistă a lui Bacovia e însă mai degrabă decorul interior al unei emoții care transpune în reverie sau în coșmar elementele acestui decor, ale acestei vieți. Pentru că totul este un joc între amintire și în absența obiectului; o proiecție a unei absențe. Și o chemare dintr-o absență de iubire, o imposibilitate de iubire. Dar dacă citim și mai bine același poem, alte ambiguități fertile stau bine ascunse sub această aparentă monotonie de plumb.

Poate că un profesor trebuie să-i prezinte copilului și particularitatea inexplicabilă a poemului, ce derivă din imposibilitatea poetului de a expune totul. La fel ca emoția cea mai intimă, nici poezia nu poate înșira pe masă toate viscerele emoției. Iar în alt registru emoția se ferește uneori de ea însăși atunci când deviază în ironie. „Serenada muncitorului” nu poate fi o „serenadă”, ca într-o scenă lacrimogenă cântată de iubit iubitei sub vreun balcon medieval din galanta Verona. Deja o serenadă dedicată muncitorului este o monstruoasă în sine. Plus ironia de exprimare, coliziunea semantică „Dar am să dau curând la cap”, din vocabularul de pe stradă, vocabular la care deseori recurge Bacovia, parcă face și mai umil poemul (înțeles ipocrit ca „nobilă” manifestare a spiritului, când pentru Bacovia el era mai degrabă un produs al degradării corporale: cancer, ftizie etc.). Bacovia iese tot timpul din tiparele simboliste și din tiparele pe care am vrea să le inducem noi. Dar nu este constant nici în proiectările sale metafizice, nici în reprezentarea banalității vieții, nici în reverii sau contrareverii ironice. El amestecă permanent registrele.

– *Domnule Dinu Flămând, abia acum spunem că vă aflați la Bacău cu ocazia Zilelor Bibliotecii Județene „C. Sturza”, invitat de directorul Adrian Jicu. Cum vă apare Bacăul de azi sau cel bacovian, așa cum îl știți din lecturi, din relatări?*

– Evident că eu sunt atașat de Bacăul meu abstract, cel în care îl vedeam pe Bacovia mergând spre liceu. La un moment dat, când Focșaniul era încă orașul vechi pe care câțiva dintre noi l-au mai prins, m-am dus în „documentare bacoviană” și toate străduțele sugerau oarecum atmosfera din poezia lui. Târziu am înțeles că acel decor era în interiorul lui. [...]

27 iunie 2024

Dialog de
Ioan DĂNILĂ

(Continuarea interviului
poate fi vizionată accesând linkul
<https://fb.watch/vfF8s4okht/>)

N. 7 octombrie 1954, în Bacău. *Actriță, regizoare*. Este fiica Mărgărintei, profesoară, și a medicului Mihai Lupescu. A copilărit în actualul oraș Segarcea, județul Dolj, unde tatăl său a condus o perioadă spitalul nou înființat, și a fost fermecată încă de la început de sărbătorile de iarnă petrecute în familie, care i-a acordat libertate deplină. A început cursurile la Școala Generală din comună și, în paralel, s-a înscris la Școala Sportivă, cu dorința expresă de a deveni handbalistă. Lucrurile s-au complicat însă, după ce, la 9 ani, tatăl a pierdut lupta cu viața din cauza unui cancer pulmonar. A revenit în orașul natal, unde mama a găsit cu greu un serviciu, ca bibliotecar la Casa de Cultură a Sindicatelor „Vasile Alecsandri”. Plecată cu bucuria de a juca mai departe handbal (*Era singură mea certitudine*), a constatat că aici „totul era altfel” (*În trei ani am schimbat trei școli, după ce am venit în Bacău. Eram mereu „fata cea nouă”, cu toți ochii pe mine, eram comentată, studiată, subiect de controverse, deși era ultimul lucru pe care mi-l doream*). Deși „ocupată și preocupată” să se adapteze, nu a avut probleme cu învățatul, după absolvirea cu bine a cursurilor gimnaziale fiind admisă la Liceul Teoretic „George Bacovia”, unde nu a „fost nici rebelă, nici timidă”. Fire pragmatică, i-a plăcut mai mult matematica și, alături de visul de a ajunge „o jucătoare foarte bună de handbal”, a dorit inițial „să urmeze tradiția familiei tatălui ei, să se facă medic, dar viața a avut alte planuri pentru ea”. După cum însăși mărturisește, la „sfârșitul clasei a unsprezecea, în tabăra sportivă fiind, după un antrenament, ne-am bătălit și răcorit în Trotuș. Numai eu, dintre toate fetele. Pe scurt, am anchilozat și-am stat aproape un an prin spitale. Așa a vrut El să-mi arate că decizia pe care o luasem, aceea de a urma facultatea de medicină, nu-i valabilă pentru mine. Am stat un an și, din motive de recuperare, m-am gândit ce vreau să fac mai departe cu viața mea. Tot sistemul meu de valori căzuse, tot ce-mi planificasem cu lux de amănunte, până la bătrânețe, s-a năruit... Eram debusolată total. Și, în locul planurilor rigide cu bătaie lungă, a apărut conștientizarea clipei de azi, de mâine. Trebuie să fac ceva, dar ce?” Soluția, ca și în alte rânduri, a găsit-o mama, așa că, îndrumată de șlefuitorul de talente Ion Ghelu-Destelnică, a fost convinsă să descopere „o altă parte de lume” și să „experimentez[e] aventura admiterii la IATC”.

Chiar dacă aproape nimeni nu credea că va reuși să biruie concurența acerbă, a ales cu grijă repertoriul și nu numai că a intrat după întâia încercare la secția Actorie a Institutului de

Artă Teatrală și Cinematografică din București (1974-1978), ci a făcut-o cu stil, fiind admisă „prima pe listă”. Repartizată cu bursă la clasa îndrăgitei profesor Amza Pellea, a trăit din „plin bucuria de a studia actoria”, descoperind nu numai o lume fabuloasă, ci descoperindu-se și pe sine. În pofida reușitelor de la cursuri, nu a urcat pe scena de la Casandra decât în ultimul an de studii, când regizorul Amza Pellea a distribuit-o în rolul Mariei, din piesa „Piticul în grădina de vară”, de Dumitru Radu Popescu (13 decembrie 1977), însă având talent și fiind o „tinerică frumusețe”, consacrarea a venit mult mai devreme, întrucât în anul al II-lea a fost selectată de cunoscutul regizor Ion Popescu-Gopo și distribuită în rolul Prințesei din „Povestea dragostei” (o ecranizare după „Povestea porcului”, de Ion Creangă). Această încântătoare apariție i-a deschis noi oportunități de afirmare în cinematografie, primind roluri atractive în filmele „E-atât de aproape fericirea” (regia, Andrei Băleanu; 1977), „Să umplem pământul cu visuri” (regia, Eugen Tudoran; 1977), „Egmont” (regia, Sorana Coroamă-Stanca; 1977), „Iarba verde de acasă” (regia, Stere Gulea; 1978), „Urcusul” (regia, Nae Cosmescu; 1980), „Fata Morgana” (regia, Elefterie Voiculescu; 1981), „Calculatorul mărturisește” (regia, George Cornea; 1982), „Amurgul fântânilor” (regia, Virgil Calotescu; 1983), „Buletin de București” (*idem*, 1983), „De joi până duminică” (regia, Domnița Munteanu; 1986), „Din prea multă dragoste” (regia, Lucian Mardare; 1986), „Extemporal la dirigenție” (regia, Nicolae Corjos; 1987), „Există joi?” (regia, Adrian Petringenaru; 1988) și „Campiona” (regia, Elisabeta Bostan; 1990).

Absolvind Facultatea de Teatru și Film, în vara anului 1978 a devenit actrița Teatrului Dramatic „Bacovia” Bacău, unde a fost distribuită în spectacolele „Interviu”, de Ecaterina Oproiu (Primăria; regia, Ionel Rusu; 30 septembrie 1978), „Opera de trei parale”, de B. Brecht (Polly; regia, Sassy Brahim; 24 iunie 1979) și „Sânziana și Pepelea”, dramatizare de Alecu Popovici, după Vasile Alecsandri (Sânziana; regia, Nae Cosmescu; 15 aprilie 1980), viu aplaudate de public și bine apreciate de criticii de specialitate. Devenită instant favorita spectatorilor, a rămas nu prea multă vreme în orașul natal, întrucât la a doua întâlnire cu îndrăgitul actor Mircea Diaconu, acesta a cerut-o în căsătorie, așa că în toamna anului 1980 s-a mutat în București.

Intrată în trupa Teatrului „L.S. Bulandra”, a fost distribuită în spectacolele „Judecată în noapte”, de A.B. Vallejo (Pepita;

regia, Tudor Mărăscu; 1981), „Rezervația de pelicani”, de D.R. Popescu (Gabriela; regia, Valeriu Moiescu; 1983), „Gustul parvenirii”, de Paul Everac (Paulina Ghimică; regia, Petre Popescu; 1983) și „Liniște, ne privim în ochi”, de Marin Sorescu (regia, Virgil Oğășanu; 1983). De aici s-a transferat la Teatrul „C.I. Nottara”, unde s-a bucurat de atenția unor regizori importanți, care i-au oferit șansa să joace în „Cum vă place”, de W. Shakespeare (Fata din Ardeni; regia, Andrei Brezianu; 1985), „Răs și plâns” de I. Radoev (Fata; regia, Petre Gheorghiu; 1986), „Ultimul bal”, de Ion Brad (Ilona; regia, Dan Micu; 1986), „O noapte furtunoasă”, de I.L. Caragiale (Zita; același regizor; 1987), „Livada de vișini”, de A.P. Cehov (Duniasă; regia, Dominic Dembinski; 1988), „Sculptură în os”, de Paul Everac (Nuni, Nuși, Nuți; regia, Tudor Mărăscu; 1989), „Burghelul gentilom”, de Moliere (Nicole; regia, Alexandru Dabija; 1989), „Păguboșii”, de M.R. Paraschivescu (Mangelica; regia, Gelu Colceag; 1990), „Miresele căpitanului (i-auzi ce întâmplare caraghioasă s-a petrecut pe drumul spre forum!)”, de L. Gelbart și B. Shevelove (Domina; regia, Petre Bokor; 2002), „Sărbători fericite”, de J. Poiret (Silvie; regia, Dinu Cernescu; 2002), „Castelul”, de F. Kafka (Hangița; regia, Geirun Tino; 2003), „Jocul dragostei și al morții”, de R. Rolland (Sophie De Lavoisier; regia, Lucian Giurchescu; 2003) și „De trei ori dragoste”, de S. Beckett (Femeia 1, Soția; regia, Ulrike Döpfer; 2005). Ca actriță a colaborat, de asemenea, cu Teatrul Mic, unde a dat viață Luciennei Vatel, în spectacolul cu „Fazanul”, de G. Feydeau (regia, Emil Mandric; 1992) și Hangiței, din „Jacques și stăpânul său”, de M. Kundera (regia, Petre Bokor; 1992), nominalizată de UNITER la Premiul pentru cea mai bună actriță în rol principal (1993), cu Teatrul Național de Televiziune („Astă-seară se improvizază”, de L. Pirandello; „Frumosul cotidian”, de Ion Bucher; „Siciliana”, de Aurel Baranga), Teatrul Național Radiofonic („Bertoldo la curte”, de M. Dursi; „Apa vie”, de J. Toman; serialul „La Medeleni”, de Ionel Teodoreanu; „Demiurgul”, de Vasile Voiculescu; „Oraș patriarhal”, de Cezar Petrescu) și cu Teatrul „George Ciprian” din Buzău („Omul cu mățoaga”, de George Ciprian; regia, Tudor Mărăscu).

După ce în 1990 a renunțat la colaborarea cu producătorii de film, în 2000 a absolvit cursuri de Management cultural, Management financiar, Marketing și Resurse umane, iar în 2007, secția Regie a Facultății de Teatru din cadrul Universității

Naționale de Artă Teatrală și Cinematografică „I.L. Caragiale”. O primă tentativă ca director de scenă a avut-o încă din 2002, când a fost asistenta regizorului Dinu Cernescu, cel ce montase, la Teatrul „Nottara”, spectacolul „Sărbători fericite”, dar debutul regizoral s-a produs pe 26 septembrie 2007, când a oferit publicului ce frecventază instituția spectacolul „De dor și drag, Maria Tănase/Ritmuri”, pe un text propriu. Au urmat, tot aici, „Opera de trei parale”, de B. Brecht (2009), „Vacanță în Guadelupa”, de E. Assous și P. Sauvil (2011), „Nu vorbiți cu actorii”, de T. Dudzick (2011), „Mult zgomot pentru nimic”, de W. Shakespeare (2013), „Matrimoniale”, de Lia Bugnar (regie, decoruri, ilustrație muzicală; 2013), „Umor, amor, fior de dor... în București” (regie, scenariu; 2013), „Aprilie, dimineața”, de Mihai Ispirescu (2015) și „Asta-i ciudat! (Păguboșii)”, un musical de Eugen Rotaru, după un text de M.R. Paraschivescu (regie, design lumini; 2018). De succes s-au bucurat și spectacolele puse în scenă la Teatrul „George Ciprian” din Buzău („Fii cuminte, Cristofor!”, de Aurel Baranga; 2007; „Părinți teribili”, de J. Cocteau; 2012; „Sirena și Victoria”, de Al. Galin; 2013 și „Click... pe Voc! – Muzica lumii pe bulevard”, 2014), Teatrul „Sică Alexandrescu” din Brașov („Un bilet spre fericire”, de S. György; 2013) și Teatrul „Regina Maria” din Oradea („Sărbători fericite!”, de J. Poiret; 2014).

Prestațiile sale artistice și regizorale au bucurat nu numai iubitorii Thaliei din țară, ci și spectatorii avizați din Germania și Austria, care au asistat la reprezentațiile cu „Matrimoniale”, „Părinți teribili” și „Fii cuminte, Cristofor!”, precum și de pe alte meridiane, prin intermediul televiziunilor, radioului, DVD-urilor etc. Fondatoare și directoare executivă a Fundației „D’ale Bucureștilor”, a inițiat memorabile manifestări artistice, iar împreună cu soțul său, actorul Mircea Diaconu, a fost gazda emisionii „Cafeaua de dimineață”, de la Televiziunea Română, cu o impresionantă audiență. Dincolo de aplauzele binemeritate și de aprecierile criticilor, a fost răsplătită de-a lungul carierei cu Premiul pentru cel mai bun actor în rol secundar la Festivalul Național de Teatru Studentesc din Oradea (2006), Premiul pentru cea mai bună actriță la Festivalul Național de Comedie de la Galați (2009), Premiul Festivalului *Callatis* de la Mangalia (2013), Premiul de Excelență al Teatrului „George Ciprian” din Buzău (2016) și titlul de *Cetățean de onoare al municipiului Bacău* (2012). Ajunsă la vârsta psalmică, are încă multe de spus, pentru că a rămas la fel de îndrăgostită de profesia sa, „poate chiar mai mult ca-n tinerețe”.

Cornel Simion GALBEN

Cecilia MOLDOVAN

S-a întors poetul la casa părintească!

Te cheamă rădăcinile acolo unde ai întâlnit prima oară privirea mamei. Este cazul întâiului stătător al poeziei și dramaturgiei românești, Vasile Alecsandri, dar și al pictorului pe ziduri Bogdan Scutaru, întors din Danemarca pentru a da suflet și culoare blocurilor gri, comuniste din urbea natală. Recent el l-a surprins pe A-ul literaturii noastre, cum se întâmplase cu Bacovia, B-ul acesteia, țintuindu-i în impresionante fresce stradale.

Reîntoarcerile, tot atâtea câte sunt plecările. Și multe i-au fost călătoriile lui Vasile Alecsandri (cu diverse treburi, de la cele de studii, diplomatice, politice, până la cele de plăcere, de-a lungul celor șapte decenii de viață, cât a trăit polivalentul om). Da, dar Prima călătorie, aceea astrală, a sosirii sale pe lume, s-a petrecut aici, (pe) la Bacău, în casa medelnicerului Vasile Alecsandri, aflată „peste drum” de Biserica Precista, ctitorie a lui Alexandrel, fiul lui Ștefan cel Mare, biserica unde a fost dus să fie creștinat. Exact aici, între aceste două case, a ales pictorul să-și plaseze creația sa pe zidul întristat coloristic, al celui mai apropiat bloc.

După călătoria vieții sale – teribil de aglomerată pentru secolul XIX –, poetul la maturitate, iată, a revenit la prima lui casă. Cuminte, expedit de zugrav în colțul de sus, dreapta, privind îngândurat spre prima sa casă. Își caută prima copilărie de la Bacău. Privește insistent, din pictura înaltă cât trei etaje, într-acolo. Își mijeste ochii să vadă ceva, ceva, prin pânzele de păianjen suprapuse în vremuri de paragină, învălmășite. În vâjăitul răgușit al

vântului, hoinărind prin crăpăturile zidurilor, privește jocul languros al ielelor, pândănicele, care se zbenugie nestingherite dintr-o încăpere în alta, precum surorile sale mai măricele. Să fie oare ele aceleași iele care la nașterea sa i-au menit în baia primară – tăinuind un plumb și câțiva bănuți

de aur – un trai de excepție? Drept urmare, numai bun de înalt slujbaş al statului de la acel moment postfanariot, când limba română căuta timid să-și intre pe fâgașul ei și în „trebile statului”.

Așadar, el este reprezentat cu trupul îndreptat spre prima lui casă, căutată în prima

copilărie, dar capul înțesat cu gânduri rămâne întors. Oare spre ce/cine? Spre trecutul său laborios, pasionat angajat în multiple fapte mărețe, fiind la români, precum inițiala numelui în alfabet, primul în multe! Un deschizător de drumuri în cultură, literatură, făcând pionierat în mai toate genurile și speciile literare, în teatru, politică – revoluționar și diplomat.

Fresca prezintă, modo grosso, o scenă bucolică/idelică/romantică, a la Alecsandri: într-un mirific peisaj de natură, un grup de fete sunt prinse activ în horă... Adâncit în nostalgia locului, dansul ielelor, iată, îi pare o horă cu ritm rapid. Socotind după îngemănarea brațelor, pare a fi o corăghească din Moldova lui, cu pași mari, iar ielele, brusc, îi apar ca trei fecioare frumoase (tot atâtea surori avea), surprinse în vârtejul jocului, dictat de ritmul melodiei cântate la fluier de țărănuța romanțioasă, așezată strategic pe creanga unui copac înverzit. Verdele natural al pădurii, atât de iubită de poet, este frumos încadrat în ambientul stradal

Verdele natural al pădurii, atât de iubită de poet, este frumos încadrat în ambientul stradal de copacii vremelnici înverziți ai blocului-gazdă. Cântecul o fi unul adus de autor din vremi străvechi, susținut de fermecătoarele codane, îmbrăcate în pitorești costume populare.

Ce mesaj mai grăitor pentru trecătorul român, băcăuan sau nu, care admiră murala? Se face astfel strigarea la un exercițiu de simțire românească? Da, la patriotismul identitar, fără acea penibilă stinghereală, des întâlnită la românii rușinați de folclorul românesc, de propriile origini, de manifestările patriotice (nu patriotarde) percepute după '89 ca noneuropenism. Tocmai de aceea pictorul Bogdan Scutaru alege filonul folcloric al polivalentei activități a lui Alecsandri, unde acesta a excelat, în ciuda faptului că a fost ironizat în saloanele ieșene pentru gustul său pentru „poezia de colibă”. Privind pictura, să ne imaginăm scena cu vreo sută cincizeci ani în urmă: pe o poiană asemenea horă moldavă la cântecul țărănuței care le cântă la un instrument tradițional. Dar ce le cântă? Desigur, o melodie culeasă din popor de poetul folclorist. Pe de altă parte, fresca aluzionează la muzicalitatea personalității sale. La fel de probabil este ca țărănuța muzicală să le cânte codanelor avântate în joc vreo melodii compuse chiar de el, căci *bardul*, unul onorabil, era el însuși cântăreț.

Îmi cobor privirea de la fresca și mi se completează imaginea acestui *centrum mundi* alecsandrian. În spate am casa cărților, noua bibliotecă, iar la umărul drept, coincidentă cu tâlc, casa banilor, o bancă... franceză, cum altfel, căci boierul cărturar, călător neastâmpărat de idealuri, a fost răsfățatul galbenilor, care și ei i-au putut asigura anvergura de european, cu toate consecințele culturale pentru români.

Expoziția cu acest titlu vorbește despre pace și iubire, dar alege să o facă discret și, în același timp, îndrăzneț. Conceptul proiectului s-a generat în mintea mea în urma participării la Simpozionul *Zone strategice de creație* (Bogdana, ediția a III-a), unde am realizat primele două lucrări, intitulate *Peace-Iron Dome I* și *Peace-Iron Dome II*, tehnică mixtă pe pânză, 120 x 80cm, dintr-o serie de nouă lucrări. Verticalele, orizontalele și diagonalele compoziționale din cadrul cerului ajung la structuri concentrice cu efecte optice și coloristice originale. Majoritatea lucrărilor prezentate reprezintă compoziții deschise, care ar fi putut fi

Vasile-Bogdănel ANTOCHI

Dintotdeauna acasă*

continuate liber, de mine sau de mintea privitorului, în sus și în jos, în stânga și în dreapta sau pe diagonală.

Mai multe lucrări sunt concepute în formă de diptic sau poliptic. La nivel de schimbare simultană și multiplicare a mesajelor, în funcție de amplasarea orizontală sau verticală a tablourilor din cadrul dipticului, se evidențiază

lucrarea *Peace-Iron Dome*, 2023. În aceste lucrări, elemente ale cerului sunt reprezentate fragmentar și presupun o eventuală continuare, prin alăturarea tablourilor, în funcție de legătura dintre formele geometrice, liniile verticale ce sugerează principiile estetice ale unui joc de artificii, rezolvând astfel cele mai complicate sarcini optice, formale și

compoziționale, legate de raporturile dintre culoare și ritm. Țesătura de linii de diferite grosimi, lungimi și culori face aluzie la jocul de artificii, dar și la legăturile, greu înțelese, dintre oameni și locuri.

Arta este frumosul prin care influențăm societatea, perturbăm obiceiuri, deconstruim structuri, însă ar trebui să fim întotdeauna conștienți de rădăcinile noastre, fără a deveni reacționari. Lucrările puse pe simete au misiunea de a transmite liniște, pace și iubire, provocând privitorul la un moment de contemplare față de sinele interior. Legătura strânsă între cer și pământ face referire la conexiunea între om și oameni, om și locuri, conexiuni realizate de linii sigure, care mă duc cu gândul la legăturile bine sudate, din copilărie, cu locuri și oameni pe care îi iubesc și de care nu mă pot îndepărta. Reîntoarcerea în acele locuri mă încarcă cu energia creatoare care îmi dă speranță. Dragostea este eliberare. Nimic nu se uită, totul se reinterpretează. *Dintotdeauna acasă* a lucrat la un nivel senzorial, mi-a provocat gândirea și m-a făcut fericit.

* Expoziția *Dintotdeauna acasă* a artistului Vasile-Bogdănel Antochi s-a deschis la data de 4 octombrie 2024, la Galeriile „Frunzetti” ale UAPR Bacău; curator, Carmen Poenaru.

Începutul spectacolului cu „Trei surori”, de A.P. Cehov, te ia prin surprindere pentru că ascuți un mic poem, „O vorbă șoptită”, despre dezastrul de la Cernobâl. E un dialog naiv, și cu atât mai tragic, al copacilor și al fructelor, care se întrebă unde sunt toți oamenii din sat. Plecați cu toții, dispăruți fără urme, în timp ce casele lor au rămas părăsite. Și cuvintele simple ale poemului, și sunetele unei muzici grave (sugestiv obsesivă, creată de Andrei Raicu), care se aude în surdină, configurează o atmosferă neliniștitoare, de parcă ceva rău ar pluti în aer: o spaimă, o amenințare. Cu acest sentiment intrăm în salonul casei familiei Prozorov, unde Irina, sora cea mică, își serbează ziua de naștere. Sunt mulți invitați, ofițeri din garnizoana orașului și, împreună cu gazdele, mănâncă, beau, discută de una, de alta, petrec. Apoi se întâmplă un fapt neobișnuit, care nu este din piesa lui Cehov, pentru că o vedem pe Irina, în rochia ei albă și cu o floare în mână, la o demonstrație, atacată de niște indivizi în negru. Aceiași sau alții, dar tot agresori, pătrund și în casa fiicelor generalului Prozorov. Urmează și alte scene din care înțelegem că vremea, „iesită din țâțâni”, realitatea a năvălit în teatru. Prezentul e acaparator, și în multe părți ale lumii sunt acum conflicte armate, iar noi suntem foarte aproape de lumea dezlănțuită, având la graniță războiul din Ucraina. În cheia aceasta actuală, nu actualizatoare, citește regizorul Theodor-Cristian Popescu piesa lui Cehov (în traducerea fluentă, proaspătă a Ralucăi Rădulescu), făcând dese aluzii, trimeri la ce se întâm-

Teatrul Tineretului Piatra-Neamț

Cehov, într-o nouă viziune

plă în acest timp, la marea dezordine, la zgomotul și furia lumii de azi. De aceea, veselul Tararabumbia, refrenul de operetă al doctorului Cebutâkin, este rostit sacadat, imitând o rafală de mitralieră, iar Verșânin nu mai este blândul „maior îndrăgostit”, visător, ci un revoltat de cruda realitate a războiului care distruge totul, omoară oamenii și lasă copiii orfani. Visul său despre o viitoare lume mai bună se transformă într-un coșmar, vizualizat pregnant în actul trei, în care sunt imagini de postapocalipsă.

Theodor-Cristian Popescu citește într-un fel foarte personal piesa, extrem contemporan, într-o viziune politic-metafizică (cum o autodefinește), mixând câteva fragmente metadramatice cu textul cehovian. Aduce astfel în scenă o alegorie a nebuliei, a ororilor și absurdului unui război. Inseririle vizualizează, dau corp acelei senzații de neliniște care plutește în „Trei surori”, și nu numai, dar aceasta este singura piesă a lui Cehov numită în mod expres dramă și nu vodevil. Acel straniu „sunet al unei corzi care s-a rupt”, amintit în „Livada de vișini”, a devenit în zilele noastre un zgomot permanent, o realitate înfricoșătoare. Îl percepem și în acest spectacol, pentru că așa a dorit regizorul,

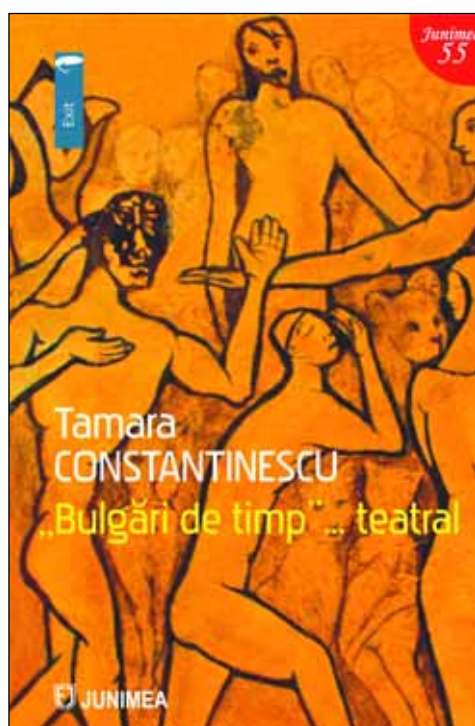
compunând gradat, muzical, cele mai semnificative scene din reprezentație. Care conțin o mare încărcătură emoțională, valorificată, în egală măsură, de excelența scenografie a Velicăi Panduru, de coregrafia Flaviei Giurgiu și lighting designul conceput de Cristian Niculescu.

Regizorul își pune multe întrebări concrete, dar și metafizice, parcurgând piesa lui Cehov, care ajung și la noi, spectatorii, ne preocupă, ne ating. Pentru că sunt extrem de sensibile, firești, umane, ținând de felul în care înțelegem viața. „Sfânta sfințelor”, cum o numea Cehov, mândrit de nepriceperea oamenilor de a trăi intens, din plin. Theodor-Cristian Popescu ascultă atent personajele din „Trei surori”, e foarte apropiat de ele, le cunoaște dramele, neîmplini-

rile, însingurarea, aspirațiile, ratarea, ceea ce se vede cu ochiul liber în distribuția spectacolului, una armonioasă, convingătoare. Cu imaginație, Sabina Reus a îmbrăcat personajele, uniformelor militare alăturându-le costume și detalii semnificative, care definesc un profil, o tipologie. Cum este cea a parvenitei, stridentei Natalia, cu o vestimentație care o arată așa cum este: vulgară, lacomă, egoistă, crudă, Corina Grigoraș reușind o exactă schiță de caracter. Ea este soția pe care o merită nevolnicul Andrei Prozorov, care nu știe decât să se lamenteze, redat expresiv, cu mijloace potrivite, de Andrei Becheru. Elena Popa în Olga are, ca de fiecare dată, inteligență și intuiție scenică, fiind un chip al suferinței, al sacrificiului, al demnității. Re-

plica ei din final, murmurul trist „dacă am ști, dacă am ști” rezumă zbaterea inutilă, renunțarea, devitalizarea, sfârșitul. În contrast cu sora cea mare, Mașa Norei Covali este un vulcan în erupție, pasională, trăindu-și cu disperare dragostea târzie. Ea joacă dezinvolt scenele de senzualitate toridă cu amantul ei, Verșânin, Mircea Postelnicu fiind un bun partener, care a îmbogățit personajul prin câteva noi nuanțe, luciditate, revoltă, manifestate în final. Foarte tânăra Teodora Crișan este o Irina plină de grație naturală, idealistă, efervescentă, credibilă în personajul ei, proiectat în zilele noastre ca o figură a protestului împotriva dictaturii, a nedreptății, a crimei. Captează atenția printr-o interpretare precisă, perfect articulată Paul-Ovidiu Cosovanu: flegmatic, sumbru, sadic, în Salonăi, și Dragoș Ionescu în Cebutâkin. Daniel Beșleagă trasează un portret veridic al suficientului Kulăghin, penibil soț înșelat, pe deasupra; Valentin Florea e un sensibil baron Tuzenbah, iar Florin Hrițcu e insipidul Fedotik, toate rolurile fiind atent lucrate, bine integrate în ansamblul reprezentației. Din care au făcut parte și Iulia-Paula Niculescu (Rode), Loredana Grigoriu (Anfisa) și copiii Mara Obreja, Maria Mihăilă și Ana-Sofia Dăscălescu. O distribuție excelentă.

Frumoasă deschidere de stagiune! Cu un spectacol bun, puternic în conținut, având o concepție inventivă, interesantă și o formă modernă, de mare impact. Cu mult public și o bucurie care plutea în aer, împărtășită.

Singulară în peisajul nostru teatral este prezența Tamarei Constantinescu, ea reușind să împace, să armonizeze două profesii foarte diferite (unii ar spune chiar opuse), de actriță și de cronicar teatral. Este drept că, în afară de pasiunea pentru teatru și de pregătirea în domeniu, în practica scenei, ea are și studii de jurnalism, cât și un doctorat în teatru, fiind cadru uni-

Tamara Constantinescu și bulgării ei de timp teatral

versitar la UNAGE Iași. Este un caz particular, cum ziceam, pentru că reușește să joace destul de mult, pe scena Teatrului „Fani Tardini” din Galați, având roluri importante, și, în același timp, să participe la multe festivaluri, manifestări teatrale din țară, pe unde ne mai întâlnim uneori. Drept care o admir, fiindcă este atât de activă, dinamică, energică, cu o mare poftă de a vedea teatru mult, de a fi conectată la actualitate, luând temperatura clipei. Pentru că teatrul este o artă a clipei. Iar noua ei carte se intitulează poetic „Bulgări de timp... teatral”, venind după alte două volume: *Valențe ale personajului feminin în teatrul ionescian și beckettian și Călătorii pe firul Thaliei*.

Tamara Constantinescu și-a împărțit cartea în două secțiuni: *Cronicar prin festivaluri* și *Cronicar la premiere*. Pentru a fixa evenimentele în timp, a avut buna idee de a alătura acestora și afișul lor, așa că avem și imagini color în paginile cărții, grafica de afiș fiind importantă pentru impactul vizual; în

plus, acolo se specifică și data evenimentului. Este vorba, așadar, despre un document prețios pentru istoria fenomenului teatral din zilele noastre. Din peregrinările prin festivalurile de la Brașov, Brăila, Timișoara, Oradea, Buzău, Cluj, Iași, Suceava, Târgoviște, cronicarul adună bulgări de timp teatral, frumoasă și foarte sugestivă metaforă, care i-a fost inspirată de o piesă a lui Matei Vișniec: „Extraterestrul care își dorea ca amintire o pijama”, construind din ei un prețios edificiu, valoros prin informațiile cuprinse, prin observațiile, analizele, comentariile judicioase, cât și prin privirea empatică. Pentru că Tamara Constantinescu vine chiar din lumea scenei, din interior, înțelegând-o și cunoscându-i tainele. Ea trăiește și gândește teatrul în egală măsură, ceea ce nu-i tocmai simplu, dar ea este un spirit lucid, cu mult discernământ și știința de a decanta sensul lucrurilor, de a se situa de partea adevărului. E foarte serioasă și temeinică în documentările ei, furnizând întotdeauna informațiile

necesare pentru apropierea de un fapt teatral, pentru o percepție cât mai clară, furnizând în comentariul ei cele mai importante date. La curent cu tendințele și noile direcții din teatrul contemporan, apreciază modernitatea, viziunile inovatoare, detectând exact în ce constă valoarea unui spectacol. Are un stil fluent, plăcut, fără inutile teoretizări și paradă de erudiție, deși pasiunea sa pentru studiu este evidentă. Cronicile ei sunt atente, cu descrieri și analize pertinente ale fiecărui compartiment, regie, actorie, scenografie, universul sonor, lighting design etc., surprinzând particularitățile, atmosfera și esența unui spectacol. Profesia ei de bază, cea de actriță, o face să aprecieze în cunoștință de cauză, cu o fină pătrundere, foarte nuanțat, jocul actoricesc. Este generoasă în comentariile ei, empatică, fără să alunece însă în laude exagerate, în efuziuni lirice. Impresiile generale ale scrisului ei, parcurgându-i cronicile din mai multe reviste și cartea „Bulgări de timp... teatral” (apărută la Iași, la Editura Junimea), sunt bogăția informației culturale, seriozitatea, onestitatea intelectuală, justa măsură. Tamara Constantinescu este un martor avizat al fenomenului teatral, un critic pe care se poate conta.

Pagină realizată de
Carmen MIHALACHE

O introducere în poezia arabă modernă

Conjuncturi,
prejudecăți, inerții (2)

În timp ce, printr-o muncă istovitoare, lingviștii creștini libanezi făceau accesibilă unui public larg și interesat frumusețea nebănuită a limbii arabe, cercetările aprofundate ale orientaliștilor au scos la iveală comorile literaturii arabe vechi. Rezultatele obținute răspundeau necesarei modernizării a societății pe care o anunțau noile mijloace de comunicare. Într-un context ca acesta, creștea dorința de a încheia conturile cu trivialitatea și cu monotonia reprezentate de cea mai mare parte a poeziei arabe din perioada otomană. O schimbare o antrenă pe alta, poezii și gânditorii lucrau la noi forme de expresie. Când se încheie secolul al XIX-lea, Egiptul era căminul renașterii (*Nahda*): se repuneau în discuție fundamentele societății arabe. Pe când susținătorii separării puterii temporale de puterea spirituală se opuneau celor care plasau întreaga societate sub autoritatea exclusivă a Cărții revelate, Hafez Ebrahim (1871-1932), Mohammad Sami al-Barudi (1839-1904) și cel supranumit „prințul poezilor”, Ahmad Șauqi (1868-1932), dădeau din nou strălucire poeziei arabe inaugurând „neoclasicismul”, mișcare ce a reînșuflețit valorile culturale ale poeziei arabe. În „Deux effigies” (1978), Georges Henein amintește că regăsim la Șauqi „dimensiunea trecutului imediat ce îi ajută pe arabi să se simtă apropiați de o glorie a cărei

foarte scurtă absență ar fi prea crudă în inima lor. Glorie a iubirii totale și a cavaleriei beduine în «Madjnun Leyla», glorie acestei Andaluzii pierdute, dar potolind mereu setea, ce rămâne în adâncul inconștientului o referință aproape mistică». Abbas Mahmud al-Aqqad (1889-1964), Ebrahim al-Mazini (1890-1949) și Abdul Rahman Șukri (1886-1958), tentați de interogarea tragicului existenței, sub influența romantismului englez, au lansat o critică severă a retoricii și tradiționalismului poezilor neoclasici, punând accentul pe lipsa de unitate a poeziei lor. Eseurile consacrate fenomenului au marcat un vizibil progres al criticii poeziei și au fost publicate în două volume, cu titlul „al-Diwan”. Cu toate acestea, contribuția esențială a venit, neîndoind, de la poezii aparținând diasporei newyorkeze (mișcarea literară *al-Mahdjar*, o fațetă a romantismului arab – „The Mahdjar Academy of American Poets”). Ei evoluau între registrul modernității americane și cel al nostalgiei bucolice, pastorale și au simțit, la un

moment dat, nevoia să diversifice temele și să găsească noi orientări lirice. Un filon romantic a „dezlegat” astfel limba arabă și a produs o poezică simplă dotată cu o transparență aproape biblică. Proza lui Gibran Khalil Gibran (1883-1931), marcată de „noi expresii și de o întrebuintare a elementelor limbii”, și eseul critic al lui Mikhail Nu'aymé (1889-1988), „Sita”, au deschis printre altele calea spre o poezică nouă, ce avea să influențeze o mare parte a literaturii. Romantismul tuturor acestor poezii rămâne totuși încercat de neliniști sociale și intelectuale. Începând cu anii 1930, grupul „Apollo” va „toci” de tot acest romantism, după ce numeroși alți poezii au fost tentați să modernizeze acest gen de poezie. Khalid Mutran (1870-1940) care, după Mikhail Nu'aymé, a inaugurat epoca reînnoirii punând capăt celei a imitației, s-a consacrat realizării unității organice a poemului, ce lipsea cu totul poeziei arabe clasice. Primul traducător al lui Shakespeare, Mutran, rupând „lanțurile conformismului, a

făcut poezia arabă permeabilă la imaginația străină” (Hafez Ebrahim, citat de Nicolas Sa'd, „Khalil Mutran, moștenitor al romantismului francez și prizonier al poeziei arabe contemporane”, 1978, 1979, teză de doctorat). În timp ce Elias Abu Șabaki (1903-1947) introducea poemul în budoarul parfumat al blasfemiei, Said Akl (1912-2014) decora limba arabă cu „lucruri ale frumuseții”, antrenând-o către largă, încăpătoare lume a simbolismului, de unde își inspira vocabulele într-o libertate deplină. Poet al nopții, pentru care angoasa este un semn al revoltei, Abulkasem al-Șabi (1909-1934) pune cu vehemență în discuție, în „Imaginarul poetic la arabi”, poezia veche, unde se revarsă destule sentimente „imorale”, „degradante” împotriva femeilor. Nu se poate uita rolul poezilor irakieni precum Ma'ruf al-Rusafi (1875-1945), propagator al „luminilor” și purtător de cuvânt al tuturor cauzelor, inclusiv problema homosexualității, Djamil Sidqi al-Zahawi (1863-1936), poet darwinian care a dat verbu-

lui arab un impuls laic, sau chiar ultimul fidel al neoclasicismului, Mohammad Mahdi al-Djawhiri (1900-1996), care se voia mereu pe creasta valurilor când vorbea despre societate și despre morală. De fapt, toți acești poezii și toate grupările au reînnoit prozodia arabă odată cu lexicul și inspirația. Propunând noi teme (ce însoțesc, de obicei, textele teoretice), ei au modernizat poemul lăsându-l să hoinărească printre vicleniile epocii, fără să bulverseze totuși sacrosancta structură khali-liană. Mikhail Nu'aymé a rezumat foarte bine aspirațiile poezilor timpului său: „Ce frumoasă zi, aceea când îl vom auzi pe poetul nostru cântându-și ariile după măsurile ce vor fi alese de inima sa, după inclinațiile spiritului său, fără a se lăsa subjugat de conexiunile metricii și rimei! Ce frumoasă zi aceea când noi nu vom mai adora forma exterioară, când noi nu-i vom mai judeca poezii după regulile morfologiei și sintaxei! Ce frumoasă zi aceea când noi vom înmormânta *ta'yat, lamiyat, ainiyat și kha'iyat* (poeme rimând în literele *ta, lam, 'ain, kha'*, n.n.) în pulberea istoriei, unde spațiul se va deschide imens imaginației poezilor și unde expresia nu va fi înăbușită de rimă, sugrumată de litera unică” (apud Émile Dermenghem, „Les plus beaux textes arabes”, 1979, trad. n.).

Gheorghe IORGA

„Numai muzica poate crea o complicitate indestructibilă între două ființe. Pasiunea e vremelnică. Se degradează ca tot ce-i viu, în timp ce muzica e de o esență superioară vieții și, bineînțeles, morții.” Liviu Dănceanu vorbea despre această complicitate care nu s-a dezamorsat între singurul adevăr (în concepție cioraniană, pentru care *în afară de muzică, totul e minciună, chiar singurătatea, chiar extazul*) și un grup de entuziaști care s-au ambiționat, fie în singurătate, fie (mai ales) în extaz, să întrețină, la Bacău, acest adevăr și, nu în ultimul rând, să-l împărtășească Agorei.

Născut în octombrie, acum 70 de ani, Liviu Dănceanu a finalizat 181 de opusuri muzicale. În 14 octombrie, la Centrul de Cultură „George Apostu” s-a deschis a XXXVIII-a ediție a Festivalului Internațional *Zilele muzicii contemporane*, emblemă a orașului și a Filarmonicii „Mihail Jora”. Evenimentul a fost prefațat în cuvinte calde de către directorul Centrului, Gheorghe Geo Popa, și de Pavel Ionescu-Ambrosie, cel care, ca fagotist al Trioului *Syrinx* (alături de regretatul flautist Dorel Baicu și de Dorin Gliga), s-a pornit la drum în anul 1986.

Pentru toate edițiile ZMC, directoratul de onoare aparține lui Ovidiu Bălan, care a dirijat până la un moment dat toate concertele orchestrei, restituind nenumărate opusuri. În acest an, domnia sa a condus orchestra Filarmonicii băcăuane în „5' of Millennium” (de Liviu Dănceanu), *Concertul pentru percuție și orchestră* (de Dan Dediu), unde Doru Roman și-a pus în valoare măiestria interpretativă și într-o primă audiție absolută, Simfonia a III-a *Farben und Zeiten* (de Werner Schulze). Când încă nu se uscaser bine cerneala pe manuscrise, în Sala *Ateneu* sau la Centrul de Cultură *George Apostu* au răsunat sonoritățile *opus*-urilor unor compozitori români de aici sau stabiliți în lumea largă.

Evenimentul plasează o dată în an Bacăul pe orbita muzicii noi, fapt ce m-a determinat să numesc urbea, în 2018,

turnul cu ceas

Ozana KALMUSKI-ZAREA

Vise înaripate, înflăcărare:
Liviu Dănceanu - 70

capitala muzicii contemporane. Festivalul, de prestigiu – imaginat și conturat an de an de compozitorul Liviu Dănceanu și pus în pagină de echipa Filarmonicii „Mihail Jora” din Bacău până în anul 2018 –, a însemnat racordarea la cele mai noi tendințe muzicale, iar personalitatea „orchestratorului” l-a poziționat pe o hartă ce depășește granițele țării și ale Europei. Aici au cântat soliști de marcă, entuziasmand „publicul – sincer, cald, entuziast”. Alături de impresiile protagoniștilor, vreau să reținem constanta prezentă a condeierilor Festivalului: Liviu Dănceanu (care a avut rubrică muzicală la revista „Ateneu”), Vasile Pruteanu, Cornel Galben, Constantin Donea, Carmen Mihalache și subsemnata – o altă echipă, jurnalistică, ce a diseminat informațiile, cum se spune acum. În cele trei monografii ale Filarmonicii, cea de la 40 de ani, a Olgăi Chirștiuc, *Jubileu 50 și Relief armonic – Sub semnul lui Jora* (O.K.-Z), primului Festival de Muzică nouă din România, *Zilele muzicii contemporane*, i-au fost dedicate multe pagini.

În 14 octombrie, la Centrul de Cultură *George Apostu* s-au comemorat și 7 ani de la plecarea în marea călătorie a creatorului Liviu Dănceanu. În minte mi-au sunat cele *Șapte Zile*, op. 56. *Concert pentru Barrie Webb*. În anul 1991, Liviu Dănceanu compunea acest Concert

pentru trombon și orchestră, unde se simte și „nostalgia celorlalte ipostaze virtuale ori actuale ale compozitorului-călător: nostalgia pelerinului, misionarului, exploratorului sau a conchistadorului, chiar dacă are voința și decizia peregrinului”. În program, 7 lucrări: *Zoongs*, op. 181 pentru voce și pian, lucrare ce a fost dedicată și interpretată de Bianca și Remus Manoleanu, *Pianul cu instrumente*, op. 95 pentru pian, restituită de Remus Manoleanu, *Entrata*, op. 23 pentru clarinet, în viziunea lui Ion Nedelciu, unul dintre *Exercițiile de admirație*, op. 101 pentru violoncel și pian, interpretate de Andreea Țimiraș și Rodica Dănceanu. Au urmat trei lucrări pentru Ansamblul *Archaeus*: *Aliquote*, op. 63, superba *Beverdillini*, op. 84 (parafrază la celebre arii de Bellini și Verdi), și *Tachycardie*, op. 81.

Da, 7 zile, 7 ani, 70 de ani conduc la aceeași concluzie: „Nu știm dacă am reușit, dar în cei douăzeci și cinci de ani de festival al muzicii noi, aici la Bacău, am încercat să vă convingem că atunci când drumurile sunt înflorite, nu trebuie întrebate unde duc”.

„ZMC. Acum trei decenii, nu era nici măcar un vis. Acum știu că acel ceva se cheamă istorie.” De aceea, acest Festival trebuie păstrat, organizat, promovat în spiritul și litera lui, pentru că, deși festivalul nu-și mai poate păstra nimbul și

coloana vertebrală, rămâne în memoria locului ca o întocmire cu rost, ce nu poate fi confiscată și care merită mai mult. Pentru Liviu Dănceanu a fost o profesiune de credință, o complicitate cu muzica nouă, cu substratul ei ideatic și metafizic. „Muzica, aidoma zgomotelor, moare în tăcere. Numai că, în timp ce zgomotele cad în uitare, muzica urcă în amintire, ca și cum ne-ar mărturisi ceva din Edenul originar. Sfârșirea muzicii – scrie Dănceanu în *Ferestre (diatonice, cromatice, exterioare, fermecate, interioare)* din 2008 –, o poveste care, după ce e rostită, atarnă de firul vieții precum mărgăritarele, sumedenie de vise. Vise înaripate, înflăcărare.” Despre acest festival putem spune, fără teama de a greși, că a viețuit grație unicității lui și entuziasmului celor care l-au propulsat, precum și stării de agregare create de personajul Dănceanu, animat de dorința de a nu lăsa muzica contemporană să fie marginalizată. Festivalul a adus tot felul de posibilități de expresie în fața unui public nu foarte numeros, însă avid de a lua parte la eveniment, un public curios să afle noutăți; fidel, cu alte cuvinte. Nu sunt multe locuri în lume unde să dureze un asemenea fenomen. Aici a fost susținut, ceea ce a dat posibilitate băcăuanilor să fie părtași la multe, multe de tot prime audiții, să vadă artiști cuprinși de extaz interpretându-și propriile compoziții ori altele pe care le primiseră în semn de omagiu pentru modul lor de a cânta. Toate acestea îi reușeau lui Dănceanu și legau rețeta de succes pe care a creat-o. Un dialog al artelor, imaginat cu dărnicie, a (re)unit indivizi izolați în universul cultural; muzica a răsunat aici, cu arheii lui Liviu Dănceanu, la *Zilele muzicii contemporane* – primul festival de muzică nouă al țării. La a XXX-a ediție, în 2016, Liviu Dănceanu afirma: *Show must go on!* În amintire, să-i respectăm dorința!

Motto: „Accept să fiu ultimul om, dacă a fi om înseamnă să semeni cu ceilalți”.
Emil Cioran

Petre ISACHI

Bogdan-Petriceicu Hasdeu sau viața măsurată în înfrângerii*

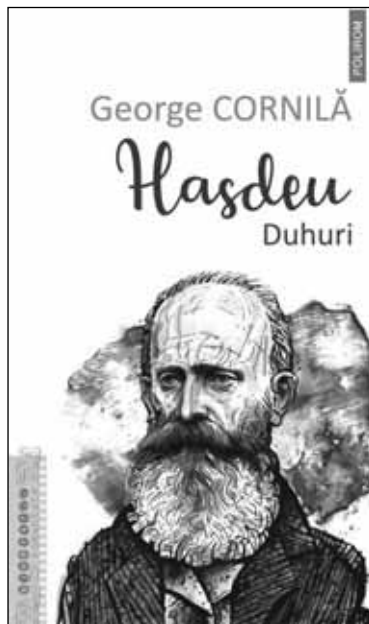
Se știe, nu ne putem dăruia înainte de a ne aparține. În acest sens, sub masca retoricii unei „biografii romanțate”, romancierul, eseistul și traducătorul George Cornilă nu transfigurează în scriitura memorialist-proteică *Hasdeu. Duhuri* doar „un om în carne și oase” (cum pretinde cu falsă modestie, în Notă, p. 289, ca și cum ontologia misterului existențial ar fi la îndemâna oricui), ci dimpotrivă, un *personaj* universal, atipic prin complexitate sapiențială, care-și aparține permanent sieși, încât se poate dăruia oricând și oriunde celorlalți, chiar și după moarte – „nu ne putem dăruia înainte de a ne aparține” –, care vrea să nu semene și-n același timp să semene cu Ceilalți, să-și țină prietenii aproape, iar dușmanii și mai aproape, configurând destinul teza lui B. Pascal din *Pensees*: „Aproape toți filosofii confundă ideile lucrurilor și vorbesc despre lucrurile corporale în mod spiritual, iar despre cele spirituale în mod corporal. Căci ei spun cu îndrăzneală că corpurile tind în jos, că ele aspiră spre centrul lor, că ele fug de distrugere, că se tem de vid, că natura are înclinații, simpatii, antipatii, care toate sunt lucruri ce nu aparțin decât spiritelor. Și când vorbesc despre spirite, ei le consideră ca fiind într-un loc și le atribuie mișcarea de la un loc la altul, care sunt lucruri ce nu aparțin decât corpurilor”.

Iradiația realist-fantastică (precizăm, fantasticul este văzut ca o componentă iminent-generală a imaginarii auctoriale) a acestui roman proteic, compozițional suprarealist-baroc, ce are topite în substanța/structura compozițional-stilistică – călinescian vorbind – însemnele originare ale unui gen cu mult mai vast: basmul, adică reușește să fie, simultan, mitologie (mitul geniului, familiei, tatălui, neamului, fratelui, fiicei, strămoșului, patriei etc.), știință, filosofie, observație morală, antropologie, lingvistică, politologie, sociopsihologie, etnologie, istorie, document, noologie etc., nu însă într-o prezentare acronică și nu centrată, cum se așteaptă cititorul, pe problematica din *Sic cogito*, ci mai curând pe opinia lui Maeterlinck: *spiritul nu-i decât materie volatilizată, iar materia, spirit condensat*.

Vocația talentatului scriitor George Cornilă este evidentă atât în conferirea unui statut ontologic specific hasdeian scriiturii, în migrația mistică a semnelor, temelor și motivelor, în dislocările și interferențele spațiale și temporale, în ale-

gerea tipologiilor fundamentale impuse de raporturile dintre fantastic și alte categorii precum feericul, miraculosul mitico-magic, ocultismul inițiativ, alegoria poetică, parabola sapiențial-educativă, toate centrate în perpetuarea poeziei atmosferei, cât și în a crea ceea ce numim fenomenul de sublimare (supra)realist-fantastică a imaginarului enciclopedic din operele sale de referință: *Ion Vodă cel Cumplit*, *Răzvan și Vidra*, romanul *Ursita*, nuvela *Duduca Mamuca*, volumul de poezii *Sarcasm și ideal* etc., dar și al convergenței universalism și autohtonism vizionar-profecic, coexistent în substanța unor lucrări științifice ce „dezinfrantilizează” cultura românească, cărți ce sunt consultate și astăzi: *Arhiva istorică a României*, *Istoria critică a românilor*, *Cuvenete den bătrâni*, *Etimologicum Magnum Romaniae* etc. Bibliografia consultată configurează exemplar vocația scriitorului vrâncean G.C. de a fictiviza „mitul viu” al erosului/thanatosului, al „documentului” și al posibilității de a comunica și cu Duhurile și cu Lumea de dincolo. „Toți trăim, într-un fel sau altul, cu duhuri. Ale celor dragi, ale tineretilor trecute, ale versiunilor noastre neimplinite, ucise sau lăsate să moară” (p. 284).

Gândirea mitico-magică îl integrează pe B.P.H. într-un timp auroral – cum și-a dorit în sine –, paradiziac, dincolo de mit și istorie, dar în același timp și într-un infern existențial atemporal, după care pare să fie clonat prezentul viitor. Așa se explică absența unei fatale disjunții între eul mitic și eul istoric, iar în ordine ontologică, dimpotrivă, pluralitatea eurilor – al Don Juanului, al omului politic, al savantului, al soțului (in)fidel, al scriitorului, al geniului, al mahalagiului etc. – ce se află într-o stare de conviețuire indestructibilă, care creează nucleul intim, indestructibil și inimitabil, a ceea ce numim *eul profund* al atipicului personaj Hasdeu, un (auto)exilat în această Lume – simultan, naratorul propriului destin, erou actant al unei povești incredibile, permanent dedublat, dubitativ, introspectiv, interogativ, perfecționist, martor, victimă și călău, semn atemporal, voce istorică, ce

credea necondiționat în reîncarnare, în puterea omului de a-și recupera viețile anterioare, figură născută pentru polemică – prefigurează nihilismul nietscheano-cioranian – și pentru războaie ideatice cu tot și cu toate, tip incomod, ironic, sceptic și pesimist, care riscă și își promovează în orice context autodistrugerea... Dar să-l vedem cum se confesează și să-i admirăm autenticitatea limbajului și victoria stilistică a scriitorului George Cornilă, care actualizează nu doar rolul eredității, al femeilor, dușmanilor și al Bibliotecii în destinul marilor oameni, ci și principii machiavelice ale Politicii cameleonice, malefice și superficiale: *divide et impera*, *panem et circenses* etc., încât alergând după spirit, narațiunea realist-fabuloasă configurează prin antiteză prostia atemporală:

„Ar fi îndreptățit să credeți că un om bătaios ca mine, un excelent orator, așa cum fusese și tata, și un bun cunoscător al legilor era croit pentru cariera politică. Însă cei pe care trebuia să-i înfrunt în acea arenă erau făcuți dintr-o altă plămădă. Erau venali, lingușitori și alunecoși, incapabili să vadă peste propriul burdihan, promiteau totul și nu onorau nimic, încheiau iute alianțe cu cei despre care știau încă de la început că aveau să-i înjunghie în spate, își abjurau trecutul și credința la auzul celui dintâi zăngănit metalic. Politica era o scenă pentru saltimbanci, un teatru de paie, care atrăgea mințile mărunte [...]. Erau vremuri când inteligența era un betșug, erudiția nu făcea decât să-l împovăreze pe cel care o

deținea, iar geniul umbla hămesit printre mesele îmbelșugate ale imbecililor. Oh, plăcerea prostului de a-l vedea pe cel deștept cum moare de foame! [...] Printre altele, mie îmi lipsea oportunismul, toate reorientările mele fuseseră făcute din convingere în justetea unei idei, preferam urâtul adevăr în locul minciunii frumoase [...].

Oamenii puternici erau obișnuiți să poruncească și să primească. Puterea însă nu e ceva ce omul are *per se*. Este ceea ce îi dau alții. Eu nu voiam să le dau. Măcar atâta satisfacție să am, să-i văd cum se înroșesc la față [...]. Cât de ușoară mi-ar fi fost viața dacă le-aș fi cedat, dacă m-aș fi plocnit cu căciula în mână, dacă într-o zi m-aș fi dus la unul ca Nababul și i-aș fi făgăduit solemn că sunt în slujba sa, orice mi-ar fi cerut” (pp. 196-197).

Locurile prin care a trecut și a fost predestinat să trăiască, de la cel natal, Cristinești, la Hotin, Camenița, Chișinău, Harkov, Cahul, Iași, București, Paris, Țara Moților, Câmpina etc., nu i-au modificat metafizica, memoria supraomenească, voința de a fi el însuși, idealurile, nihilismul activ, ereditatea misterioasă a geniului, enciclopedismul înfricoșător, măreția și contradicțiile arborelui genealogic, vocația de autodidact, românismul egalat poate de Nicolae Iorga, Eminescu și Vasile Alecsandri – una dintre personalitățile vremii care l-a ajutat permanent –, nonconformismul politic, sarcasmul, satira, ironia, convingerea că este un epigon autentic dacă se raportează la străbunicul Efen Hasdeu, la bunicul Tadeu sau la tatăl său, încât cititorul găsește toate efectele benefice și malefice ale eredității – singura dovadă științifică a existenței soartei/destinului, cum credea savantul, un homo universalis, al cărui neam a prefigurat cu două secole înainte efectele multiculturismului și ale devizei marilor familii coexistente în Europa estică: *patrie, onoare, știință*.

Ereditatea funcționează și asigură continuitatea – probabil nu întâmplător – și în familia scriitorului George Cornilă: mama, Constanța Cornilă, poetă; sora, Ana-Maria Cornilă-Norocea, critic și istoric literar, autoarea unei

excepționale lucrări de doctorat, *Ficțiunea biografică și rescrierea: reconfigurări ale autorului și cititorului în romanul postbelic*. Cartea *Hasdeu. Duhuri* – o bioficțiune inimitabilă și originală nu atât prin limbajul potrivit la locul potrivit, „ethosul livresc, brandul estetic, pactul daimonic”, cât prin poetica atmosferei, arta palimtextului, a impresiei de *scris peste scris, de veac peste veac, de istorie peste istorie, de criptă peste criptă*, de infinite reconfigurări auctoriale și lectoriale – argumentează strălucit ce înseamnă cu adevărat o bioficțiune a Duhului Hasdeu însoțit pentru eternitate de mulțimea femeilor/luliilor sale, care reconfirmă teza că spiritul este întotdeauna înșelat de inimă și nu ține niciodată loc de știință.

Bioficțiunea transfigurată suprarealist-baroc de originalul scriitor George Cornilă confirmă – peste admirabilul portret plutor hasdeian, pe cel al măștilor geniului est-european și pe cel al atipicului savant mistic – efectele estetice ale narativității congenitale a mitului Spiritului „infinite și de sine stătător”. Altfel spus, naratorul-actant B.P.H. impune un datum fundamental al imaginarii magico-mitico-fantastic, condiție *sine qua non* a Spiritului „infinite și de sine stătător, cel mai subtil dintre toate lucrurile și cel mai pur”, cum îl definea cândva Anaxagoras. Se spune că „legea spiritului” nu se poate menține – ca și cea a corpului – decât hrănindu-se continuu cu iubire și sete de absolut = măreția și demnitatea noastră. Sau, cum se exprima Nicolae Turcan, în *Paradoxuri și îngenucheri. Meditații despre filosofie și credință*: „De la înălțimea iubirii, viața se măsoară în înfrângere. Cine are mai multă câștigă”. Sintetizând: câtă iubire de știință, neam, patrie, femeie, dreptate, bine, frumos, morală etc., tot atâta înfrângere și-n același timp câștig spiritual, pentru autorul dramei *Răzvan și Vidra*.

Închei – risc să intru în conflict cu spațiul revistei *Ateneu* – cu ideea știută de toată lumea: un spirit mare, precum cel al genialului scriitor-savant, născut în Cristinești Hotinului, dar afirmat, confirmat și înfrânt de viață, de la înălțimea absolută a iubirii, Iași, București, Câmpina nu poate fi înțeles în întregime și pe deplin decât numai de un alt spirit mare: George Cornilă în pandant cu Cititorul, coautorul contradictoriului și polifonicului roman *Hasdeu. Duhuri*.

*George Cornilă, *Hasdeu. Duhuri*, Iași, Ed. Polirom, 2023

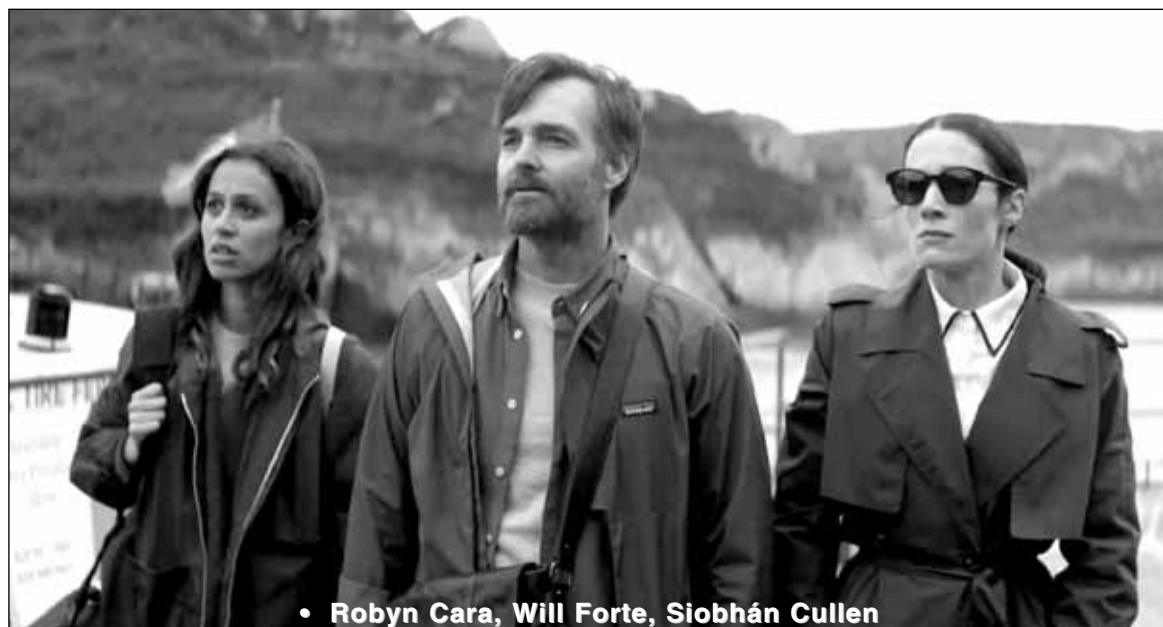
Primul sezon al serialului *Bodkin* (2024; coproducție SUA-Irlanda) mi-a captat atenția din următoarele motive: mi-a propus o lume misterioasă (cultura populară irlandeză), a avut suspans și întorsături de situații, dialoguri și monologuri reușite, confruntare între tradiție și modernitate, actori devotați, umor (mult umor negru; satiră și parodie), peisaje minunate (s-a filmat în West Cork și Dublin), montaj bun. Regia și scenariul au destule minusuri, însă filmul e ridicat de o cinematografie bună, realizată de doi directori de imagine experimentați: Cathal Watters și Piers McGrail.

Dacă ești spectator român, s-ar putea să-ți câștige simpatia un personaj secundar: Sean (interpretat convingător de Chris Walley) poartă tricoul naționalei de fotbal, ascultă *Paraziții* și exclamă cu mândrie: „Eu sunt din România!” Sean este un tânăr taximetrist din micuțul și izolatul sat irlandez Bodkin (localitate fictivă), convins că a fost adoptat din România. El este angajat pe post de șofer de o echipă formată din trei detectivi amatori: Gilbert Power, un podcaster american, care încearcă să-și salveze cariera, căsnicia și situația financiară; totodată e în căutarea originilor sale irlandeze (sociabil, sensibil, un bărbat vesel la suprafață, trist în interior; interpretare nuanțată realizată de Will Forte), asistenta lui, tânăra Emmy Sizergh (ambicioasă, un pic snoabă, moralistă și imprudentă, dar perspicace și abilă; interpretată corect de Robyn Cara) și jurnalista de investigație Dove Maloney, reporter de succes la ziarul *The Guardian*, dar în urma unei greșeli comise într-o anchetă, sancționată de editorul ei prin îndepărtarea și izolarea sat Bodkin (Dove este o tânără inteligentă, autoritară, impertinentă, temerară, conflictuală și autodistructivă; per-

Violeta SAVU

Locul perfect unde să nu faci un podcast

• Robyn Cara, Will Forte, Siobhán Cullen

sonajul e bine conturat de actrița Siobhán Cullen). Cei trei fac echipă pentru a cerceta un caz din trecut: în urmă cu 25 de ani, în 1998, trei oameni au dispărut în mod misterios din Bodkin, în noaptea de Samhain (sărbătoare păgână, de origine celtică, marcând sfârșitul sezonului de recoltare și începutul iernii). Dove, Gilbert și Emmy tratează în mod diferit cazul, uneori având intuiții bune, altele urmând piste greșite. Adesea se contrazic, treptat ajung la unison, învață unul de la celălalt (fie din reușite, fie din eșecuri), împreună reușesc să se apropie de adevăr, în situații critice dovedesc solidaritate.

Cum era de așteptat, disparițiile din trecut au multe în comun cu prezentul. Suspectul

principal al lui Dove – ea erijându-se în lider al trioului – devine în scurt timp Seamus (un tip dubios, cu un trecut întunecat de contrabandist; încă din 1998, se ascundea în Bodkin sub o identitate falsă, iar una dintre cele trei persoane dispărute era Fiona, iubita lui; Seamus este excelent interpretat de David Wilmot, un actor titrat, care din poziția unui rol secundar pare a conduce întreg spectacolul). Gilbert dorește să facă un *true crime podcast* despre misterioasa dispariție din trecut. Idealist, el consideră suficient să te porți din primele clipe prietenos cu oamenii, iar ei vor răspunde sincer la cele mai indiscrete întrebări. Poate cu amabilitatea în exces, ar fi obținut rezultate acolo de unde venea (din

California), dar irlandezii din Bodkin sunt mizantropi, superstițioși, suspicioși, tăfnoși, închid ușa în nas unui necunoscut înainte de a răspunde la bună ziua. Paradoxal, dar nu gratuit, față de Gilbert e binevoitor Seamus, care în relațiile cu alte persoane e plin de venin.

Dacă filmul ar fi urmat intriga polițistă, concentrându-se mai mult asupra psihologiei personajelor (fiecare personaj important are câte un secret întunecat; Dove a suferit o traumă puternică în copilărie), dezvoltând în plus dramatismul (relațiile de prietenie, de iubire și de familie), ar fi câștigat în coerență. Din păcate, defectul major al miniseriei ține de compozit. Filmul adună agenți de la Interpol infiltrați în sat, trafic ile-

gal de anghile, reminiscențe ale conflictului IRA, pseudocălugărițe (sectante new-age), hipioți, ferme de servere, escroci mărunți, idile superficiale etc. Amalgamul se explică prin faptul că primul sezon al serialului (sau al miniseriei, deocamdată sezonul al doilea nu este confirmat) are mulți regizori (Bronwen Hughes, Nash Edgerton, Johnny Allan, Paddy Breathnach) și mulți scenariști (Jez Scharf, Oneika Barrett, Paddy Campbell, Mike O'Leary, Alex Metcalf, Megan Mostyn-Brown, Ursula Rani Sarma; ponderea o deține Jez Scharf, el ocupându-se și de producție).

Bodkin putea fi un film reușit, fiind interesant conceptul de a dezvolta o intrigă polițistă concomitent cu realizarea unui podcast. Castingul bun, chimia dintre personaje, momentele de suspans, superbe peisaje de coastă sunt calități ale filmului. Din păcate, ultimele două dintre cele șapte episoade dezamăgesc, sunt absurde și plictisitoare. Totuși vei rămâne ceva timp în inimă cu vocea din off a lui Gilbert, cu care începe și se încheie aproape fiecare episod. Printre platitudini, se strecoară câteva idei profunde: „Se pare că moartea e tot atât de complicată ca viața. Cu răsturnări de situație, surprize și explicații. Uneori crezi că ai găsit răspunsurile. Dar n-ai găsit altceva decât alte întrebări”; „Cândva vedeam adevărul ca pe o singură lumină uriașă. Dar în Bodkin am învățat că adevărul e ca lumina trecută printr-o prismă. Mai multe culori și perspective, un mister încâlcit”. Pentru că fraza sa sună frumos, îi ierți personajului confuzia dintre adevăr și realitate – adevărul este unic, realitatea poate avea multiple fațete.

Dacă mâine?...

- M-am uitat în oglindă și am văzut dublul vârstei pe care o am. M-am uitat în suflet și am văzut din nou tremurul mâinii cu care ți-am dăruit, cândva, prima dată, o floare.
- Cine poate ști dacă mâine ne va mai fi?
- După fiecare vacanță încheiată, se strecoară în sufletul profesorului teama că se apropie tot mai mult ultima lecție înainte de ultima vacanță. Vacanța definitivă.
- Soțul, soția. Aceste exclusivități reciproce. Și bunuri inalienabile.
- Singurătatea devorează pulpa fragedă a amintirilor, precum un vierme solitar.
- Să admirî liniștea unui soare-apune. Să te înfiori la geana unui răsărit de soare. Nu-mi mai trebuie să știu cum s-a născut lumea. Am aflat deja.

vade mecum

Liviu FRANGA

Fulgurații și irizări (3)

Oare vom ști însă, vreodată, dacă și cum se încheie?

- Optimiștii: bucuria de a spune *da* este direct proporțională cu tristețea de a spune *nu*.
- Pesimiștii: bucuria de a spune *nu* este direct proporțională cu tristețea de a spune *da*.
- Pe cărțile mele se așază, pe toate, praful și, pe una câte una, și timpul.
- Liniștea de dinaintea furtunii se lasă și după trecerea ei.

Aproape fabule (7)

Leul și puiul de pisică
Leul:
– Dacă te mai holbezi mult la mine, te fac harcea-parcea.
Puiul de pisică:
– Când o să fiu mare ca tine, așa-ți trag o labă peste ochi, c-o să te uiți printre dinți.

Aproape fabule (8)

Para și motanul

Într-un păr crescuse-o pară galbenă și rotunjoară.

„O s-o las să se mai coacă”

Vru stăpânul. Dintr-o joacă

se sui motanu-n părul

cel bogat la fel ca mărul

și-apucă de para grasă

care tot mai jos se lasă,

până când, trăgând-o tare,

căzu jos – o flească mare.

De atunci, *MORALA* sună:

Ce-ai în mână nu-i minciună.

Scrisul și cartea, ce poate-urmează, au propriul negoț.

Mai întâi e subtilul comerț pus la lucru de scriitură. Efort lăuntric din rărunchi, cu puțină pricepere, apoi meșteșug, artă la urmă. Cuprinzând în țesătura-i măiastră o marfă destul de subțire, urzeala unui năvod de ecou ispitind mușterii cititor.

E un freamăt ușor de neisovite promisiuni. Ce anume caută într-o carte cel dedat deja la „viciul” lecturii? Veselia pierdută ori numai rătăcirea pentru câteva clipe? Copilăria prelinșă, ca melasa, peste amintiri cu aroma lor astfel înțetită? Tinerețea abia strunind viitorul deschis într-o rană izbăvitoare? Sau numai o ieșire spre limanul tot mai greu fie și numai de bănuț? O soluție simplă la neîmplinirea de azi? Rețeta fericirii, a succesului social, a faimei, sau, poate, a unei înnoitoare lipse de griji?

Că doar nu înțelepciunea, adevărul cum nu s-a mai spus și nici auzit până acum?! Însă, aproape sigur, dramul de frumusețe ce parc-ar sosi, iarăși și iarăși, din altă lume, greu de atins, imposibil de locuit?! Și, să nu uit, ficțiunea, minciuna strălucitoare (cât să pară nevinovată) din îndemnul pe care norocoșii deja l-au auzit: „Minte-mă frumos!”

E alchimie vorace ceea ce tocmai descriu. Peisajul întortocheat de semne pe pagina albă, tocmai sacrificată în ritual de cărbune, te fură cât ai bate din palme, amăgindu-te cu

atelier de lectură experimentală

Daniel-Ștefan POCOVNICU

În deplină lumină

flacăra iute a entuziasmului unui cuvânt fericit ales dintre toate.

Se ajunge așa la cea mai grea întrebare, mereu de pus oricărui condei: cum să scrii pentru cititor fără a-i face totuși pe plac? Răspunsul nu-i greu, de n-ar fi prețul cam mare. Fiindcă e apăsătoare tăcerea solemnă, și rece, a omenirii uitându-i senin pe mari scriitori și poeți (nu numai pe ei!). Nemaigândind defel la restul plutonului. Al celor ratând cam intens focul viu din meșteșugul cel fin.

Nu e literatura unica artă, nici de discutat, nici de plâns. Mai nou, spre pildă doar aparent anapoda, stomatologia aduce tot mai mult cu așa ceva, amintind în sclipiri orfeveria altor vremuri. Ori ceasornicăria de vârf sau șlefuirea excepțională de diamante, încă la modă.

Însă pragul meseriei de scriitor parcă tot în răspunsul acela se joacă: cum să scriu convingător, drept, autentic, sincer, fără a face frumos pen-

tru cititor? Unul tot mai convins, în grupul lui de consens virtual atent selectat, că nu-și mai permite decât a avea totdeauna dreptate. Practicând (în popor) suveran privilegiul interesului exclusiv pentru nișa propriului confort infra-cultural (re)tardomodern. Altfel spus, consolidat, aproape armat în credința (poate unica disponibilă) că vechile neajunsuri ale conștiinței umane merită jertfite pe altarul monumental al monologului prosperității.

Și, de altfel, cum s-ar putea trăi tot mai bine lângă unii dispuși să strice tot cheful? Să despice firul în paișpe, deși-i așa sănătos, lucios, pastelat, girofar simbolic de viață frumoasă?

Despre comerțul cu cartea, știu mai puțin. Totuși, cam la vedere se cumpără puținul succes literar disponibil pe piață. Se negociază posturi, locuri în lumina reflectoarelor, premii, burse de viitor luminos asigurat la copii. Extrem de nesemnificativ, irelevant, pentru textul

de față. Care se referă la un negoț mai subtil, destinat unui public mișcat de alte credințe, principii, valori. Nu de cultura consumului obsesiv jucată tot ideologic, deși pe ascuns. Dumirit mai demult de tâlcul poveștii: când sare dintr-o barcă în alta, naufragiatul se uită reflex (și fix) în direcția noii salvări.

De aceea, cu tristețe nostalgică, rememorez rafinata invitație la lectură din cărțile regretatului Constantin Călin. Mi-a venit pe făgașul amintirii volumul *În plină lumină* (Bacău, Ed. Babel, 2019). Ca mai toate lucrările sale, și aceasta orchestrează o negociere elegantă cu lectorul. Școală de bune maniere, în care profesorul a excelat pe parcursul vieții și al operei, cu orice interlocutor ce-i putea deveni eventual cititor. Folosind deferența și politetea spre a legitima deplin un gest incluziv. A citi prin cărțile sale trimite pe altă treaptă a împărțirii din „citură”. Claritatea stilului, simpli-

tatea îndelung șlefuită, timp de o viață, a scriiturii fac din zăbava pe text trudă grațioasă, fără povară. Poate un neologism ici și colo ne mai amintește că nimeni nu le știe pe toate!

În prefața cărții, autorul subliniază o concesie dedicată lecturii: renunțarea la dimensiunea de căramidă a volumelor anterioare. Fără a accentua însă că, mai presus de mărime, calitatea hârtiei și măsura caracterelor reflectau respectul pentru ochii cititorului real. Cartea căramidă edifică viața interioară prin educație, cultură, rafinament, discernământ cât încap. Ce sporesc, poate, efortul în cititor. Încurajând alibiul neputinței, viclesugul ignoranței experte în a para iscusit ca să pară deșteaptă. Smart.

Una dintre ultimele amintiri cu profesorul fu surpriza să citim, fără să știm, același autor. Veche năzuință a lecturii împărțite. A cărei speranță părea pierdută când am aflat că ne delectam din aceleași memorii ale lui Alexandru Mironescu. O răscruce la care fiecare ajunsese pe propriul drum. Maestrul, cititor „înrațit” de memorialistică. Eu, preocupat de gruparea *Rugul Aprins*. S-a arătat bucuros să mă afle pe cale. Amintindu-mi așa ce mult îi mai prețuia pe Dosoftei, Simion Ștefan, Antim Ivireanul. Și de aceea poate sunt onorat, bucuros să-i doresc, cu tărie de gând călit pe rugul inimii, să ajungă curând „În deplină lumină”!

• autori și cărți • autori și cărți • autori și cărți • autori și cărți • autori și cărți • autori și cărți • autori și cărți • autori și cărți •

Dacă îmi va recomanda cineva o poezie atașându-i atributul „delicată”, cu siguranță asta ar fi, mai degrabă, o anti-reclamă făcută autorului ei. De aceea, în prezentarea cărții *Mai mult decât atât* (Florești, Cluj, Ed. Limes, 2024), țin să vă spun de la bun început că nu veți găsi în ea poezii delicate, ci unele fruste, persiflante și autopersiflante, parodice, satirice, autorul ei manifestând o luciditate tăioasă. De altfel, Val Mănescu este un poet aparte, cu un stil inconfundabil, ceea ce remarcă și eseistul Gheorghe Iorga pe coperta a patra: „Val Mănescu rezonează manierele poetice de azi, cele convenabile particularităților sale artistice, și convertește lirismul *personalizat* într-un lirism tranzitiv, păstrând, uneori, avatarurile eului biografic... De la o carte la alta, poetul e mai mereu surprinzător, inventând teme și motive neașteptate și susținându-și imaginarul liric și convențiile estetice prin exprimări lingvistice purtând *matca* și *marca* «Val Mănescu»”.

Dincolo de sarcasmul adesea afișat, poezia lui Val Mănescu ascunde multă trăire, revoltă împotriva nedreptății și chiar compasiune pentru suferința observată în jur. O altă caracteristică emblematică a acestui poet este disimularea; în consecință, trauma o camuflează în ironie și autoironie: „*val* ce nume închipuit mai e și asta / cum să scrii doar trei litere Amărate / în catalogul celor neVii cum să nu hohotească clasa / când te cheamă Învățătorul suprem la tablă / dacă încă respiri teatral într-un mediu optim / pentru atingerea Obiectivelor prestabilite / și a parametrilor de performanță // acum e atât de târziu încât / începe / să fie prea Devreme”. Din loc în loc, izbucnesc mărturisiri despre sentimente copleșitoare de teamă, disperare, angoasă („măinele ăla de care vorbeam altă dată / [...] cine știe dacă mai vine”; „moare de tristețe o

pasăre care uită să cânte”; „sunt doar o pată inutilă de sânge”), transmise într-un așa crescendo încât efectul nu este monotonia tipic bacoviană, ci empatia efervescentă. Cum nu vrea să renunțe la convențiile jocului, poetul a optat pe parcursul întregii cărți la un sincretism între mesajul liric și forma grafică a textelor, poeziile fiind tehnoredactate cu fonturi și caractere diferite. Nu se obțin însă caligrame a la Apollinaire; ceea ce creează Val Mănescu este un desen al propriului interior, cu stări ce alternează, de la unele foarte agitate, până la liniștire, care e de fiecare dată doar aparentă.

Poezia lui Val Mănescu, chiar și atunci când are iz romantic, întrupează dualități cum ar fi: satiric/boem, efemer/statornic, memorie/uitare, intransigență/tandrețe, apropiere/îndepărtare, viață/moarte etc. Val Mănescu este un introvertit *insolent*, un rebel *senzitiv*, un sceptic *idealist*, un emfatic *nonșalant*. Nu cred că l-ar deranja aceste simetrii oximoronice pe cel care într-unul dintre numeroasele texte-autoportrete spune: „bine ca să fiu mai puțin emfatic *înainte de urcarea la cer* / șterg amprente de pe rezerva ta de oxigen / la replica *moartea vine oricum în extaz* / din ultimul act al viitorului tău / iubirea funcționează într-o Epocă / în care regula E să nu-ți fie bine”. Cum nu cred că a fost doar autoironic atunci când la *Mai mult decât atât* a pus subtitlul „Volum cu poeme uneori bizare”, căci asociațiile abundente antinomice ar putea părea unui cititor comod... *bizare*.

Sunt în această carte și grațioase evocări ale iubirilor din trecut, amintirile fiind generate de imagini sau de para-

Un rebel senzitiv

doxul unei trăiri ciclice. Confruntările dintre întâmplare și predestinare, dintre eros și thanatos, conștientizarea ireversibilității construiesc impresii de nostalgie (însă nimic edulcorat; chiar atunci când se aluneacă în oniric, survine rapid, ca un duș rece, trezirea la realitatea crudă). Exemplific prin câteva fragmente din poemul *Idilă juvenilă*: „Te-am invitat să ne plimbăm în parc / Ca pe vremuri / Când erai invadatoarea nervului meu viu / zâmbeai fără milă uneltelor mele vechi iar eu / mă simțeam poet bolborosind / rugăciuni desenate pe scoarța copacilor / cu mâna stângă / momentul să ies din cartea pe

care-o scriam / dacă din iubirea aceea nebună / se alegea praful și pulberea // [...] Ți țineam călcăiele în pumni / Pielea ta umpluse parcul de iasomie / semn că e o măsură în toate / Și-atunci ai spus / unu / pulsul circula prin arterele mele / peste viteza legală / inventând giumbușlucuri / dar / ce frig s-a făcut”.

Cu fiecare carte Val Mănescu se reinventează, aduce ceva nou din încercările vieții, această carte făcând pereche cu cea anterioară – *Totul e bine și nimic nu m-a durut* (Bacău, Ed. Babel, 2023) –, ambele scrise în urma unor proprii experiențe-limită, transformate cathartic în poezie profundă. Poetul Robert Șerban punctează cu finețe că Val Mănescu reușește „o concentrare asupra dezastrului”. În fapt, Val Mănescu este și nu este același din volumele sale anterioare. Faptul că este recognoscibil este confirmat (și) de următoarele observații ale criticului Adrian Jicu, făcute într-o cronică la cartea *Efectul Placebo* (Babel, 2013), ce caracterizează și prezentul volum: „Dincolo de bravadă (apanaj al inteligenței poetice), stau neliniștile unui suflet care trăiește spaima neantului. Două sunt sursele acestei neliniști: spectrul morții și imposibilitatea de a mai iubi. Conjugarea lor e letală și generatoare de poezie adevărată”.

În *Mai mult decât atât*, una dintre angoasele principale este boala incurabilă, implicit teama de moarte, dar poetul anihilează maladiul, opunându-i strategic truculența. Astfel, poezia lui Val Mănescu nu are nimic afectat, nimic superficial; este tăioasă, inteligentă, în același timp, pe dedesubtul ei însumează destule tăceri, melancolii și efuziuni lirice.

Violeta SAVU

Motto: „Problema sensului vieții constituie chiar inima reflecției filosofice“.

Valentin Mureșan

Încercarea de a percepe esența *sensului vieții* ne aruncă în vâltorile uneia dintre cele mai interesante aventuri ale cunoașterii. Deloc întâmplător, Valentin Mureșan (*Despre sensul vieții*, București, Editura Punct, 2002) spunea că aceasta este „inima reflecției filosofice“. Alfred Alder plează (*Sensul vieții*, București, Editura IRI, 1995) această problematică în relația noastră cu Universul: „Problema sensului vieții are valoare și semnificație numai dacă o privim în cadrul sistemului relațional Om-Cosmos“ (*op. cit.*, p. 149), căci „Cosmosul este, ca să spunem așa, tatăl tuturor viețuitoarelor. Iar întreaga viață este concepută ca o luptă perpetuă de satisfacere a cerințelor Cosmosului“ (*ibid.*). În acest context, putem risca să înțelegem că *sensul vieții*, satisfăcând *cerințele Cosmosului*, nu lasă loc de alegere liberului-arbitru al individului, căci acesta ar urma algoritmul ADN-ului Cosmosului. Libertatea scâncește în fața destinului.

Viața nu are *sens*, un țel valid pentru fiecare individ, dacă înțelegem prin *sens* un scop major al naturii și trăirii umane. Dar asta nu înseamnă că vieții fiecăruia nu i se poate acorda un *sens*. A oferi sens fiecărei vieți implică exigența instituirii unei ordini – subiective, desigur –, la nivelul fiecărei conștiințe. Nu există o instanță absolută care să stabilească acest sens. Fiecare individ, experimentând în orizontul încercărilor, erorilor și împlinirilor, ar trebui să-și croiască un asemenea sens. Mihaly Csikszentmihalyi, cercetător american în domeniul psihologiei pozitive, argumentează elevat (*Flux. Psihologia fericirii*, București, Editura Publica, 2015) faptul că apropierea unui *sens al vieții* presupune, pentru fiecare dintre noi, croirea unui *proiect de viață*. Dacă-i ascultăm pe Martin Heidegger, Jean-Paul Sartre sau Maurice Merleau-Ponty, am putea să acceptăm că acest *proiect* trebuie înțeles ca fiind o sumă a acțiunilor dirijate către un scop. Acestea dau formă și sens vieții, fiind, în același timp, o îndatorire fundamentală a omului modern. Psihologii utilizează pentru a desemna *proiectul de viață* și termeni precum *valori personale de afirmare* sau *temă a vieții*. „Proiectul de viață“, scrie Csikszentmihalyi, „întocmai ca un joc, dictează regulile de urmat și acțiunile necesare pentru a trăi fluxul optimal, identificând ce ar putea face existența agreabilă“ (*op. cit.*, p. 356). *Fluxul optimal* este înțeles ca totalitate a aspectelor pozitive ale vieții: bucuria, creativitatea și procesul implicării totale în viață. Existența unui proiect de viață cultivă așteptarea că tot ce se va întâmpla

Ion FERCU

sihăstriile amurgului

Proiectul de viață și sensul vieții

va avea un sens, dar semnul acestuia nu va fi neapărat pozitiv. Filosofii existențialiști disting între *proiecte autentice* și *neautentice*. Primele sunt rezultatul unor decizii libere, exprimând simțămintele, credințele fiecăruia. Celelalte reprezintă elaborări din perspectiva lui *asa ar trebui făcut*, întrucât toată *lumea face la fel*. Este realizată distincția similară și între *proiecte construite* și *proiecte descoperite*. Cele din urmă au un scenariu scris de o anumită persoană, pe baza experiențelor sale subiective, conștientizate. *Proiectele descoperite* sunt cele *acceptate*, au scenariul elaborat de alții. Acestea dau sens vieții doar atunci când sistemul social este sănătos; altfel, indivizii pot deveni prizonierii unor mari capcane existențiale. *Proiectele construite* au o fragilitate care-și are obârșia în căutări, încercări și asumarea riscului. Ele sunt mai ales inovatoare. Au mai puțină legitimitate socială, dar riscul asumat este răsplătit de multe ori.

Cumpănind între avantajele și dezavantajele fiecărui tip de proiect, Mihaly Csikszentmihalyi sugerează: „Credința cea mai promițătoare a viitorului va trebui să se bazeze pe acceptarea ideii că Universul este un sistem guvernat de legi comune și că ar fi lipsit de sens să-i impunem dorințele noastre, fără a ține cont de aceste legi“ (*ibid.*, p. 371). Psihologul american recomandă ca, recunoscând limitele voinței noastre, să acceptăm mai curând un rol de cooperare decât de comandă a Universului, întrucât numai așa „vom avea impresia că ne întorcem acasă – și nu că suntem alungați din Rai“ (*ibid.*). Vom putea rezolva problema *sensului vieții* doar „dacă proiectele de viață ale fiecăruia dintre noi vor converge unul spre altul, într-un flux universal“ (*ibid.*), căruia n-ar trebui să-i fie străină armonia. Credința lui Csikszentmihalyi este aceea că toți cei care învață să-și controleze experiența interioară vor putea să-și influențeze calitatea vieții. El susține că dacă nu ne vom lăsa în voia unor forțe anonime, am putea să gestionăm fericit propria ființare, să atingem o stare de *experiență optimală* caracterizată printr-o încântare profundă a cărei amintire este durabilă și rămâne ca un reper a ceea ce ar trebui să fie viața.

Între cei care nuanțează această problematică, americanul Richard Taylor (*Sensul vieții*, în *Despre sensul vieții*, volum îngrijit de Valentin Mureșan, București, Editura Punct, 2002, pp. 15-27), ne avertizează, schițând câteva dintre dificultățile amintitei aventuri: „Nu e ușor să găsim un răspuns la întrebarea dacă viața are sau nu un sens; și, cu cât ne concentrăm mai mult asupra acestei probleme, cu atât răspunsul pare să ne ocolească mai tare sau, pur și simplu, să ne scape“. Discursul său, în care ficțiunea este distribuită să genereze și scenarii în care zeii trudes pentru a complica și mai mult labirinturile mitologiei, este croit în jurul trudei lui Sisif. Deși avem tendința de a ocoli uneori întrebările care ar putea aduce limpeziri ce vizează *sensul vieții*, orice persoană rațională, crede Taylor, recunoaște că acestea sunt interogații esențiale. El sugerează gândul că, dată fiind dificultatea întrebărilor care ne asediază, poate că reflectând nu asupra *sensului existenței*, ci asupra *lipsei de sens a acesteia*, am putea obține răspunsuri mult mai relevante. Realizând distincția dintre *sensul existenței* și *sen-*

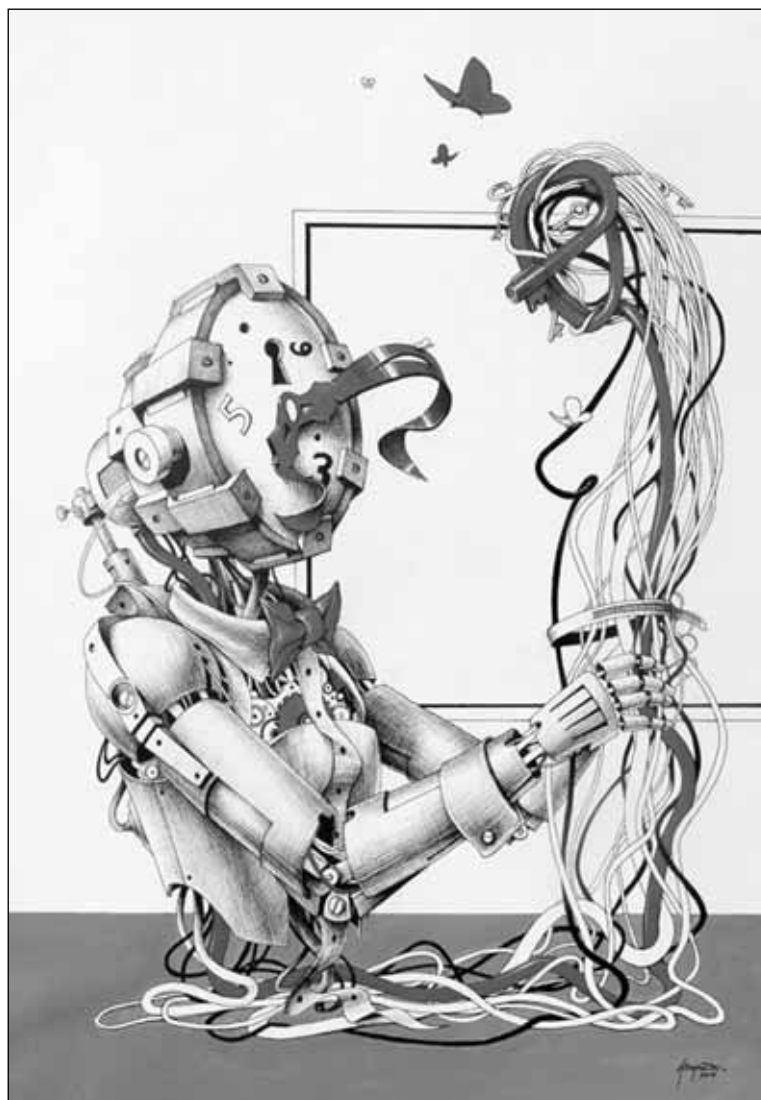
sul vieții, pe care le trimite în raportul clasic de *gen-specie* al logicii, filosoful american crede că „exemplul perfect al unei existențe lipsite de sens îl găsim în vechiul mit al lui Sisif“, emblematic pentru a ilustra „ideea de activitate ciclică, repetată, care nu ajunge niciodată la un rezultat“. Seducătoare în esența sa, modalitatea de a argumenta lipsa de sens a existenței, a vieții, nu este cea mai fericită. „Potrivit mitului original, piatra ar fi atât de grea, încât Sisif nu reușește niciodată să o ducă până în vârful muntelui. Dar nu asta ne înfricoșează. Nu grozava lui muncă fără rezultat, ci faptul că însăși existența lui e lipsită de sens“, precizează Taylor, care adaugă că „abia ajuns în vârful muntelui cu o piatră, el coboară numaidecât pentru a duce o alta“. În ce condiții am putea îndrăzni să percepem un sens al vieții lui Sisif? Numai dacă „munca sa ar avea un scop, ar duce la un anumit rezultat“, ne răspunde eseistul; dacă, de pildă, cu pietrele ar fi construit un templu mareț. În acest caz, truda ar căpăta un scop, dar ce se va întâmpla după ce templul va fi gata?... Ar mai exista o variantă creatoare de sens, avansează

Taylor: zeii îi injectează lui Sisif „un impuls ciudat și irațional, și anume impulsul de a împinge pietre“, făcându-l pe acesta să-și dorească pedeapsa, să fie împăcat cu munca impusă de aceștia...

Eseistul american ne oferă și o comparație seducătoare: „Viața oricărui om seamănă cu urcarea lui Sisif pe munte – fiecare zi cu un pas al său. Diferența este că în timp ce însuși Sisif se întoarce la poalele muntelui pentru a urca din nou stânca, noi lășăm asta pe seama copiilor noștri“. Imaginea lui Sisif este percepută ca fiind imaginea existenței fiecăruia om, celebru sau necunoscut, a națiunilor, a speciei umane, a vieții în general. Apropiindu-se de Nietzsche, dar fără intenția de a intra în profunzimile universului acestuia, el afirmă că în orice ființă umană „prima respirație este prima expresie a voinței sale de a trăi“, dar omul, aidoma... viermilor și păsărilor, nu se întreabă dacă o astfel de activitate are vreo valoare...

Cultivând ambiguități poleite cu ficțiune, pesimism prudent și ghicitură, Richard Taylor își încheie surprinzător eseul, într-o notă care pare a fi evadată dintr-un spirit optimist, acceptând că „o existență aparent lipsită de sens poate *căpăta totuși* (s.n., I.F.) un sens“, căci „sensul vieții vine din noi, nu e un dar din afară; el întrece cu mult în frumusețe și stăruință orice rai la care oamenii au putut vreodată visa sau tânji“.

Scriam cândva că Paul Julien, celebru antropolog olandez, avea lipită de suflet, atunci când pleda pentru aruncarea colbului istoriei de pe mentalitățile aiurea, pilda celebrei păsări colibri, cea care încearcă să mute un munte cărându-l fărâma cu fărâma, în cioc, fără să-i pese că nu va reuși. Sisif, pedepsit de zeii să tot urce bolovanul pe vârf de munte, știe că truda sa nu-și va atinge niciodată ținta, dar, sfidându-i pe zeii care l-au pedepsit cu reluarea eternă a urcușului, ne sugerează că trebuie să ni-l închipuim, și după sugestia lui Camus, fericit. Conștient de zădărnicia trudei sale, el și-a întemeiat sensul vieții din atitudinea de sfidare eternă a zeilor. În discursul supraviețuirii lor, minunata pasăre colibri și miticul Sisif ne invită să sesizăm și prezența unui tezaur etic rar. Mai ales privind către acest tezaur am formulat rezervele față de interpretarea lui Richard Taylor, cea în care am găsit și oaze hermeneutice acaparatoare. Îl admir pe Sisif, aventurierul orizonturilor posibilului. Trudind în proiectul de viață, și-a (re)construit un sens emblematic al ființării, ca și cum i-ar fi ascultat sfatul lui Pindar: „O, suflète al meu, nu năzui la viața nemuritoare, ci epuizează domeniul posibilului“ (*Pithica* a III-a).

• Sergiu Grapă – Sweet Maroco

Tudor CICU

Scrierea din *Întoarcerea*, între „pană și penel”

Acest gen de scriere confesională a unui roman epistolar, cum este *Întoarcerea* al autorilor Roxelana Radu și Victor Cobzac (roman apărut în 2024, la Editura Rafet) – și în care cei doi protagoniști se respectă și se raportează unul la celălalt cu afectiune –, aruncă în aventura scripturală ce va urma întâlnirii de la Ungheni (pornind de la o călătorie pe care Roxelana Radu o face în Republica Moldova) povestea de viață a lui Vic și Roxi – „doi oameni care-și dau întâlnire într-o pagină de carte”. Bucuria de a se confesa într-o carte face parte din libertatea rostirii, căpătată și în prima carte scrisă în doi, *Împreunăzbor*, și din nou *el* o face în stilul consacrat al poeziei („chiar de-i închisă colivia, / Aceste inimi ard...”), iar ea, depănând noi amintiri „despre perioada când România întreagă era ca o colivie, iar noi românii eram închiși în ea”. Gândurile de acum ale celor doi mă trimit la o mică parabolă despre libertate, în care se spune că în casa unui om, pe același raft, poposiseră două colivii în care stăteau închise două păsări. În una din colivii, o pasăre mare ceva mai bătrână; în cealaltă, una micuță, un pui. Cea mare stătea liniștită în colivia ei, în timp ce aia mică se tot agita între gratii, smulgându-și penele și dându-se cu capul de pereții coliviei. Agitația ei zadarnică i-a atras atenția celei mari, care a întrebat-o: „Pentru ce te dai cu capul de zăbrele să-ți dai sângele, surato?” „Trebuie să facem ceva ca să scăpăm de aici!” i-a răspuns micuța. Pasărea bătrână a râs, zicându-i că e lipsită de minte și că acest lucru se va întâmpla doar dacă întâmplarea se va produce, dacă va și veni vreodată. Dar pasărea micuță a continuat agitația, risipindu-și penele și dându-se cu capul de pereții coliviei. Un copil, trecând pe acolo, impresionat de chinul păsării micuțe, a deschis ușa coliviei și a lăsat-o să zboare în natură. Dar înainte să plece, s-a uitat și spre colivia păsării mari și i-a dat drumul și aceleia. Găsindu-se afară, pe un ram, cea mare spuse: „De ce te-ai chinuit atât? Ai văzut? Am stat la locul meu, nu m-am agitat, dar până la urmă tot m-am eliberat”. „Da, dar te-ai eliberat pe sângele meu!” i-a răspuns micuța pasăre.

Întoarcerea, acest „cuvânt în care e ascunsă cheia de la întrebările (*ridicate la rang de confesiune*) rămase fără răspuns” (din finalul cărții), are ca punct de pornire o trecere „în țara vecină”, o adevărată pia-

tră de încercare într-un loc pe care Roxi îl percepe ca „neprietenos” datorită modului în care se poartă lucrătorii vamali, simțind că „nu suntem bineveniți”. Roxi pornește către orașul Ungheni, mai precis spre Palatul Culturii, locul unde Vic organizase un eveniment literar în memoria poetei Ana Podaru, plecată la ceruri, și unde cei prezenți acolo, sosiți din „două țări, aceeași limbă Română... au plâns cu inima, de mare bucurie” a regăsirii fraților aflați de-o parte și alta a Prutului. Despre atmosfera de la manifestare, Roxi spune într-o singură frază, ce va rămâne și-n memoria cititorului, cam ce au simțit toți cei prezenți acolo: „Nu sunt sigură nici până-n ziua de azi dacă oamenii țineau lumânări în mână sau lumânările îi țineau pe oameni”.

Scrierile confesive din viața celor doi coautori de carte, care s-au referit extensiv în ele la copilărie, la chipul și bunătatea de sfințenie a părinților ce odihnesc acum în cimitire aflate, deocamdată, în țări separate, transmit și cititorului o dorință insașiabilă de comunicare. Roxelana își trece prin fața ochilor „crâmpiele din îndepărtata copilărie”, în timp ce Victor o completează lucid și precaut, creionând „dorul de copilărie”, prin poezie, „între pană și penel”. Această urzeală confesională, cu multe pagini lirice din partea ei, cu multe poezii imnice dedicate ființelor dragi trecute prin viața lui, a fericirii amândurora de a vibra cu sufletul la aceste întoarceri în timp, conferă cărții, mai degrabă, aura unui jurnal intim ori a unei autobiografii literare și mai puțin amprenta unui roman confesional, așa cum ne-am fi

șteptat. Și totuși, scrierea acestui „roman-jurnal epistolar”, născut „dintr-o interacționare confesională” și deschidere a sufletelor, fie că ascunde printre gândurile transmise, în epistole, unele cerințe ale imaginației, fie că reflectă năzuința ascunsă de a lăsa și cititorului să găsească „cheia” evocărilor celor doi coautori care au țesut povestea menită să ne conducă la „sufletul poporului ăștia”. Suflet menținut viu (și de-o parte și alta), prin poezia și cântecele celor evocați: Mihai Eminescu, Ciprian Porumbescu, Grigore Vieru, soții Aldea Teodorovici, Labiș, Bacovia, Dabija, Sorescu, Nichita Stănescu, Păunescu etc. Despre Eminescu cei doi ne vorbesc cu sufletul: Victor îl urcă lângă icoane ca pe un „Dumnezeu... în poezie”, iar Roxelana readuce în discuție povestea acelei iubiri nemuritoare, a „Eminului meu iubit” pentru „Dulcea mea Veronică”. Și ne reamintim ce spunea Mircea Eliade despre poet: „Dacă poporul român dispare și rămâne o singură carte a lui Eminescu, lumea va ști cine au fost românii”. Căci puterea acestora constă în bănuiala și frica celor care dețin puterea

că poeziile lor scrise vor rămâne și peste veacuri și vor mărturisi. Dacă ar fi fost creată de poeți, lumea ar fi arătat cu totul altfel. Din păcate poetul nu este creatorul, ci martorul lumii prin care trece. Astfel de pagini despre poezii acestui neam erau mult așteptate încă de la semnalul tras în primul volum.

Iar paginile în care Roxelana îl atrage și pe Victor la trăirile din perioada „gulagului românesc”, la „coșmarul pe care l-am trăit cu toții înainte de 1989”, se citesc cu inima tresărind. Paginile curg și vorbesc despre fragilitatea ființei umane prinse în vârtejul transformărilor din deceniul al șaptelea al secolului care tocmai a trecut: Roxelana ne vorbește despre foamea de pe timpul rației și raționalizării, de vremurile foamei și ale frigului îndurat în case și care a durat vreo cincisprezece ani, de timpurile când programul la TV alb-negru dura doar două ore, anii când învățam la lumânare ca pe timpuri (fiindcă erau mari restricții la curent) etc. Grozăvii care au scos poporul în stradă, în decembrie 1989, când a început revoluția. Mai precaut, Vic găsește refugiu în poezie, și versurile lui devin curate „lacrimi sub peniță”. Dar cum la orizont se arată Crăciunul (amintind și de magia de odinioară a nopții când răsuna, pretutindeni, colindele), acum cei doi se întrec să ne confere gânduri-reflecții asupra identității memoriei și supraviețuirii în fața inevitabilelor schimbări ale vieții. Fiindcă biografismul, surprins din *mașina timpului*, este și el prezent în textele lirice ale celor doi autori; întrezărim în ultima parte a volumului o apropiere a limbajului poetic, realizată de un jurnalist și un poet. Pe de altă

parte, datorită coautorilor, care își trăiesc textele, este de a merge până la capăt, încercând să ofere un răspuns și cititorului: „Ce lume lăsăm noi copiilor noștri?” Oare ar putea cineva să răspundă? Știm doar cum zicea Vic: „Dumnezeu ne veghează de sus zi și noapte”. Și poate doar la EL sunt toate răspunsurile, iar noi le cerșim asemenea cățelului, din relatarea Roxelanei, care priveghea mut agonia celui alt câine călcat de mașină și trecerea *dincolo*. Și cerșea cu ochii ajutor de la oameni. Dar unde să mai găsești fărâma aceea de omenie? Gândindu-mă la acel *fiu risipitor* din pilda lui Iisus, întoarcerea *acasă* a celor doi îmi spune mie, lectorul acestei frumoase cărți, că doar cu cât risipirea (în acest *labirint* al memoriei) este mai mare, cu atât căința este mai puternică și mai urgentă. Cei doi se întorc *acasă* pentru ca să ia lucrurile de la început – așa cum trebuie – și să dea cheia acelei întrebări lăsate fără răspuns. Fiindcă „ori suferi mai departe și te vei prăbuși pe drum, ori îți bandajezi rana și mergi mai departe”, cum sună o zicală.

Când scrii în doi o carte, cititorul vede în povestea fiecăruia firul întins care să-l scoată din acel labirint emoțional. Când unul mizează pe simplitatea rostirii, vorbind despre trăirile sale, făcând loc și dezolării și spaimei difuze a timpului să se scurgă în relatare, celălalt preferă adesea să lase versurile să comenteze, singure, nelămuririle celui alt. Unul accentuează tragismul unei viziuni jurnalistice în scris, celălalt lasă zborul imaginației lirice să explice. Acum, când scriu aceste rânduri, privesc pe geam și în ureche îmi răsună, de dincolo de Prut, versurile lui Victor Cobzac: „timp bacovian, afară plouă... inima-i o rană cu tristețea-n capul mesei” și mă gândesc că „printre foile de carte / se ascunde-un vis de-al meu”. Iar de dincoace de Prut, Roxelana Radu îl întreabă: „Ce lume lăsăm noi copiilor noștri, Vic?” Aflați în lumi diferite, vorbind aceeași limbă, „doi nebuni flămânzi și însetați de farmecul cuvintelor” se simt (*asemenea celor două păsări din parabola spusă*) în libertate și acum „nu au ce face cu ea”; sau poate mai au un plan? Și înțelegem: când Dumnezeu ne veghează de sus, zi și noapte, scriitorii aici, pe pământ, doar își pun întrebări, se frământă să găsească soluții pentru o lume mai bună.

• cărți primite la redacție • cărți primite la redacție • cărți primite la redacție •

- Vasile Tudor, *Și piatra mă va-îmbrățișa: antologie de autor (2011-2014)*, Cluj-Napoca, Ed. Școala Ardeleană, 2024
- Mircea Moț, *O capodoperă în șapte lecturi*, Cluj-Napoca, Ed. Ecou transilvan, 2020
- Nicolae Panaite, *Mîna scriitoare*, Iași, Ed. Junimea, 2024
- Simona Nicoleta Lazăr, *Mireasa și alte povestiri*, București, Ed. Eikon, 2024
- Marian Chirazi, Anca Doina Ciobotaru, *De la corpul cotidian la corpul scenic: pași către știința dansului*, Iași, Ed. Junimea, 2024
- Petre Isachi, *Despre dramaturgia lui Viorel Savin*, Iași, Ed. Rotipo, 2024
- Marcel Mureșeanu, *Adorații: versuri*, Cluj-Napoca, Ed. Scriptor, 2024
- Cleopatra Lorințiu, *După-amiaza vieții*, București, Ed. Pentru Artă și Literatură, 2024
- Alina Pistol, *Ochi de aur / Goldaugen*, Sibiu, Ed. Honterus, 2024
- Alina Pistol, *Poveștile grădinii*, Bacău, Ed. Babel, 2024
- Doina Cernica, *Ca o zi a vieții: florilegiu*, Suceava, Ed. Mușatinii, 2024

Bianca ROTARU:

„La Tescani e ca și cum am voie să pictez în muzeu fără griji că îmi cade culoare pe jos“

– Să fiu sincer, de mult timp mi-am dorit această discuție care să rămână și pe foaia de hârtie. Ne-am întâlnit adesea, pe culoarele Colegiului de Artă „G. Apostu“ din Bacău, în taberele de la Tescani sau de la Râșca. Aș începe mai întâi cu Tescaniul, poate și pentru că am adresat aceleași întrebări mai multor plasticieni, poate și dintr-o dorință neexprimată de a-mi lămurii mie însumi cât de mult stă în picioare acest mit al Tescaniilor. Ce reprezintă acest spațiu pentru tine? Are el într-adevăr o aură aparte, așa cum s-a afirmat în atâtea rânduri?

Bianca Rotaru: – Să știi că și eu prefer oricând varianta asta de discuție, asemenea scrisorilor de mai demult. Tescaniul este un loc cu istorie uriașă. Să știi că pășești pe unde au pășit niște oameni „uriasi“ este cumva copleșitor. Datorită invitației artistului Ovidiu Ungureanu, în 2021, am ajuns la Tescani. Și am fost copleșită încă din prima rezidență în care am fost invitată. Aura Tescanilor este dată tocmai de aceste personalități din trecut, la care se adaugă cei care ne sunt contemporani și vin în prezent pentru a crea artă minunată, contribuind totodată la vortexul artistic care se mărește constant, se hrănește cu energia creativă, firește, într-un sens bun. Pentru mine, Tescaniul este și o oportunitate să mă cunosc și să pășesc mai departe ca artist, să crez mai mult, să dau energie vortexului.

– Tescani, un loc unde artele par să se completeze de o manieră mai mult decât firească, cel puțin așa îl percep eu, dar mai mult, pare și un loc al dialogului socratic, al dialogului care zidește, care aduce oamenii, de fapt creatorii, într-o continuă lucrare. Presupun că în lungul timpului te-ai bucurat de asemenea întâlniri minunate. Poate ne împărtășești câteva...

Bianca Rotaru: – Artele se completează atât de natural pentru că sunt acolo unde trebuie. Sunt puține locuri unde pot sta toate artele, dacă ni le închipuim ca pictate de Stozzi; Tescaniul e unul dintre acestea. În fiecare an în care am fost în cadrul Rezidenței Tescani am avut ocazia să întâlnesc artiști contemporani foarte importanți național și internațional, cât și să-i cunosc mai bine pe cei care sunt de aici, de aproape, lucru foarte important pentru mine. Întâlniri minunate? O sumedenie! Numai să stai să-i ascuți pe toți cum povestesc de alte dăți când au fost la Tescani este grozav! Cu fiecare amintire se face istorie și foarte bine că te ocupi, că documentezi asta. Nu știu, nu-mi vine în minte o întâlnire anume, au fost multe, toate dragi, prețioase, e aproape imposibil să aleg doar una...

– Tescani, Râșca, ce alte locuri îți sunt dragi, pe care le găsești propice pentru actul de a crea? Poate chiar ai putea stabili în câteva cuvinte o coordonată definitorie pentru fiecare.

Bianca Rotaru: – Pe lângă Tescani și Râșca, am mai fost la Straja, în Bucovina, în 2013, 2014, și la Bogdana, lângă Onești, din 2020. Fiecare loc este diferit pentru că are pur și simplu altă energie. Le înșirui în ordinea cronologică pentru că așa mi-e mai ușor. Straja e Ilie Boca, în Bucovina, și cu asta cred că am spus tot. Văzul, mirosul, toate simturile erau exaltate simultan; a fost grozav! Bogdana e la poalele unui deal împădurit și pentru că mergem toamna, are cele mai frumoase culori de pe pământ, care se schimbă în fiecare zi... Acolo e despre lumină și prieteni dragi. Râșca e despre Dumnezeu! Nu pentru că este o mănăstire sau că a fost Prologul 10 ani, deși nu știu dacă ar fi existat Râșca pentru mine dacă nu ar fi fost aceste două coordonate extrem de importante. Aici este multă, multă istorie... La Tescani e ca și cum am voie să pictez în muzeu fără griji că îmi cade culoare pe jos. E ca și cum m-aș plimba prin atelierul artiștilor și aș lucra cu ei. Tescani e despre conexiuni între mine și alți artiști. Toate aceste locuri în care am fost consider că au echivalat cu niște oportunități deosebite pentru mine. Cu riscul de a fi siropoasă, recunosc că mă simt privilegiată.

– S-ar putea să fiu taxat pentru că nu folosesc cei mai potrivii termeni, că nu am ochi pentru ceea ce ar fi trebuit să conține mai mult – îmi asum acest risc; mărturisesc că descopăr mai întâi de toate în pânzele tale un soi de mister, dublat de o eleganță care îți e caracteristică. Transmiți mult, dar fără a încălca... lată de ce te invit să ne introduci în atelierul tău, printre lucrările tale. Care sunt temele pe care le-ai ivit?

Bianca Rotaru: – Nu-ți acuza „ochiul“! Atâta timp cât transmiți o informație vizuală care duce în final la o reacție, de orice fel,

pentru mine, ca artist, este suficient. Restul explicațiilor depind de prea multe variabile. Dacă vezi și mai și simți ceva este superb. Pentru mine, în scaunul artistului, subiectul e totuna cu tema și pentru că de fapt nu-mi place cuvântul temă, îl înlocuiesc cu subiect. Cred că de-a lungul timpului am căutat subiecte pentru că la început credeam că totul se învârtă în jurul subiectului – sigur, nu vorbesc despre subiectul din propoziție... acela rămâne acolo. E și despre subiect, pentru că dă coordonata principală; dar, în timpul lucrului, subiectul dispare din vizibil, devine conceptual, nu-l găsești marcat pe pânză, de aici presupun că apare misterul. Asta cercetez acum, subiectul conceptual. Există în mintea mea, uneori e schițat, uneori este mai vizibil. Cele mai recente subiecte sau teme sunt scaunele și Sfântul Graal. Primul scaun l-am făcut la Tescani în prima rezidență; era în muzeu și voiam să fac un întreg interior. Mi-a devenit în minte atât de important scaunul, încât a ocupat toată pânza, ba chiar a ieșit din cadru. De atunci încă fac scaune și cred că le voi face încă mult timp, nu simt că am epuizat subiectul. De ce? Nu e fascinant doar obiectul, designul lui – mă inspiră scaunele din Antichitate până la piesele ultramoderne din muzeele de artă. E golul din ele. Pe unele a stat cineva; nu știi cine, nu știi când, cât, ce a vorbit, ce a simțit. Pe unele nu va mai sta nimeni niciodată, proprietarii lor nu mai există, sunt goale pe vecie, sunt amintire. Pe unele nu va sta nimeni deloc, sunt expozate, sunt sterile, vor fi mereu private de scopul lor principal – a face loc cuiva. Scaunul nu e despre scaun, despre formă și culoare; e despre oameni, despre goliciune, despre secrete. Restul pânzei se umple în funcție de aceste variabile. Apoi, Graalul a venit în minte

spontan, nu știu cum a încolțit acolo. Dar nu mi-a dat pace încă. Graalul e despre lumină, nu doar datorită simbolisticii sale religioase, ci pentru că mi-l imaginez așezat undeva unde cade lumina pe el în diferite momente. Mi-l imaginez de la cel mai frumos și elegant și pompos până la cel mai modest și folosit vas din lume, așezat în mijloc, întors invers, pe o parte, mereu rotund însă. Graalul mă fascinează pentru că nu este documentat vizual de istorici; nu știe nimeni cum era de fapt. Mă fascinează pentru că îmi pune la încercare de fiecare dată creativitatea – compoziția, cromatica, totul. Mă fascinează pentru că se leagă foarte bine de un alt subiect preferat – lumina. Imuabila lumină care lasă loc și umbrei, și culorilor să existe pe lângă ea – numai de aici sunt teme pentru două vieți de artist.

– Ce reprezintă pictura pentru tine? E implicit o cale de cunoaștere? Care îi sunt funcțiile?

Bianca Rotaru: – Da, pictura este foarte importantă pentru mine. Categorie este o cale de cunoaștere, având în vedere că fac asta de când mă știu; eu m-am schimbat, pictura mea s-a schimbat odată cu mine și iată, am ajuns să mă cunosc. Îmi testează răbdarea, îmi consumă energia; eu una mă enervez foarte tare când nu ies lucrurile cum vreau eu... așa sunt eu! Apoi termin lucrarea și uit și o iau de la capăt, primind la fiecare lucrare un alt set de sentimente. Am învățat despre mine pictând că nu voi renunța niciodată; nu am cum, mi-am creat o dependență care nu e nocivă, e minunată. Funcțiile sunt infinite, presupun, altele pentru fiecare care pictează. Pentru mine e ce am nevoie; atunci când pensula alunecă pe pânză, e terapie, e apă, e mâncare, e orice.

– Care este tehnica în care reușești să te exprimi cel mai bine? Există niște etape, există dinainte un anume concept spre care tinde „execuția“?

Bianca Rotaru: – Tehnica preferată este pictura în ulei pe pânză, deși am terminat murala, realitate pentru care îmi plac foarte mult și tehnicile monumentale. Dar îmi place uleiul pentru că pot reveni deasupra fără să deranjez stratul de dedesubt; îmi plac structura, materialitatea pe care o are, texturile pe care le pot obține, că pot face mat sau sticlos, dens sau transparent, cum miroase, totul. La început este ideea, apoi vine nevoia de a așeza ideea aceea fizic, pe ceva. Dacă sunt la atelier, e direct pe pânză; dacă sunt în altă parte și am ceva pe care să desenez, fac o schiță. Dacă nu am pe ce să desenez – și aici e mai dureros de recunoscut public –, scriu o notiță în telefon, un fel de

descriere a imaginii pe care o am în minte. Îmi imaginez în fiecare dintre situațiile de mai sus cum vreau să arate lucrarea la final și recunosc cu mâna pe inimă că rezultatul final nu a depins niciodată de cum am început lucrarea.

– Totuși, portret sau peisaj? Abstract sau figurativ?

Bianca Rotaru: – De privit, orice s-a creat vreedată și încă se creează. Pentru mine, categoric, prefer peisajul; mi-e mai ușor să mă uit în ochii naturii decât în ai omului. Și abstract, și figurativ, nu contează. Sunt subiecte pe care le încep figurativ și sfârșesc prin a fi înțelese abstract.

– Ai obiceiul de a reveni des la o lucrare pentru alte și alte intervenții? Când socotești că o pânză e încheiată?

Bianca Rotaru: – Unele lucrări sunt spontane, ies din prima, lucrez puțin la ele; altele sunt lucrate, intervin pentru că mă răzgândesc, vreau să arate altfel sau cred că nu exprimă exact ce vreau. Depinde și de starea mea când lucrez. Asta este o întrebare dificilă, cumva. De cele mai multe ori simt că am exprimat ceea ce era în minte în cel mai clar și elocvent mod; alteori, simt că dacă mai fac ceva stric toată compoziția. Deși la ulei, dacă lucrezi peste un strat uscat, poți șterge puțin, nu prea mult, nu poți da undo până la alb... decât dacă iei lucrarea de la capăt pe altă pânză. Deci sunt foarte atentă când mai fac ceva și nu sunt foarte hotărâtă.

– Două-trei cuvinte despre prietenia cu Luminița Radu... E un soi de colaborare care trece dinspre pânze către viața reală și invers?

Bianca Rotaru: – E colaborare, e prietenie, e parteneriat, e complicitate, toate la un loc. Avem discuții la atelier despre lucrări, discuții foarte importante și necesare pentru mine. Luminița Radu este o artistă care mi-e prietenă foarte bună și cred că am spus tot.

– În fapt, cum arată o zi de lucru pentru Bianca Rotaru?

Bianca Rotaru: – Cred că Einstein avea un artist în preajmă când lucra la teoria relativității. O zi la atelier este așa: spațiul nu este relativ, însă timpul, acolo, da; trece și nu știu când, pentru că nu mă uit la ceas decât dacă am ceva programat. Dacă deschid muzica și mă apuc de lucru, restul nu mai există. O mie de gânduri trec simultan prin minte; totuși, iau culoarea pe care am intenționat să o așez pe pânză, nu uit ce am de făcut, adică nu e gestual, necontrolat, nu fac dripping, dar nici nu-mi dictez conștient „acum fac asta, acum fac cealaltă“. Îmi dau seama deodată că nu mai am lumină, că

Constantin ȚINTEANU

Ascuns în văzul lumii *

Ascuns la vedere, adevărul fusese îmbrăcat în minciună și senzori deturnate. Realitatea întoarsă pe dos pocnea pe la cusături, pânza-i putredă făcea cu greu față atacurilor neincetate.

soarele a apus și trebuie să plec acasă pentru că nu lucrez la lumina becului. Îmi dau seama pe drum că mi-e foame și sete. Uneori vin artiști în vizită, care sunt și ei la atelier, alteori mă duc eu la ei, ca o pauză bine-meritată.

– Citești, ascuți muzică, ai alte pasiuni? Ce, care anume? Te conduc ele către viitoare lucrări? Ce loc ocupă în tot acest spațiu fotografia?

Bianca Rotaru: – Nu sunt o cititoare antrenată ca alții din preajma mea. Ascult muzică mai ales când lucrez, aproape orice, și aici depinde de stare. Fotografia este pasiune, ocupă cel mai vast spațiu. Mi se pare interesantă lumea văzută prin obiectiv și dacă nu aș dedica așa mult timp picturii, sigur l-aș dedica fotografiei. Fac multă documentare fotografică pentru ce lucrez; sunt locuri în care nu am timp să fac schițe și fac fotografii. Mă ajută să țin minte.

– Funcția artei contemporane nu se mai limitează la a încânta, ci în primul rând ar trebui – cred eu – să fie capabilă de a de-clanșa mecanisme gândirii critice, de a genera metadis-cursul. Care sau unde mai este azi locul artistului?

Bianca Rotaru: – Artistul este dintotdeauna în centru – viză-tor, activist, el evidențiază prin creațiile sale societatea în care trăiește, cu toate problemele sale. În zilele noastre, arta a devenit un mijloc foarte bun de comunicare; astfel, ideile se propagă în toate colțurile lumii și oamenii pot vedea că nu sunt atât de diferiți unii de alții, că împărtășesc puncte de legătură. Indiferent de mijlocul de exprimare – pictură pe pânză, instalație, multimedia, artistul nu face numai artă, ci atrage atenția asupra unor probleme sociale ori politice de actualitate.

– Cum e lumea în care trăim? La final: ce merită a mai fi privit, astăzi?

Bianca Rotaru: – Lumea în care trăim este în schimbare, nu e nimic nou aici. În această ne-bunie care ne înconjoară merită privit ceea ce încetinește ritmul, ceea ce ne deconectează de la cotidian pentru un timp. Din fericire, exprimările artistice actuale oferă ceva pentru fiecare.

Interviu de Marius MANTA

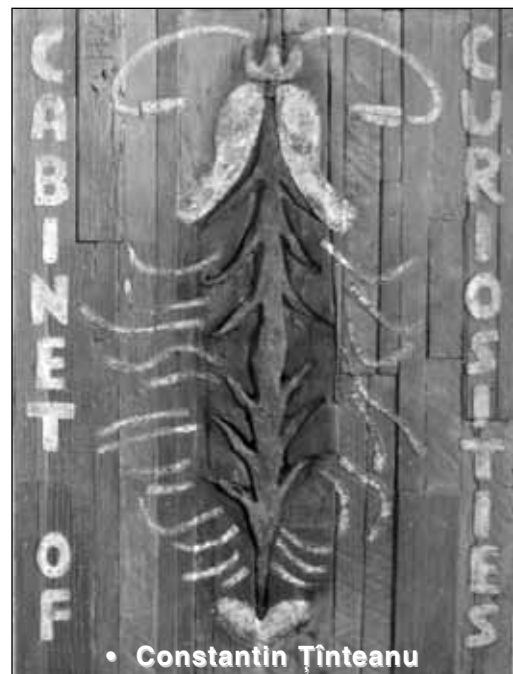
M-am reîntors după câteva luni în locul acela atât de familiar mie, cercetat pe îndelete și cu multă curiozitate în cursul numeroasele vizite anterioare. Revedeam cu plăcere, a căta oară, exponatele aranjate în ordine cronologică, începând cu designul revoluționar al primelor decenii de secol 20 (o gură de aer proaspăt, după decorativismul de multe ori excesiv, foarte răspândit în perioada *Art Nouveau*), manifestări artistice aflate sub umbrela destul de largă a *Art Deco*-ului, completate inspirat cu inedite aplicații utilitare din Constructivism, Suprematism, Bauhaus. Și așa mai departe, prin diversele etape marcante, cu inovații mai mari sau mai mici, fiecare cu particularitățile aferente, până în prezent. Ceva nu se lega totuși, însă nu-mi dădeam bine seama ce anume. La o examinare mai atentă, am observat că vechile texte explicative fuseseră înlocuite. Dispărute erau descrierile savante legate de influențe, stil, istoric, context etc., etc. Radioul nu mai era definit de bachelita casei, acea epocală descoperire care înlocuise lemnul și alte materiale convenționale. Se transformase, surprinzător, în unealtă de propagandă, mijlocul prin care nazismul pătrunsese în casele oamenilor. Scaunul nu mai reprezenta trecerea de la motivele vegetale ale anilor 1900 la simplitatea liniei dictată de funcționalitate. Era un loc al întâlnirii diversilor factori care au determinat proiectarea sa, o convergență a uimitoarelor fațete ale multiculturalismului de atunci, precursorul globalismului zilelor noastre. Cum să răspund așadar celei care vrea o lămurire? Cum să răspund vizitatorului care pune o astfel de întrebare? Ce ar trebui să înțeleg din această instalație? Ce dorește să spună? Eu nu doresc să spun nimic. Vreau câteva chestii or fi ele ce-i drept, însă nu vreau să-mi bat capul. Fiindcă vine apoi ideologul și arată că știe el mai bine. Că bachelita este de fapt manipulare și că silueta scaunului nu-i nimic altceva decât noul comunism sau cum s-o mai numi el. Când, de fapt, poate că, simbolic vorbind, piciorul din față calcă pe șarpele minciunii și al imposturii, nu doar se împiedică de un ciot. Cu toate acestea, ar fi de preferat ca privitorul să se lămurească singur, fără niciun ajutor. Lucrarea de artă nu vine cu instrucțiuni de folosire, nu are de ce să fie didactică ori explicită, cu atât mai puțin previzibilă sau conform așteptărilor, oricare ar fi acestea.

Despre camera tronului și obliterarea memoriei

Mergeam pe aceleași urme din obișnuință, fără să realizez măcar, nici nu conta de fapt, încotro mă îndreptam. O luasem la dreapta, apoi iar la dreapta, stânga urmată iarăși de dreapta; stânga, dreapta, stânga, dreapta, tot înainte până la capăt. După o bună oră de mers prin arșiță, am pășit fără tragere de inimă înăuntrul impozantei clădiri și imediat m-am întrebat ce caut acolo. Mai pierd vremea un timp, urcând și coborând pe la diversele niveluri, oarecum absent. Deodată remarc grupul statuar apărut brusc în fața mea; sunt surprins că acum pare anchilozat, inert, chiar „lemnos“, dacă se poate descrie în acest fel ceva turnat în bronz; nicicum plin de mișcare și trăire cum îl văzusem în alte ocazii. Persefona mă ducea cu gândul la o bucată dintr-un tort urias, țeapănă până în măduva oaselor, blocată într-o postură nefirească, într-o glisare aberantă din care dispăruse orice sunet. Nu se zbătea deloc, fiind mai curând un stindard al cauzelor pierdute decât o ființă vie care se opune unui act samavolnic. Pe holul dinspre ieșire, bronzurile marelui sculptor se lipeau întocmai ca uleiul ranced pe retina deja obosită, jucării serbede adunate într-o configurație anapoda, punctată pe alocuri cu disonanțe puse aleatoriu, fără noimă. Mintea în cele din urmă se blocă în întregime, un efort prea mare, astfel că simple acțiuni, cum ar fi bunăoară deschiderea unei uși, erau aproape de neînțeles și imposibil de făcut. Afară soarele ardea la fel de puternic, neabătut și nemilos; strada mă înghiți într-o clipită cu totul, fără ca eu să mă mai împotrivesc. Aleluia!

Față în față

Expoziția noastră trebuia să fie altfel decât s-a văzut, nu așa era în plan. Ca experiment a dat greș, din păcate nu a fost dus până la capăt, și nici nu cred că se vor mai întruni curând condițiile pentru o altă încercare. Pregătirea ei a început în forță, cum s-ar zice, dar s-a înmuiat pe parcurs, ajungând ca pe final să meargă în virtutea inerției. Nu pot da vina nici pe astre, nici pe problemele de comunicare. Sau cele de interpretare. Pur și simplu așa a fost să fie. Cu toate acestea, în mod surprinzător, situația s-a putut gestiona și acționând în orb. Cunoscându-ne bine

unul pe celălalt, am mers convergent înspre o idee comună, chiar dacă vag definită. Lucru individual, nu discuții multe, nu întâlniri dese, fiecare pentru el. Zilele au trecut una după alta, sorocul s-a apropiat rapid. Am adus împreună lucrările în sălile muzeului, le-am așezat după cum s-au cerut. Surprinzător, totul a ieșit rotund, fără poticniri, fără asperități. Ansamblul se mișca firesc și cu ușurință, oricum te-ai fi întors. Asta da minune!

Scaune goale

Te întrebi unde au plecat acei oameni, dacă se vor mai întoarce vreodată sau dacă nu; mai degrabă aceasta este noua stare a lucrurilor, noul normal, în care, postapocaliptic, au rămas doar obiectele care să amintească despre ceea ce obișnuia cândva să se numească viață. O lume acum a umbrelor, a apăsărilor imperceptibile și a nuanțelor de gri sau violet. Unde trăirile momentului, zbaterile și tresăririle necontrolate au fost învelite cu vourile calde ale tușelor împăciuitoare, unde furia zgrăfitărilor iraționale, zigzagurile creionului chimic au pacificat intransigența alburilor, mereu venite ultimele la masa negocierilor. Sau poate că nu? Echilibrul de forțe este mereu instabil, întotdeauna se poate întâmpla ceva, cu fiecare pată de lumină trecută pasager prin corpul deschis al câmpului vizual, cu fiecare criză apărută pe neștiute, cu fiecare bucurie strivită sub călcăiul insensibil al trecătorului grăbit, cu fiecare ridicare din umeri și coborâre de pleoape, cu fiecare împietrire într-un gând fugar și închidere în neant. Mereu mai trebuie ceva. Ca și cum ce am agonisit până acum nu ar fi mult prea îndeajuns. Ca și cum sușurile și coborâșurile mascate cu bucățele de tablă nu ar fi suficientă mișcare pentru a compensa răceala bazaltului, rigiditatea tăieturii de daltă, nemișcarea peștelui împăiat. Ca și cum zborul fluturului cu aripi arămii, șerpuii vibrante cu note grave nu ar fi de ajuns poezie pentru a plăti prețul răscumpărării tăcerii, al nerostirii. *Unsaid, unuttered, unspoken, nespus.* Adevăruri ascunse la vedere, de (ne)înțeles, pentru toți, pentru nimeni. La masa săracilor au rămas doar talgerele goale, fără o urmă de ceva pe ele, fără o poveste măcar. Globul pământesc ajunge o coajă goală din care a fost scos miezul, arta nu mai ajută la nimic, a fost aruncată cât colo la groapa de gunoi a istoriei. Oamenii se închină la alți idoli. Oamenii sunt de fapt alții, altceva. Marele sculptor a luat *Marea Iluzie* odată cu el în mormânt. Plus ceva mărunțis. Și a lăsat în urmă tot ce nu i-a încăput în buzunarul de la piept.

• Bianca Rotaru și Constantin Ținteanu

*Expoziția *Ascuns în văzul lumii* a avut loc la Muzeul Județean de Artă Prahova „Ion Ionescu-Quintus“ în perioada 5-30 septembrie 2024. Au expus Bianca Rotaru (pictură) și Constantin Ținteanu (sculptură, colaj). Curator, Alice Neculea

cartea străină

Ionel SAVITESCU

Cei zece Cezari romani* (1)

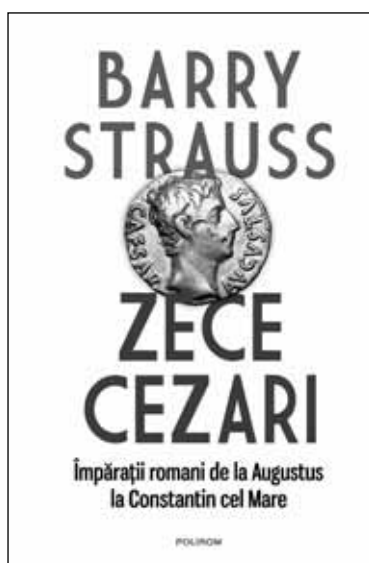
Motto: „Paginile care urmează spun povestea a zece dintre conducătorii romani. Au fost cei mai capabili și mai de succes împărați ai Romei sau, în cazul lui Nero, unul dintre cei mai libertini – dar chiar și el a fost un mare constructor“.

Barry Strauss

Cu această carte monumentală*, Barry Strauss și-a făcut debutul pe piața editorială din România, dovedindu-se expert în cultura Antichității romane, și nu numai, cărțile sale succedându-se neîncetat spre satisfacția cititorilor români iubitori și pasionați ai Antichității. Deci zece împărați romani sunt portretizați, începând cu Octavian Augustus și încheind cu Constantin cel Mare, împăratul care a mutat capitala imperiului la Constantinopol în anul 330 și a introdus creștinismul ca religie oficială a imperiului, convocând primul Conciliu în 325 la Niceea, ziua de duminică fiind decretată zi de odihnă. Împărați atât de diferiți între ei, originari din diferite părți ale imperiului, dar toți animați de dorința de a spori faima și gloria imperiului. Între aceștia se află și Nero, incendiatorul Romei. Nero, Traian, Hadrian, Constantin cel Mare dispun de monografii apărute într-o altă serie de *Împărați romani*. Nu trebuie omis Dioclețian (284-305), mare prigonitor al creștinilor. Conștient de faptul că imperiul fiind prea mare nu mai poate fi condus de un singur împărat, și-a asociat la domnie pe Maximian, imperiul divizându-se în două părți. Dioclețian și Maximian au fost Auguști, apoi fiecare și-a luat câte un Caesar: Flavius Valerius Constantius (tatăl lui Constantin cel Mare) pentru Maximian și Galerius, Caesar, pentru Dioclețian. Ajuns la apogeul puterii în 305, Dioclețian abdică și se retrage pe coasta Dalmației, unde își clădise un castel-fortăreață, stingându-se în 316.

A reconstitui viața a zece împărați romani înseamnă o performanță intelectuală ce face din Barry Strauss un adevărat savant. Cartea începe cu un Prolog în care este evocată Colina Palatină, de la care a derivat cuvântul *palat*. „Aici, pe Colina Palatină, cel dintâi împărat al Romei a înfipt stindardul puterii și cei mai mulți dintre urmașii lui au domnit secole la rând peste cincizeci sau șaiszeci de milioane de oameni“ (p. 13). Am putea spune că Barry Strauss a meditat la scrierea acestei cărți de pe Colina Palatină, una dintre cele șapte coline ale Romei, iar Gibbon scrie în volumul III (1976, p. 263) al *Istoriei declinului și prăbușirii Imperiului Roman*: „Printre ruinele Capitolului, am conceput prima oară ideea unei lucrări care m-a desfășurat și m-a făcut să-i dedic

aproape douăzeci de ani din viață; oricât de puțin ar corespunde ea propriilor mele dorințe, o predau în cele din urmă publicului curios și obiectiv“. Suplimentar, se pot consulta Suetonius și, evident, *Istoria Augustă*. Conform unor tradiții, în istoria omenirii au existat patru epoci de aur: Pericle, Augustus, Renașterea (perioada lui Cosimo de Medici) și Ludovic al XIV-lea. În ceea ce-l privește pe Octavian Augustus, acesta ar fi spus pe patul de suferință: „Am preluat o Romă de cărămidă, vă las o Romă de marmură“. Într-adevăr, Octavian Augustus (63 î.H. – 14 d.H.) a avut o domnie îndelungată, între 27 î.H. și 14 d.H. A instaurat o epocă de pace, stimulând cultura, contribuind totodată la realizarea multor edificii. În timpul său au trăit Vergiliu, Horațiu, Ovidiu și istoricul Titus Livius. În trecut fie zis, Barry Strauss nu abordează problema exilării lui Ovidiu la Tomis și motivul relegării – o vorbă necugetată la adresa împăratului sau o relație cu Iulia? Orfan de tată la patru ani, Octavian este preferat de Iulius Caesar atunci când acesta își dorea un urmaș. Ba mai mult: se zvonea că tatăl său n-ar fi fost Gaius Octavius, ci însuși zeul Apollo. Sprijinit de Caesar, Octavian îndeplinește diferite funcții la Roma și se consacră studiilor: oratoria, filozofia, literaturile latină și greacă. La 15 martie 44 î.H., Caesar este asasinat, Roma fiind stăpânită de Marcus Antonius, un apropiat al lui Caesar. După o înfruntare armată între Octavian și Antonius, cei doi, împreună cu Lepidus, au format al doilea triumvirat, iar în 38 î.H. Octavian este proclamat de armată *imperator* (general biruitor). Asasinii lui Caesar sunt învinși de Octavian și Antonius la Filippi în 42 î.H. Capul lui Brutus este trimis la Roma și așezat la picioarele unei statuii a lui Caesar. Lepidus este înlăturat, iar Imperiul este împărțit între Octavian și Antonius, acesta preferând Orientul și pe Cleopatra, deși o luase de soție pe Octavia, sora lui Octavian. Deja căsătorit cu Scribonia, Octavian o întâlnește pe Livia Drusilla, care-i devine soție („cuplu fără egal“). Scribonia o naște pe Iulia, iar Livia pe Drusus, fratele mai mic al lui Tiberius. Octavian și Antonius se confruntă la Actium (2 septembrie – 31 î.H.), într-o bătălie navală pierdută de Antonius. În timpul luptei Cleopatra fuge, iar Antoniu abandonează lupta, Agrippa câștigând o victorie

strălucită. Fuga Cleopatrei și a lui Antonius s-a soldat cu sinuciderea lor. Octavian sosește în Egipt, iar Caeserion (Ptolemeu XV), fiul lui Caesar, este executat. Fără rival, Octavian este proclamat de Senat în 27 î.H. Caesar Augustus, instituind cultul personalității. A urmat o epocă de pace – *Pax romana* –, domnia lui Augustus însumând mai mult de patru decenii. Îi răsplătește pe veterani cu bani și pământ, reduce numărul legiunilor, negociază pacea cu Partia, mărește imperiul anexând noi provincii și se străduiește să cunoască întinderea imperiului, stând în afara Romei peste un deceniu. Locuința lui din Roma se afla pe Colina Palatină, o reședință relativ modestă (ruinele mausoleului său sunt vizibile și astăzi); înzestrează Roma cu un nou For, un Arc de Triumf, un cadran solar și un nou altar al păcii. Sunt renovate temple, apeducte, terme, teatre, parcuri, arcade. Este atent la viața săracilor. A creat primul corp de poliție al Romei și o gardă personală. Instituie Jocurile Seculare: „Domnia lui Augustus a fost o perioadă clasică în istoria mondială. S-a numărat printre cele mai creative și mai durabile epoci din istoria politică occidentală, dând naștere la concepte politice de bază precum *împărat*, *principe* și *palat*“ (p. 47). La împlinirea vârstei de 60 de ani, Senatul și poporul i-au acordat lui Augustus titlul de *părinte al patriei*. În privința succesiunii, Augustus avea alte planuri decât Livia, despre care se presupune că i-a otrăvit pe toți bărbaii din familia lui Augustus, inclusiv pe el, ipotenză respinsă de Barry Strauss. Augustus se stinge la Nola pe 19 august 14 d.H., înainte de a împlini 77 de ani. Ultimele lui cuvinte: „Livia, trăiește amintindu-ți de căsătoria noastră: adio!“ A fost urmat de Tiberius.

Asupra lui Tiberius planează

nesiguranta: astfel, la pagina 62 aflăm că Tiberius s-a născut la 16 noiembrie 42 î.H. și a devenit împărat în anul 14 d.H., iar la pagina 88 se precizează că Tiberius a murit în anul 37 d.H., în etate de 87 de ani; în realitate, ar fi avut 79 de ani. Personaj controversat, fiu adoptiv al lui Augustus, cu care este permanent comparat, Barry Strauss consideră că Tiberius „a avut o domnie cu adevărat importantă și s-a dovedit a fi un conducător înnoitor“ (p. 61). Conștient că imperiul era prea vast și greu de condus, Tiberius s-a opus, bunăoară, lui Germanicus, care voia să reia cuceririle în Germania. Ulterior, chiar dacă cuceririle romane s-au extins în Britannia și Dacia, au existat războaie cu partii, efemere, Hadrian gândindu-se să renunțe la Dacia, lucru înfăptuit de împăratul Aurelian. Mai târziu Dioclețian a împărțit imperiul în două. Tiberius a fost un individ înalt, dotat cu forță fizică. Deși se simțea bine doar în tabere militare și printre legionari, a fost un pasionat al literaturii grecești și romane, un orator talentat, preocupat de astrologie. Reorganizează armata și alcătuiește o Gardă Pretoriană. L-a prețuit pe Sejanus, apoi a dat ordin să fie executat, când a aflat că uneltea contra lui. A părăsit Roma și s-a stabilit pe insula Capri în Villa Iovis. Preocupat la fel ca Augustus de succesiune, Tiberius este urmat de Gaius, supranumit Caligula. A supra sfârșitului lui Tiberius există mai multe versiuni, iar Barry Strauss admite că Tiberius „a fost unul dintre cei mai de succes împărați romani, judecând după rezultatele politice sale: în străinătate, a asigurat securitatea la granițele imperiului, iar în țară a plasat Senatul pe o poziție definitiv subordonată“ (p. 89).

Nero rămâne în istorie prin câteva fapte incredibile: incendierea Romei (64 d.H.), voind astfel să construiască o nouă Romă. În cartierele centrale nu cuteza să pătrundă nici armata imperială. Când Roma ardea, Nero cânta *Distrugerea Troiei*. Avea veleități de cântăreț, artist, conducător de care la Jocurile Olimpice; în fine, colinda deghezată tavernele și lupanarele Romei, voind să afle ce spuneau oamenii despre el. În timpul lui Nero, cultura latină se mândrea cu Seneca, Lucan, Petronius. După Marele Incendiu, Nero a început persecuția creștinilor. Potrivit tradiției creștine, doi dintre apostoli, primii misionari ai Bisericii, sfinții Petru și Pavel, s-au numărat

printre victimele persecuției care a urmat Marelui Incendiu. Acest fapt însă nu poate fi dovedit“ (p. 115). În fine, Nero și-a asasinat mama și soția. Sfârșitul lui Nero s-a încheiat prin sinuciderea sa. Înainte de a muri, ar fi spus: „Ce mare artist piere!“

Între Tiberius și Nero, Barry Strauss descrie sumar domniile împăraților Caligula și Claudiu (pasionat de etruscologie, după cum Sabina Poppaea, soția lui Nero, studia iudaismul). Domnia lui Vespasian (69 – 79) a fost precedată de domniile efemere ale împăraților Galba, Otho și Vitellius, apoi Vespasian; în pofida originii modeste, este ales împărat de legiunile pe care le avea în subordine. „Era un tânăr puternic și sănătos, bine făcut și viguros, dar nu chipeș. Direct, practic și plebeian, avea figură de bulldog și maniere de soldat“ (p. 126). S-a remarcat în campaniile militare din Britannia și Iudeea, provincie în care Joseph ben Matthias (Josephus Flavius) îi prezice că va deveni împărat, însă după moartea lui Nero și înscăunarea lui Vespasian, lumea romană traversează o lungă perioadă de incertitudine. Devenind împărat, Vespasian trece la realizarea unor proiecte: reconstrucția Templului lui Jupiter Capitolinul, Templul Păcii, două Arce de Triumf, Colosseumul, apoi un amfiteatru uriaș ce putea să cuprindă 50000 de spectatori. Iudeea fusese distrusă de Titus, iar Marele Templu este transformat în ruine; numai fortăreața Masada rezistă un timp. Despre Colosseum, Beda Venerabilul, un învățat saxon din secolul VIII, a lăsat un dicton celebru. Înființând catedre de retorică latină și greacă, Vespasian îl desemnează pe Quintilian ca prim titular al catedrei de latină, autor al *Artei oratorice* (v. traducerea românească din 1974, în trei volume, realizată de Maria Hetco). Celebritatea lui Vespasian este dată și de introducerea taxei la toaletele publice, numite în românește *vespasiene*: „Acțiunile noului împărat au constat din reprimări, reformă, reorganizare și austeritate“ (p. 148). În sfârșit, domnia lui Vespasian se încheie în anul 79, la vârsta de 69 de ani. Înainte de a muri, ar fi spus „Cred că devin zeu“ și „Un împărat trebuie să moară în picioare“. A fost urmat de fiul său, Titus, care a domnit ceva mai mult de doi ani, stingându-se la nici 42 de ani. A supra Romei s-au abătut noi nenorociri: un nou incendiu, o epidemie de ciumă, erupția Vezuviului.

Traian (98 – 117) este, indubitabil, unul dintre cei cinci împărați buni, alături de Nerva, Hadrian, Antoninus Pius, Marcus Aurelius. Până la mijlocul secolului III exista urarea: „Mai norocos decât Augustus și mai bun decât Traian“. Născut cam prin anul

53, Traian este primul provincial care devine împărat: „Traian nu a fost niciodată un tânăr foarte studios, dar cu siguranță a știut să-și facă relații. Roma avea o comunitate spaniolă, iar Traian trebuie să nu se fi simțit singur acolo“ (p. 161). Avansează în cariera militară, se căsătorește cu Pompeia Plotina, originară din sudul Galiei. Când a intrat în palatul imperial, a spus mulțimii: „Intru aici așa cum mă vedeți și așa vreau să ies“. Precedat de Domitian, primul împărat roman care a avut conflicte cu dacii și Nerva, Traian devine împărat în anul 98, reușind să mulțumească Senatul, poporul și armata. Își petrece jumătate din domnie în campaniile militare. Cucereste Dacia în urma a două sângeroase războaie (101/102 și 105/106), cele mai mari realizări militare ale lui Traian. Dacia devine provincie a Imperiului Roman pentru două sute de ani (p. 176), spune Barry Strauss (în realitate, 165 de ani). Decebal se sinucide; i se taie capul, care este dus lui Traian (după alte informații, și mâna dreaptă). Traian a luat din Dacia mari cantități de aur și argint. Ar fi scris *Dacica* și a acordat 123 de zile de sărbătorire a victoriei. Dacia (Dacia Felix) devine o provincie în care mulți coloniști se stabilesc, atrași de bogățiile ei, iar cu tezaurul capturat, Traian a început o serie de construcții: podul peste Dunăre (ridicat de Apollodor din Damasc), Columna lui Traian, Tropaeum Traiani (la Adamclisi), Forul lui Traian, o bazilică, biblioteci, terme, temple, apeducte, statui. Pe columnă sunt sculptate 155 de scene de luptă, Traian apărând în peste 60, iar la baza Columnei sunt două nișe în care s-au depus urnele funerare ale lui Traian și Plotina: „Întregul For era un proiect de propagandă gigantic pentru forța Romei și gloria împăratului“ (p. 179). Inițial, în vârful Columnei s-a aflat o acvilă romană, apoi statuia lui Traian, dărmată în Evul Mediu de un cutremur, iar acum, statuia Sfântului Petru. După cucerirea Daciei, Traian a mai făcut un război în Orient, gândind că dacă ar fi fost mai tânăr, ar fi mers pe urmele lui Alexandru cel Mare. Din păcate, sănătatea lui Traian devine tot mai șubredă, împăratul stingându-se în ziua de 8 august 117, la 63 de ani.

* Barry Strauss, *Zece Cezari. Împărații romani de la Augustus la Constantin cel Mare*, traducere de Anacaona Mîndrîlă-Sonetto și Dan Bălănescu; Iași, Editura Polirom, 2021, 407 p.

debuturi în „ateneu“

Dan PETRUȘCĂ:

„Exista în târgul Bacăului o viață boemă“

La 30 de ani de serie nouă, revista noastră găzduise un grupaj de creații ale câtorva scriitori care „Au debutat în *Ateneu*“ (oct. 1994). Cu satisfacție constatăm că debutanții de atunci au devenit nume cunoscute în literatura română, unii dintre ei răsplățiți pentru calitatea scrisului.

Care a fost contextul debutului în „*Ateneu*“ (mentor, redactorul girant, frecventarea unui cenaclu, semnarea la „*Poșta redacției*“ etc.)?

În ce măsură a fost de bun augur prezența dv. în coloanele revistei *bacăuane*? (I.D.)

Voi răspunde la ambele întrebări, cât și – e posibil – la altele care nu au fost formulate. Și asta pentru că atunci când e vorba despre un „context“ al întâlnirii mele cu poezia, trebuie să amintesc de adolescența mea, oarecum bezmetică, așa cum este această perioadă a vieții pentru mai toți dintre noi, dar, mai ales, sunt nevoit să amintesc despre întâlnirea cu marile cărți, care trebuie să mă fi schimbat... N-am avut modele, la propriu. Pot spune însă că în copilărie l-am văzut pe tatăl meu citind adesea. Îmi recita, în anumite momente, din Eminescu, iar asta trebuie să mă fi pus pe gânduri, fără să-mi dau seama. Se va fi „lipit“ de mine ideea că e bine să citești cărți. Nu pot să mă laud nici că am citit, până la 12-13 ani, așa-zisele „cărți ale copilăriei“. De asemenea, nu-mi amintesc nici contextul în care am ajuns să particip la ședințele Cenaclului „Lucian Blaga“ al Casei de Cultură „Vasile Alecsandri“ din Bacău, în toamna anului 1968, pe când eram elev în clasa a VIII-a al Școlii Generale Nr. 18 (azi, „Spiru Haret“) din Bacău.

Ca să vorbesc totuși de un context mai larg al acelui moment, ar trebui să amintesc de unul politic și social. Începând cu vara lui 1968, doar pentru câțiva ani – pentru că România nu se alăturase „surorilor“ comuniste la invadarea Cehoslovaciei –, atmosfera culturală se liberalizase oarecum: o

• Sergiu Grapă – *Realități paralele*

mare parte a deținuților politici au fost eliberați, multe cărți aflate în „sertar“ au fost publicate, atmosfera de teamă se mai estompase... Pentru cei care nu știu – și sunt mulți dintre cei de astăzi –, doar de un an sau doi pătrunseseră în manualele de școală Blaga, Barbu, Bacovia, Camil... Iar din Eminescu se studia mai ales „Împărat și proletar“, dar cu o interpretare șablonardă și, desigur, greșită... M-am trezit citind mai întâi poezii români contemporani (Nichita Stănescu, Ștefan Augustin Doinaș, Marin Sorescu...) sau pe modernii români deja amintiți și abia mai târziu pe Eminescu sau Alecsandri. La fel s-a întâmplat cu proza și teatrul. Într-un an și ceva, am citit câteva romane de Dostoievski, de Tolstoi (pe care le văzusem în mâna tatălui meu), apoi Edgar Allan Poe (n-am ratat, desigur, poezia americanului și nici pe Novalis, Rimbaud, Baudelaire, Mallarmé, Saint-John Perse, Seferis, Kavafis, Ungaretti, Quasimodo, Montale...), apoi Kafka, Sienkiewicz, Kazantzakis, Maurois, Malraux... Citisem trilogia lui Sofocle (despre Oedip), ceva Cehov și chiar „Straniu interludiu“, de O'Neill, pe la începutul clasei a IX-a. Și asta înainte de a-l citi pe Caragiale... Aveam să-mi fac o imagine despre „evoluția“ poeziei dintr-o carte a lui Doinaș, „Sunete fundamentale“, traduceri de-ale sale din poezia lumii. Tot astfel, prin clasa a IX-a, am citit epopeile antice, inclusiv cele indiene, Cântecul Evului Mediu, apoi două dialoguri ale lui Platon („Apologia lui Socrate“ și „Banchetul“), la care pot adăuga Diogenes Laertios, „Despre viețile și doctrinele filosofilor“ (desigur, fragmentar...). Bănuiam sau chiar eram convins pe-atunci că nu poți scrie poezie fără o cultură poetică solidă. Și chiar mai mult...

Citeam cu bucurie. Înțelegeam din cărți, cu siguranță, câte ceva... Despre toate acestea ar putea depune mărturie, cum se zice, colegul meu de clasă de pe atunci, adică Gheorghe Iorga, cel pe care l-am ispitit să vină și el la cenaclul amintit al Casei de Cultură din Bacău. Mulți ani am citit fiecare aproape aceleași cărți, așa încât pot spune că ne-am „format“ împreună. Între timp, el a devenit/este un intelectual „de rasă“, istoric și critic literar, traducător inspirat din literatura persană veche, cât și cea persană modernă și contemporană... Din motive „necunoscute“, pot spune că toți cei pe care i-am întâlnit pe atunci citeau pe rupele. Aparent, fără scop...

Iar un alt context formativ, de care ar trebui să amintesc, l-a reprezentat Cenaclul „Lucian Blaga“. Cei care-l frecventau erau elevi în ultimii ani de liceu, deci mai mari

decât mine și Iorga, sau studenți: Victor Croitoru, Sorin Preda, Gheorghe Chițimiuș, apoi Geo Balthazar (Gheorghe Grefu), Mircea Dinutz, Dan Verona (Nicolae Crețu) și, uneori, Eugen Uricaru. Pe ultimul l-am întâlnit și la Cenaclul Revistei „*Ateneu*“... Auzeam unii de la alții de niște titluri, pe care apoi le căutam cu înfrigurare. Când chiuleam de la școală (se mai întâmpla și asta, însă nu chiar des, fiindcă eram pândit de exmatriculare), mergeam la bibliotecă sau la sala de lectură. Și nu eram singurul în situația aceasta... Conversațiile peripatetice de pe străzi sau din parc, mai ales, continuau uneori la cărciumă, cu teama inerentă că ne-ar putea vedea vreun profesor. Despre „vitejiile“ bahice și chiar erotice nu este momentul să amintesc. Spun totuși că exista în târgul Bacăului o viață boemă, supravegheată cu siguranță de Securitatea statului, cu care elevul care eram a avut de-a face, din păcate.

Să revin totuși „la cestiune“... În toamna anului 1968 scrisesem niște versuri, despre care unii spuneau că sunt poezii. La Centrul de Radiofrecvență din Bacău, unde lucra mama mea, unul dintre cei doi redactori era Horia Gane, poet (tocmai publicase prima lui carte de poezie), pe numele său adevărat Herman Gutman. Avea să fie, începând de anul următor, corector la Revista „*Ateneu*“. Prin ianuarie 1969, „*Horică*“, așa cum îl apelam eu la sugestia lui (era cu aproape 20 de ani mai mare decât mine), mi-a cerut niște „poezii“, scrise de mână, desigur. Dintre acelea, câte vor fi fost, Sergiu Adam a ales una, care a apărut în numărul din aprilie al revistei. În anul următor, am publicat din nou în „*Ateneu*“, de rubrica poezilor „*tineri*“ ocupându-se pe atunci George Bălăiță. Sunt convins că textele mele și ale altora nu puteau trece fără semnătura lui Radu Cârneli, cel care, în ultimii ani ai vieții sale, mă avea la inimă... Ioanid Romanescu, cel care a „lucrat“ pentru scurtă vreme la „*Ateneu*“, avea să mă publice peste mai mulți ani, pe când eram student la Iași, în „*Convorbiri literare*“...

Închei cu o întâmplare care trebuie să se fi petrecut în primele luni ale anului 1969. Profesorul de română Mihai Semenov, pe atunci și director al Casei Pionierilor din Bacău, mi-a trimis niște poezii la un concurs. Așa se face că pe la sfârșitul clasei a VIII-a, am obținut Premiul I la concursul național de poezie intitulat, dacă nu mă înșel, ca astăzi, adică „*Tinerii condeie*“... Sunt mereu pe punctul de a mă (auto)persifla, cum s-a întâmplat și anul trecut, când am mulțumit în public, la Iași, pentru un premiu literar: bănuiesc faptul că – spuneam atunci – nu sunt genial, dar înclin să cred că am depășit, cât de cât, mediocritatea... Mulțumesc acum tuturor celor care, într-un fel sau altul, au avut încredere în mine.

Anglia

Maggie SAWKINS

Maggie Sawkins, care locuiește pe Insula Wight din Anglia, a găzduit recent un episod al programului de la BBC Radio 4, Tongue and Talk: *The Dialect Poets*. Punerea în scenă a producției sale literare *Zones of Avoidance* a câștigat în 2013 prestigiosul premiu „Ted Hughes pentru lucrări noi în domeniul poeziei” („Ted Hughes Award for New Work in Poetry”).

Maggie Sawkins a predat scrierea creativă persoanelor din toate categoriile sociale, inclusiv celor din închisori și comunității de refugiați și solicitanți de azil din Portsmouth. Cea mai recentă colecție de poezie și proză a sa, *The House Where Courage Lives*, este publicată de Waterloo Press. A obținut o diplomă de masterat cu distincție în scriere creativă.

Prezentare și traducere de
Raluca-Ioana CRUCERESCU

Vorbe de încurajare

Când, în sfârșit, te saturi să fii
umilit, vei părăsi casa
în care te-ai născut și te vei îndrepta spre ring.

Vei începe prin a exersa
arta de a te antrena pentru luptă
îți vei învăța corpul să fenteze și să eschiveze.

Adoptă noi eroi:
Hannah the Banger, Claudia Nechita,
Zoe Portsmouth

Curând vei învăța să iubești
limbajul pumnului:
croșeu de dreapta, upercut, sub centură.

Într-o noapte senină te vei duce spre casă
și-ți vei îndrepta privirea spre bărbia de sticlă
a celor care ar fi trebuit

să te iubească. Lovitură după lovitură
vor descoperi cum e să fie trimiși
la podea: șase, șapte, opt, nouă, zece,

Knockout!

Meci

Sunt boxer pentru că nu pot fi poet,
mă învârt prin ring, dar nu pot spune o poveste,
pot încasa un pumn, dar nu pot scrie un sonet.
Pentru mine, un knockout este victoria supremă.
Înainte de o luptă mă ascund ca un crab pustnic,
nu dau mâna, nu mă urc în taxi sau în avion –
Ultimul lucru pe care mi-l doresc este să sfârșesc
pe patul de spital.

Nu există nimic la mine pe care l-ai numi slab.
Cei care nu au fizicul potrivit pentru a boxa pot scrie
vilanele, elegii, versuri fără rimă
folosind cuvinte care au o mușcătură metaforică.
Dar cine ar vrea să fie un scriitor singuratic?
Ar putea fi un blestem.

Un meci de box este o poveste fără text,
un concurent pentru teatrul absurdului,
un dialog tăcut al reflexelor de
o fracțiune de secundă.
Poezia este cântecul unei păsări nestingherite.

Box cu umbră

De ce să nu mă umflu-n pene
când adversarul meu e doar aer?
Nu am nevoie de proteză sau de mănuși,
pumnii mei goi pot lovi până la epuizare
până când nu mai rămâne nimic.
Sunt propria mea oglindă. Văd doar
ceea ce vreau să văd. E de departe mai ușor
să mă consider o stea
când nu am cu cine să mă compar.

Prostule! Aerului nu-i pasă dacă trăiești
sau dacă mori, nu dă doi bani dacă ești rareori treaz
sau dacă porți aceleași haine în care dormi.
Nu te va contrazice, nu-ți va da în vileag
punctele oarbe
și nu te va da în gât drept ratatul care ești
cu adevărat.

Tărie

lată camera mea cu pereții ei goi,
o tavă cu hârtie, o varietate de cerneală,
o carte despre caligrafie, patul meu îngust.

Conform Surorii, nu mai există cerere
pentru covoare de papură sau rozarii.
Deocamdată, îmi voi câștiga
existența reproducând cuvintele tăcute.

Deși nu am voie să depășesc
perimetrul, îmi pot imagina
chemarea munților, cântecul copacilor.

Femei aprige, ca mama, m-au umplut
de frică, dar aici ele lunecă pe coridoare,
curăță morcovi și cartofi în liniște și ordine.

Cel mai important este că nu există nicio cale
de acces
la trecutul meu; nimeni nu va întreba
de arestările mele,
de stările mele schimbătoare, de micile mele trădări.

Se spune că omul se întoarce la singurătate
la fel cum alții se întorc la familie.
Aici, pe Dumnezeu, voi trăi.

• Bianca Rotaru